

Monitor-dossier
“Herfotografie Canon van het
Nederlandse landschap”

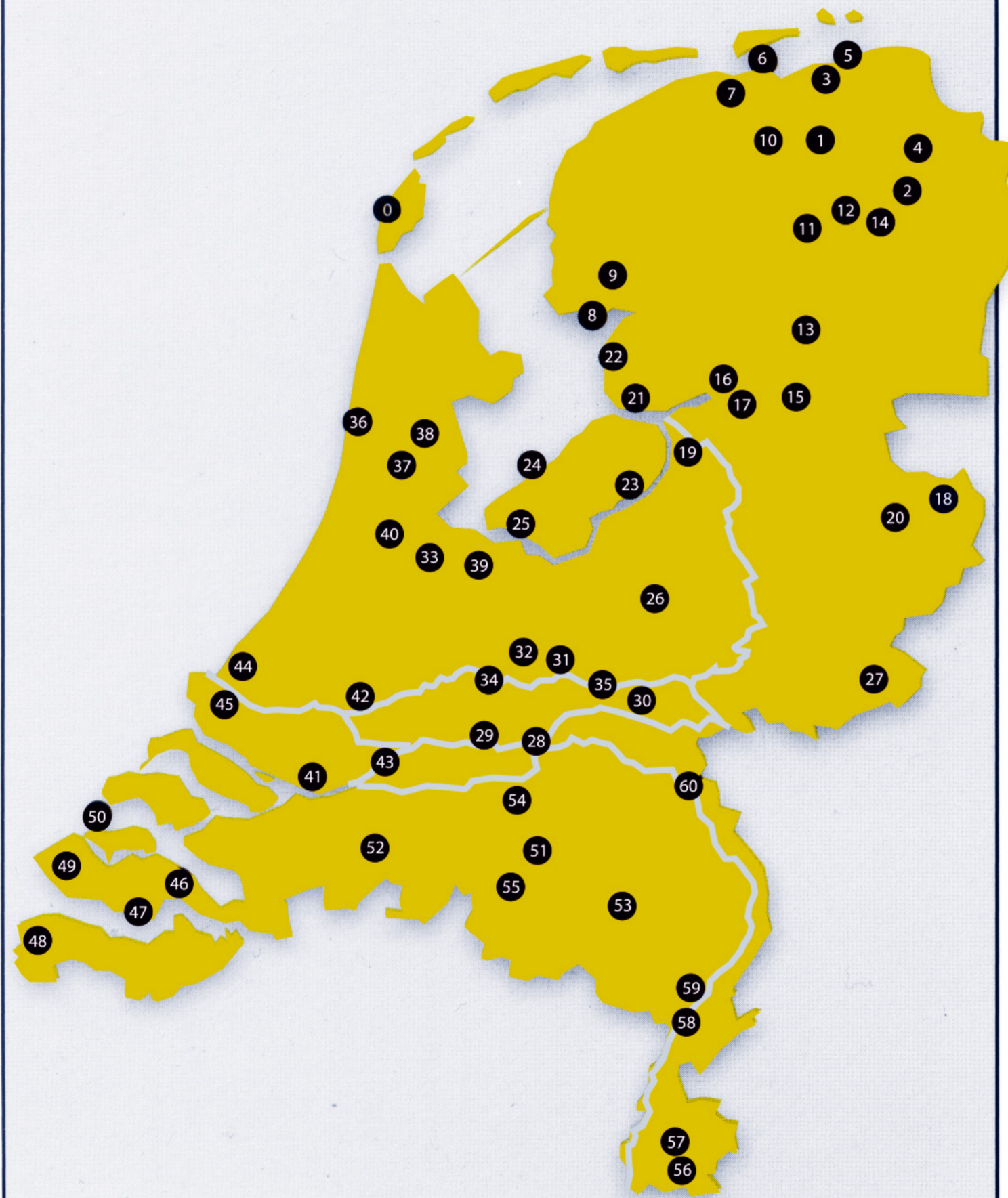
16-09-2020

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	2	Beeld 30 van 60 Betuweroute bij Andelst	66
Voorwoord	5	Beeld 31 van 60 Tabaksschuren bij Amerongen	68
Beeld 0 van 60 De Slufter, Texel	6	Beeld 32 van 60 Molenstein aan de Langbroekerwetering bij Langbroek	70
Beeld 1 van 60 Fransum bij Den Ham	8	Beeld 33 van 60 Waeterrijk, Vinkeveense Plassen	72
Beeld 2 van 60 Kiel Windeweer	10	Beeld 34 van 60 Het werk aan de Groeneweg, Schalkwijk	74
Beeld 3 van 60 Noordpolder bij Warffum	12	Beeld 35 van 60 Blauwe Kamer, Rhenen	76
Beeld 4 van 60 Fraeylemaborg, Slochteren	14	Beeld 36 van 60 Herenweg bij Bakkum	78
Beeld 5 van 60 Pieterburenwad bij Westernieland	16	Beeld 37 van 60 Lassiefabriek aan de Zaan, Wormer	80
Beeld 6 van 60 Waddenzee bij Lauwersoog	18	Beeld 38 van 60 Beemsterringdijk bij Westbeemster	82
Beeld 7 van 60 Lauwersmeer bij Hoek van de Bant	20	Beeld 39 van 60 Schaep en Burgh, 's-Graveland	84
Beeld 8 van 60 Marderhoek bij Aldemardum	22	Beeld 40 van 60 De Schipholtunnel vanaf Loevesteinse Randweg	86
Beeld 9 van 60 Lutsmond aan het Slotermeer, Balk	24	Beeld 41 van 60 West- of Hollaardsdijk bij Goudswaard, Hoeksche waard	88
Beeld 10 van 60 De Wedze bij Twijzel	26	Beeld 42 van 60 Koolwijkse weg bij Stolwijk in de Krimpenerwaard	90
Beeld 11 van 60 Dienstwoning Maallust aan het Veenhuizerkanaal	28	Beeld 43 van 60 Gat van de Kleine Hil bij de Nieuwe Merwede	92
Beeld 12 van 60 Nieuwe brink aan de Holtesch, Vries	30	Beeld 44 van 60 Papelaan, Monster	94
Beeld 13 van 60 Dwingelderveld vanaf de Anserdennen, Ansen	32	Beeld 45 van 60 Botlek, bij Haven- en Loodsdienst	96
Beeld 14 van 60 De Burgvallen bij Anloo	34	Beeld 46 van 60 Yerseke Moer, Yerseke	98
Beeld 15 van 60 Kerkbrug over de Reest tussen IJhorst en de Wijk	36	Beeld 47 van 60 Hugopolder bij Kwadendamme	100
Beeld 16 van 60 De Dwarssloot bij Westeinde	38	Beeld 48 van 60 Wallen van de Retranchement	102
Beeld 17 van 60 Gemeenteweg, Staphorst	40	Beeld 49 van 60 Landgoed Overduin bij Oostkapelle	104
Beeld 18 van 60 Landgoed Singraven bij Denekamp	42	Beeld 50 van 60 Oosterscheldedam door de Roompot	106
Beeld 19 van 60 De IJssel bij Kampen	44	Beeld 51 van 60 Olland bij Sint Oedenrode	108
Beeld 20 van 60 De Doorbraak bij Ypelo	46	Beeld 52 van 60 Plantage Mastbos, Breda	110
Beeld 21 van 60 Zuidert en Middelbuurt	48	Beeld 53 van 60 Koning Willem III hoeve, Helenaveen	112
Beeld 22 van 60 Rendeweg bij Ens	50	Beeld 54 van 60 Singelgrachtweg in de Bossche Broek	114
Beeld 23 van 60 Stobbenweg bij de bossen van de Abbert bij Dronten	52	Beeld 55 van 60 Grote Beerze bij Westelbeers	116
Beeld 24 van 60 Het Markermeer bij de Houtribsluizen, Lelystad	54	Beeld 56 van 60 Heuvelland bij Epen	118
Beeld 25 van 60 De Vogelweg bij Almere-Hout	56	Beeld 57 van 60 Zilverzandwinning bij Heide Hof, Heerlen	120
Beeld 26 van 60 Kootwijkerzand	58	Beeld 58 van 60 Maas en Plassen van Wesseem bij Maasbracht	122
Beeld 27 van 60 Erve 't Kossink bij Ratum	60	Beeld 59 van 60 Ursulamolen in het Leudal bij Heythuizen	124
Beeld 28 van 60 De Waal bij Varik	62	Beeld 60 van 60 De Niers bij Milsbeek	126
Beeld 29 van 60 Meikampgraaf bij Hellouw	64		

Canon van het Nederlandse landschap

de ontwikkeling van onze cultuur en natuur weerspiegeld
in éénezig actuele beelden

www.canonvanhetnederlandselandschap.nl

Voorwoord

Herfotografie 'Canon van het Nederlandse landschap', versie 2.020

'Canon van het Nederlandse landschap' was een samenwerkingsproject van de twaalf provincies en de Internationale Triënnale Apeldoorn 2008. Iedere provincie kon tien landschappen nomineren. Toenmalig Rijksadviseur voor het landschap Dirk Sijmons maakte uit die nominaties in samenspraak met historisch geograaf Theo Spek en architectuurhistoricus Gerrie Andela een selectie. Daarbij ging het niet om een verzameling van sfeervolle kiekjes van romantische landschappen die mensen doet wegdromen naar lang vervlogen tijden. Met deze reeks van 60+1 landschappen diende het verhaal van de variatie en rijkdom van het actuele dynamische landschap in beeld gebracht te worden.

De variatie en rijkdom van ons landschap bleek inderdaad overweldigend. 'Canon van het Nederlandse landschap' zette die veelkleurigheid in de schijnwerpers. In de reeks landschapsbeelden spiegelen zich de typerende ontwikkelingen, tendensen en beslissingen in de Nederlandse cultuur. De serie beelden is een momentopname van de staat van het Nederlandse landschap. Dat maakt deze canon geschikt als basis voor een monitor voor de ontwikkeling van het Nederlandse landschap. De 60+1 beelden van Canon van het Nederlandse landschap uit 2008 in combinatie met 60+1 korte essays, die toen bij de beelden zijn geschreven, kunnen in deze monitor als het ware de nul-meting zijn.

Als eerste stap voor een bijdrage aan zo'n monitor gaven de RCE en het Staatsbosbeheer ons de opdracht om alle canonbeelden van 2008 in 2020 nogmaals te maken. Dit project kreeg de titel 'Herfotografie Canon van het Nederlandse Landschap, versie 2.020'.

Door beide beelden steeds te vergelijken kan achterhaald worden welke landschappelijke veranderingen zich sinds 2008 hebben voorgedaan op iedere lokatie. De volgende stap in de monitor zou zijn om deze veranderingen te beschrijven en op een systematische manier te analyseren. De beelden staan in de canon steeds voor een bepaald type landschap en tijdens de analyse kan worden bestudeerd of de verschillen tussen de beelden van 2008 en 2020 exemplarisch zijn voor de ontwikkelingen in dat specifieke landschapstype. Door de analyse van alle beelden in onderling verband te bezien kunnen wellicht ook conclusies naar voren komen over de staat van het Nederlandse landschap als geheel.

Als over een aantal jaren opnieuw een herfotografie zou worden uitgevoerd kunnen de veranderingen over een nog langere termijn worden bestudeerd. Daarnaast bestaat de optie om van de lokaties waar de canonbeelden zijn gemaakt ook nog oudere beelden te achterhalen. Zo wordt de basis gelegd voor het systematisch monitoren van de verschijningsvorm en verandering van het Nederlandse landschap.

Op weg naar een Monitor 'Staat van het Nederlandse landschap'

Wellicht dat in de nabije toekomst zo'n analyse aan de hand van de beelden van 2008 en 2020 kan worden georganiseerd. Als curator van de Canon heb ik voorgesteld om hiertoe een monitorteam samen te stellen. Dit team bestaat uit 5-7 deskundigen die gekozen worden op basis van elkaar aanvullende disciplines. Zo kunnen ze gezamenlijk een integrale analyse van de staat van het landschap verrichten en tot een wetenschappelijk gevalideerde uitkomst komen.

Het aantal beelden is groot, waardoor het voor een monitorteam fysiek onmogelijk is om ze allemaal op één dag te observeren en analyseren. Het is daarom wenselijk om hier meerdere sessies voor te organiseren. Dat geeft ook de mogelijkheid om de samenstelling van het team voor de bijeenkomsten steeds iets aan te passen.

Wellicht dat op korte termijn de middelen beschikbaar komen om zo'n monitor te organiseren. Als curator van de canon zal ik het voortouw nemen om in samenwerking met het Staatsbosbeheer en de RCE de provincies hiervoor te benaderen. Om daarop voor te sorteren heeft de RCE - aanvullend op de herfotografie - opdracht gegeven om bij ieder beeld een eerste eenvoudig monitor-dossier aan te leggen. Daarin wordt per locatie met lokale notities in woord en beeld een eerste analyse - systematisch en volgens een vast stramien - vastgelegd wordt. Er wordt ingegaan op drie vragen:

- **Wat zien we?**
De verschillen tussen beelden 2008 en 2020 worden beschreven.
- **Wat weten we?**
Benaming ontwikkelingen en processen die aan basis van verandering kunnen liggen.
- **Wat verwachten we?**
Welke tendenzen en opties kunnen worden gesignaleerd?

Voorliggende rapportage omvat deze monitordossiers voor alle 60+1 lokaties. Steeds bestaande uit twee A3-pagina's met op de ene pagina onder elkaar de beelden van 2008 en 2020 en op de andere in tekst en beelden een eerste verkenning van de drie onderzoeksvragen.

Als curator - begaan met ons cultuurlandschap - kon ik het niet nalaten om de vormgeving van deze dossiers op een minder 'eenvoudige' wijze dan waar de opdrachtgever om gevraagd heeft uit te werken. Dat is mijn investering om draagvlak te stimuleren voor het organiseren van een serieuze Monitor van de Staat van het Nederlandse landschap. De uitkomsten hiervan kunnen op een symposium worden gepresenteerd met als centrale vraag: Hoe ontwikkelt zich de staat van het Nederlandse landschap? Doelgroep zou daarbij de vakgemeenschap van bestuurders, praktijk-deskundigen en wetenschappers kunnen zijn. Daarnaast kan met dit materiaal ook een op een breder publiek gericht programma worden uitgewerkt. Ook in deze herfotografie blijkt dat ons landschap dat zeker waard is!

Henk van Blerck
Rhenen, september 2020

Beeld 0 van 60 De Slufter, Texel

N 53° 07' 59" E 4° 47' 59" / © HENK VAN BLERCK EN MICHIEL POTHOFF, 2008, 2020

Wat zien we?

Standpunt is iets anders en kijkrichting iets meer oostwaarts, waardoor we ook die kant van de sluffermonding zien overgaan in een duinenrij. Er lopen mensen terug van het strand. We zien de zee en kreken, opslibbingen, paden en stranden en een lage vegetatie op de hogere delen. Het duin op de voorgrond is begroeid met helmgras en duindoorn. Rechts een paadje over het duin.

Wat weten we?

Nationaal Park Duinen van Texel

Op [de site](#): 'Nergens in Nederland is zoveel variatie in landschappen op de vierkante meter als op Texel. Kleurige heidevelden, bijzondere kwelders, natte duinvalleien, droge duinen, loof- en dennenbos, uitgestrekte stranden. Je vindt het allemaal in Nationaal Park Duinen van Texel. Een uniek stukje Nederland dat we graag met je delen. Ons park biedt volop mogelijkheden om de natuur op je eigen manier te beleven. [Klik hier](#) voor alle gebieden.'

Wat is dynamisch kustbeheer?

Dynamisch kustbeheer kan worden omschreven als 'het beheer dat gericht is op het dynamiseren van de buitenste duinen, om het natte en droge deel van de kust met elkaar te verbinden'. Met andere woorden: een zodanig beheer dat zee en wind de ruimte hebben om sediment te verplaatsen. Daardoor kan het kustfundament meegroeien met de stijgende zeespiegel en ontstaat een natuurlijker kustlandschap met een grotere diversiteit aan habitats, flora en fauna. De mogelijkheden voor dynamisch kustbeheer zijn sinds 1990 sterk toegenomen. Op dat moment besloot de regering om de kustlijn te handhaven met zandsuppleties. Hierbij wordt zand vanuit de diepe Noordzee neergelegd op het strand of in de ondiepe zee, vlak voor de kust. Het extra zand voorkomt dat de kust structureel afslaat en houdt de zandvoorraad in het 'kustfundament' op peil.

Uit onderzoek blijkt dat een deel van het gesuppleerde zand naar de achterliggende duinen stuift, vooral op plekken waar de zeereep dynamisch is. Dankzij de regelmatige suppleties droogt de 'zandbron' niet op en kan de verstuing naar de duinen doorgaan, zonder aantasting van de veiligheid. Bron: [Dynamisch Kustbeheer](#)

Wat verwachten we?

Effect zeespiegelrijzing op de duinen

Met een nieuwe online tool van Deltares krijgen duin- en kustbeheerders inzicht in de gevolgen van de zeespiegelstijging of een stevige storm voor de duinen. Dat moet hen helpen bij dynamisch duinbeheer. De tool is onderdeel van het driejarige EU-project ENDURE, waarin onderzocht wordt hoe de klimaatbestendigheid van duinen kan worden verbeterd via natuurlijke processen. Nederland werkt hierbij samen met België, Frankrijk en Engeland. "Het gaat om een heel nieuw instrument", vertelt kustexpert Marieke Eleveld van Deltares, die namens Nederland meewerkt aan het project. "We hadden al wel zicht op de interactie tussen zee en kust tot aan de duinvoet, maar

deze tool gaat een stap verder. Nu kunnen we ook het effect van bijvoorbeeld de zeespiegelstijging op de eerste duinenrij zien. "Daarvoor combineert de tool algemene morfodynamische concepten zoals de Wet van Bruun en de Sallenger Storm Impact Scale met golf- en stormvloed-reanalysis-data (ERA5 en GTSR). De tool is toegepast voor enkele Nederlandse kustprofielen, onder andere bij Bergen aan Zee. Het ENDURE-project loopt tot eind 2020 en wordt medegefinancierd vanuit het Interreg 2 Zeeën-programma.

Bron: [h2o Waternetwerk](#)

Nieuwe eisen voor dijken, dammen en duinen

Sinds 2017 gelden er nieuwe veiligheidsnormen voor dijken, dammen en duinen. De oude veiligheidsnormen komen uit de jaren '60. Ondertussen is er meer kennis over waterveiligheid. Bijvoorbeeld dat water niet alleen over de dijk kan stromen, maar ook onder een dijk door. Daarom gelden er in Nederland nieuwe veiligheidseisen. Tot en met 2050 hebben de waterschappen en Rijkswaterstaat de tijd om de dijken en duinen te versterken. Dan is iedereen in Nederland minimaal even goed beschermd tegen overstromingen. Gebieden waar veel slachtoffers kunnen vallen of waar de economische schade groot zou zijn worden extra beschermd. Bijvoorbeeld de kerncentrale in Borssele. In de deltabeslissing Waterveiligheid van het Deltaprogramma 2015 staan de nieuwe normen voor de waterveiligheid beschreven.

Bron: [Rijksoverheid Maatregelen tegen overstromingen](#)

De Nederlandse duinen: natuurlijke basis voor het ontstaan en voortbestaan van Nederland.

Canon van het Nederlandse landschap, 2008

Herfotografie CvHNL versie 2.020
17.30 uur; 11-08-2020

Logboek-aantekeningen verkenners versie 2.020

H.v.B. (17.15 uur; 11-08-2020) We waren vroeg en zijn eerst met alleen het boek en iPhone-kompas op zoek gegaan naar het duin met ons standpunt van 2008. Dat was nog een flink eind ploeteren door het zand. De zon brandde ondertussen stevig. De Slufter leeft en het duin bleek vallei geworden. We beredeneerden ons heen en weer een alternatieve plek. Over een uur zou het licht goed zijn, dus we hadden tijd om de spullen te halen. De terugweg was puffend lang en heet. Eerst ieder een paar liter gedronken in het dunne reepje schaduw van de bus. We stonden een half uur later op het uitkijkpunt aan de Zanddijk, boven aan de Sluftertrap. Het zinderde. Daarginds, daar moesten we zo heen lopen, met

camera's en statieven. Een zondagskind apte dat ze nog even voor een duik naar zee ging om af te koelen. "De laatste opname is het zwaarst, een welhaast bijbelse beproeving" apte ik terug en lachte van oor tot oor. Onderweg kwamen we een man in een shovel tegen die de vloedgeul van de Slufter naar de duinen open aan het schuiven was. We zijn snel doorgelopen en hebben van boven op het duin eerst de 360 graden opname gemaakt. Die shovel moest erop!

M.P. (17.30 uur; 11-08-2020) Dit was mijn laatste foto, mooier wordt het niet.

Zie ook: Duinen langs de Noordzee, door de zee gegeven grenslandschap. Henk van Blerck, 2008. In: CvHNL 2008, Blz 23.

De panorama 360° foto

Beeld 1 van 60 Fransum bij Den Ham

N 53° 16' 36" E 6° 26' 57" / © HENK VAN BLERCK EN MICHIEL POTHOFF, 2008, 2020

Wat zien we?

- Beeld 2020 is vrijwel identiek met 2008: een boerderij, woonhuis en een kerk met omhaagd kerkhof.
- De slingerende waterloop is meer dichtgegroeid met riet, we zijn een maand later, meidoorn is al uitgebloeid in 2020, de dichtstbijzijnde is dood.
- Doorkijkje over de wierde is ook nog gelijk.
- Alle gebouwen staan op een terp, de hoogteverschillen zijn merkbaar als je het dorp in komt en vanaf de kerk naar de weilanden en akkerlanden kijkt.
- Vooral grasland.
- Nieuw is de rij zonnepanelen bij het huis, aan de bovenrand van de wierdehelling.

Wat weten we?

De ingeklonken oude kleigronden worden gebruikt voor grasland, de jonge zeekeleipolders voor akkerbouw.

De boer op de wierde werkt biologisch. Rechts buiten beeld staat zijn boerderij. Naast de oude grubstal is een nieuwe stal gebouwd voor 36 koeien. Een biologische boer krijgt meer voor zijn melk. De huidige boer zal in de komende jaren zijn bedrijf overdoen aan opvolgers die ook biologisch blijven boeren. Dat was voor hem belangrijk als garantie dat zijn levenswerk niet teloor zou gaan. Dat zou waarschijnlijk gebeuren als een grote boer in de omgeving het bedrijf over zou nemen. Die zou alleen geïnteresseerd zijn in de grond.

Om de oude boerderij ligt een 'gracht'. Op de oude grubstal ligt nieuw dak. Asbest is verwijderd. Op het dak zonnepanelen.

Het kerkje wordt beheerd door de in 1971 opgerichte 'Stichting Vroedschap Fransum'. Onlangs heeft de vroedschap een goede piano kunnen kopen voor de kerk. De kerk wordt gebruikt als expositieruimte, voor concerten en als trouwzaal.

De wierde is voor de vruchtbare terpaarde deels afgegraven aan de noordwestelijke, noordoostelijke en aan de zuidoostelijke kant. Daardoor is het hoogteverschil op de fotolocatie ook zo groot/duidelijk.

De website van [Fransum](#)
Geschiedenis van de [Fransumer kerk](#)

Wat verwachten we?

- De toekomst van Fransum is redelijk geborgen. Zo vlak bij de stad Groningen, die als enige gemeente groeit in plaats van krimpt, zullen ook in de toekomst mensen hier wel willen wonen.
- Steeds meer microreliëf in het Groninger landschap verdwijnt. De terp als hoge hoogte is beschermd, de greppels in de weilanden niet.
- Hoe zal het de nieuwe biologische boeren vergaan in Fransum nadat ze het bedrijf hebben overgenomen? De toekomst van de wierde en de biodiversiteit erop en op de eigen landerijen eromheen lijkt door een overname verzekerd.
- Hoe ontwikkelen de grote agrarische bedrijven in de omgeving zich? Wat betekent dat voor de biodiversiteit en de toegankelijkheid voor 'stadiers' die hier willen recreëren?
- De verrommeling vanuit de stad lijkt door het Aduarderdiep tegengehouden te worden. Visueel heeft de verstedelijking aan de oostkant van dat water wel invloed op het landschap.

Verrommeling vanuit Groningen achter het Aduarderdiep

Welkomstafel bij de kerk.

"gracht"

Verbouwde oude grubstal en nieuwe koeienstal.

De Friese terpen en Groningse wierden: Nederlands oudste cultuurlandschap

Canon van het Nederlandse landschap, 2008

Herfotografie CvhNL versie 2.020
16.00 uur; 24-06-2020

Logboek-aantekeningen verkeners versie 2.020

L.T. (18.20 uur; 05-05-2020) In de omgeving van Fransum zien we grote stallen waardoor de open ruimte kleiner wordt. We zien biljartgroene lakens van weilanden. Fransum zelf is bijzonder. Voor je gevoel rijd je over een erf naar het kerkje. Er wordt geleefd, geboerd met meshopen en voederkuilen bedekt met plastic. Tegelijkertijd heeft het iets museum-achtigs. Het is in ieder geval gemoedelijk, bezoekers worden uitgenodigd een kijkje in de kerk te nemen door het bordje 'open' dat er naar toe wijst en een tafeltje met wat drinken. Op deze fotolocatie is vanaf de wierde het rommelige van de stad Groningen te zien, enkele nieuwe appartementencomplexen/flats steken uit.

Zie ook: De Friese terpen en Groningse wierden, het oudste cultuurlandschap. Marc Nolden, 2008. In: CvhNL 2008, Blz 24.

De openheid met de 'eilanden van groen' staat onder druk. H.v.B. (16.00 uur; 24-06-2020) Boer vertelde over zijn bedrijf en bracht ons thee met koek. "We leven in een tijd dat we keuzes moeten durven maken. De achteruitgang van de biodiversiteit is een teken dat we als maatschappij zo niet kunnen doorgaan."

M.P. (16.00 uur; 24-06-2020) Weer een stukje omgedren om geen wielsporen in het beeld te krijgen. Identiek standpunt met afwezigheid van de witte wolken en de bloeiende meidoorn.

De panorama 360° foto

Beeld 2 van 60 Kiel Windeweer

N 53° 06' 01" E 6° 47' 18" / © HENK VAN BLERCK EN MICHIEL POTHOFF, 2008, 2020

Wat zien we?

- De bomen zijn gegroeid, daardoor buurman verderop uit zicht..
- De wegbeplanting is afgesleten.
- De beplanting in de tuin is opgegroeid en deels verwijderd. De schuurdeur is een kamer geworden.
- De gasinstallatie in de verte staat er nog steeds.

Wat weten we?

De drie krimpregio's in Groningen zijn Het Hogeland, Eemsdelta en Oost-Groningen. Kiel-Windeweer ligt in Midden-Groningen dat door het Rijk niet als krimpregio of anticipeergebied wordt gerekend.

De akkerbouwers moeten ook in deze streek een redelijk stabiel inkomen kunnen halen uit hun akkerbouwbedrijf. Door de komst van kunstmest en bestrijdingsmiddelen zijn zij in mindere mate afhankelijk van de bodemvruchtbaarheid en kunnen zij flexibeler inspelen op de markt.

Sinds 2006 is het dorpsgezicht van Kiel-Windeweer Rijksweg beschermd. De bescherming richt zich op de stedenbouwkundige en cultuurhistorische waardering van het gebied en wil het toekomstig functioneren daarvan veiligstellen.

Volgens een nieuwsbericht van RTVNoord van 9 juli 2019 het volgende: Aan het Kieldiep in Kiel-Windeweer komen vier nieuwe aanlegsteigers om het vaartoerisme een extra impuls te geven. Het idee voor de steigers komt van inwoners en ondernemers uit Kiel-Windeweer en het geld komt uit het Nationaal Programma Groningen. Het geld voor het NPG mag verdeeld worden onder projecten in de provincie Groningen die ter bevordering van de leefbaarheid zijn. Van de subsidie wordt eveneens het Kieldiep uitgebaggerd, de beschoeiing aangepakt, komen er bij de vier steigers ook bankjes, bebording en een picknicktafel.

Artikel RTVNOORD: "[Kiel-Windeweer krijgt vier nieuwe aanlegsteigers](#)"

Draaibruggetjes worden door meefietsende vrijwilligers bediend.

Ook Kiel-Windeweer heeft last van aardbevingen als gevolg van de gaswinning. Bij verschillende huizen is bevingsschade geconstateerd, waarvan sommige schade is gerepareerd en vergoed. En bij anderen niet.

Belevingsverhaal Groninger Gasberaad: "[Het belevingsverhaal van Wendy](#)"

Wat verwachten we?

- Zal na al die jaren van gaswinning, het Groninger veld en de gasvelden van Annerveenschekanaal en Wildervank elkaar ondergronds inmiddels hebben ontmoet? Misschien is het inmiddels één groot leeggehaald veld, dat steeds instabieler wordt en het risico op zwaardere aardbevingen groter maakt.
- Zal de recreatieve ontwikkeling doorzetten?
- Zal het gebied leeglopen of juist weer opnieuw worden gekoloniseerd?

Verkenningfoto, 6 mei 2020

De noordelijke veenkoloniën: hergebruik van een turfwinninglandschap.

Canon van het Nederlandse landschap, 2008

Herfotografie CvhNL versie 2.020
14.00 uur; 23-06-2020

Logboek-aantekeningen verkeners versie 2.020

L.T. (12.45 uur; 06-05-2020) In de omgeving/het dorp zien we hier en daar leegstand. Is er nog (steeds) krimp? Wordt dat vanzelf opgelost? Er zijn geen zichtbare lokale markten, of kraampjes langs de weg. Ook zien we zo op het eerste oog geen nieuwe functies voor de gebouwen, waarvoor reclame wordt gemaakt. En geen recreatieplekjes. Hier en daar staan nieuwe woningen in oude stijl in het lint, ze vallen haast niet op. Hier is sprake (geweest) van saneren.

H.v.B. (14.00 uur; 23-06-2020) Mannen in hesjes op de fiets of brommertje rijden met de boten op de vaart mee om de draaibruggetjes open te doen en weer terug te draaien.

M.P. (14.00 uur; 23-06-2020) Identiek standpunt als in 2008. Discussie gevoerd of de asfaltweg aan de rechterzijde in beeld mocht. Fotografisch minder fraai, maar illustratief voor het 'dubbellint'.

Zie ook: De Noordelijke Veenkoloniën, eeuwenoud nuttig gebruik van een turfwinninglandschap. Marc Nolden, 2008. In: CvhNL 2008, Blz 26.

De panorama 360° foto

Beeld 3 van 60 Noordpolder bij Warffum

N 53° 24' 24" E 6° 33' 36" / © HENK VAN BLERCK EN MICHIEL POTHOFF, 2008, 2020

Wat zien we?

- Afwisseling van hooi- en akkerland. Boeren zijn met het maaien en binnehalen van het hooi bezig. Hooiland met name in oosten (rechts). Ook een perceel met koeien in de wei.
- Erfbeplantingen die de erven als eilanden van groen in de weidsheid vormgeven zijn nog steeds in goede conditie. Helemaal rechts wat losse bomen, bij de dijk?
- Een halfdroge dobbe die niet meer uitgerasterd is in grasland, maar deel van hooilandperceel.
- Nog steeds een picknicktafeltje en bankje met fietsroutebord en prullenbak.
- Een brug die niet meer wit is, maar wel een nieuw gekleurd hekje heeft in de kleuren van het waterschap Noorderzijvest.
- Weer een fietser.

Wat weten we?

- Het hooiland met de trekkers en het perceel met de koeien ligt langs een oude kreekloop. Het lijkt of er in 2020 het grondgebruik meer op die kreekloop (mare) en de wellicht andere grondsoort erlangs rekening wordt gehouden.
- De dijken worden bedreigd, boeren zeggen er hinder aan te ondervinden en graven liever delen af.
- Het is al weken erg droog. Dat zou in deze gebieden langs de Waddenzee verzilting in de hand werken. Boeren zeggen echter dat in het verleden de droge jaren de beste oogstbrengrsten gaven.
- De biodiversiteit is ook hier afgenomen. Kleine hoogte verschillen in het landschap zoals kruinige percelen of greppels worden gedicht, er wordt tot aan de slootkant geoogst en natuurlijk gespoten voor de aardappelteelt.

- De streek maakt deel uit van Potato Valley, de pootaardappelen gaan de hele wereld rond.
- De pootaardappelteelt, waarvoor alleen de beste gronden goed genoeg zijn, zorgt voor de grote schuren in het gebied. Het bouwplan van de akkerboeren draait om de pootaardappel, de andere jaren worden 'rustgewassen' verbouwd, die niet zoveel opleveren. Het bouwplan is meestal 1 op 4, dus per perceel 1 op de 4 jaar pootaardappelteelt.

Wat verwachten we?

- Akkerbouw zal blijven, de grond is uitmuntend.
- Verbeterde recreatieve routes in de omgeving.
- Projecten tegen verzilting. Er zijn diverse ideeën, soms kleinschalig en ondergrondse oplossingen, soms grootschalig en zichtbaar. Zoals het idee van een kustverdedigingszone waarbij de jonge zeekleipolders worden gebruikt voor waterberging, toerisme en recreatie in plaats van landbouw.
- Als de oude dijken geen nieuwe functie krijgen zullen ze misschien het onderspit delven, want ze worden onderuitgehaald door landbouwmachines. Ontwikkelen van de dijken voor recreatie of biodiversiteitsstromen kan uitkomst bieden.
- Uitgraven/verbreden/benutten van de maren, de oude wadgeulen voor waterberging, tegen verdroging en verzilting en voor biodiversiteit en een leesbare geschiedenis.

Zeekleipolders langs de Waddenzee: door de zee gegeven vruchtbare grond.

Canon van het Nederlandse landschap, 2008

Zeekleipolders langs de Waddenzee: door de zee gegeven vruchtbare grond.

Herfotografie CvhNL versie 2.020
14.00 uur; 23-06-2020

Een "functieloze" dijk.

De mare tekent zich af als een lichte strook riet.

De plek van de opname is aangegeven met mooi hekwerk.

Logboek-aantekeningen verkenners versie 2.020

L.T. en H.v.B. (12.45 uur; 06-05-2020) De dobbe is nog maar halfvol, we hebben dan ook wel al droge weken achter de rug. De paaltjes die voorheen rond de dobbe stonden, staan nu op ruimere afstand van de dobbe. Alsof ze tegenwoordig een deel van een perceel afscheiden in plaats van enkel de dobbe.

In de verte zien we windturbines. De brugleuning valt op. Deze is nieuw en in opvallende kleuren groen en blauw geschilderd. De fotolocatie is boven op een sluis. De sluisdeuren lijken nieuw. Het groen-wit houten hek is goed onderhouden. Het is ook de oprit naar de dijk, die het water van de zee niet meer hoeft te keren. Die rol heeft de laatste Waddendijk in de verte.

Zie ook: Zeekleipolders langs de Waddenzee, grote stukken vruchtbaar land met dijken veiliggesteld. Marc Nolden, 2008. In: CvhNL 2008, Blz 28.

H.v.B. (14.00 uur; 23-06-2020) De dobbe staat zeven weken later bijna helemaal droog. De wind woest door het hooi en het riet in de waterkanten. De hekken lijken wel speciaal voor de canon-monitorbus geplaatst. Terecht.

M.P. (14.00 uur; 23-06-2020) De variatie in de opnamen zit hem in het ballet dat in de achtergrond wordt opgevoerd. Zonder het te beseffen vormen de trekkers de figuranten in het groene decor.

De panorama 360° foto

Beeld 4 van 60 Fraeylemaborg, Slochteren

N 53° 12' 55" E 6° 48' 21" / © HENK VAN BLERCK EN MICHIEL POTHOFF, 2008, 2020

Wat zien we?

- Er staat in 2020 geen mais maar koren op de akker.
- Er is op het terrein van de borg een nieuwe schuur bijgekomen, verder op het oog niets veranderd.

Wat weten we?

Landbouw, wonen, recreatie, krimp

Nog steeds veel akkerbouw in de regio. Het dorpslint is welvarend, ziet er althans goed onderhouden uit. Akkerbouw komt hier op grote schaal voor. Ter hoogte van Stootshorn, tussen Slochteren en Noordbroek zijn enkele nieuwe schuren erbij gekomen. De bedrijven zijn groot. Het inkomen uit de akkerbouw is dus voor maar een selecte groep.

Gaat het hier om een krimpregio? Iets verderop is men vijftien jaar geleden al begonnen met de Blauwe Stad. Dat inmiddels nog steeds doorgaat, maar wel een ander ontwikkelingstempo had en heeft dan verwacht.

De Freylemaborg wordt duurzaam gerenoveerd, aldus een bouwborn.

Van borgen naar boeren

Sinds de middeleeuwen bestond de samenleving uit drie standen: de boeren, de geestelijken en de edelen. De macht van de geestelijken en edelen bestond uit rijkdom in de vorm van grondbezit, onroerende goederen en de daaraan gelieerde rechten. De adellijke families woonden in omgrachte boerderijen met op het erf vaak een verdedigbare toren, die in de 16de en 17de eeuw nogal eens werden uitgebouwd tot fraaie bouwwerken met kasteelachtige allure, zoals de Asingaborg en de Tammingaborg in Hornhuizen, Dijksterhuis in Pieterburen, Starckenborgh of Borgweer bij Wehe en Verhildersum in Leens (en de Fraeylemaborg dus). Veel borgen zijn inmiddels afgebroken, slechts een park of boerderijnaam herinnert nog aan de heerlijkheden van de adel.

In de loop van de 17de en 18de eeuw kwam de macht van de adel ten val. De algemene conjunctuur bereikte een dieptepunt en de malaise werd op het platteland nog versterkt door veepest (1715), een overstroming (1717), strenge winters (1709, 1729, 1740) en een rupsen- en muizenplaag (1742). Om de boeren die de gronden huurden (de meiers) vast te houden werd in 1737 door de staten van Stad en Lande de 'vaste' beklemming geïntroduceerd. Bij het aangaan van de pachtovereenkomst werd bepaald dat de pacht prijs over een bepaald stuk grond niet meer zou worden verhoogd of verlaagd. Het geleidelijk vast worden van deze landhuren bracht de meiers in een voordelige positie ten opzichte van de landeigenaren. Zolang de meier de rechtsbetrekking (erfpachtovereenkomst) niet beëindigde was zijn positie onaantastbaar. Met het definitief vastleggen van de huren in een tijd van diepe depressie kwamen

ook de grondprijzen tot stilstand. Toen na het midden van de 18de eeuw de economische malaise voorbij was, volgden de landhuren en de grondprijzen de aantrekkelijke conjunctuur niet. De economische achteruitgang van de jonkers en de opkomst van de boeren was daarmee een feit.

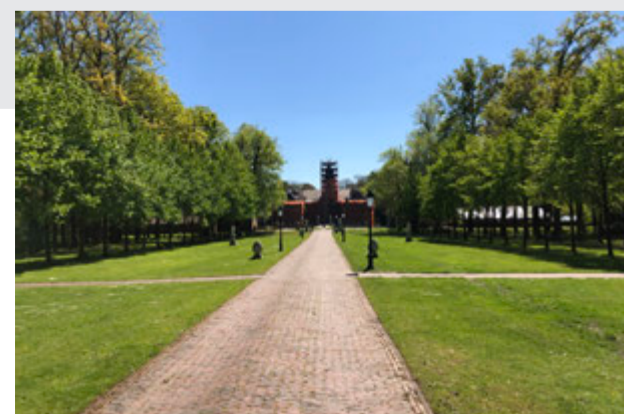
Rond het midden van de 19de eeuw viel in de meeste Noord-Groningse gemeenten meer dan tweederde van de oppervlakte cultuurland onder het hierboven omschreven bekleemrecht. De bijzondere status van de Groningse boer als bekleemde meier had grote invloed op de landbouw en het landschap. Door de 'eeuwigheid' van de huurovereenkomst konden de meiers zich steeds meer gaan gedragen als eigenaren. Bovendien waren geen beperkingen opgelegd ten aanzien van het landgebruik. Naar eigen inzicht kon grasland worden gescheurd, zonder daarvoor toestemming van de eigenaar te hoeven vragen. Voorts werden hun stijgende inkomsten niet afgeroomd door een overeenkomstig toenemende pachtsom, waardoor de bereidheid om investeringen te doen ter verbetering van het bedrijf groot was. Nieuwe kwelders werden bedijkt, windmolens kwamen in zwang, maren vergraven en herenboerderijen gebouwd.

Het akkerbouwbedrijf op de klei werd gedurende de tweede helft van de 19de eeuw steeds winstgevender. Door het mislukken van aardappelloogsten en het wegvallen van concurrentie liepen de graanprijzen buitengewoon hoog op, zo ook het boereninkomen. In Groningen sprak men van champagne-jaren, verwijzend naar de luxe levensstijl van de boeren. Veel oude boerderijen werden afgebroken en vervangen door nieuwe, groter en monumentaler dan ooit tevoren, gecompleteerd met tuinen in grootste stijl. Na pensionering verlieten de welgestelde boeren hun boerderij om te verhuizen naar eveneens modieuze rentenierswoningen in nabijgelegen dorpen. De vaste arbeiders woonden in huisjes op de rand van boerenerven of in dorpjes.

Uit: *Landschapshistorische analyse van de Marne*. Lisa Timmerman, 2020. Project Landschapsinclusieve landbouw in opdracht van College van Rijksadviseurs.

Wat verwachten we?

- Landbouw blijft waarschijnlijk de hoofdfunctie. Of zullen goede landbouwgronden veranderen voor recreatie en natuurontwikkeling? Of gebeurt dat alleen met de slechtere landbouwgronden?
- Zal er meer integratie tussen natuur en cultuur komen, zoals via landschapsinclusieve landbouw?

De borg in verbouwing.

De as van het landgoed met in de verte het witte bruggetje aan de overkant van de snelweg.

Het levende dorpslint van Slochteren.

Gronings wegdorpenlandschap: land van wegdorpen, borgen, herenboeren en landarbeiders.

Canon van het Nederlandse landschap, 2008

Herfotografie CvHNL versie 2.020
11.45 uur; 23-06-2020

Logboek-aantekeningen verkenners versie 2.020

L.T. en (12.00 uur; 06-05-2020) Het is even zoeken naar de borg, we zijn een afrit te ver gereden en de volgende afrit is een heel stuk verder. Door het dorp Schildwolde rijden we terug naar Slochteren. Wegwerkzaamheden. Dan maar parkeren en lopen. We passeren de voormalige draaikom van de haven die 'spelenderwijs' met een folly en daarin een informatiebord aandacht krijgt. We eten een broodje in de voortuin van de Freylemaborg. Mooi zou je denken, maar de borg is volledig gewikkeld in oranje doeken. In verband met de renovatie en verhoging van de duurzaamheid. Tja, dat kan mooi in deze coronatijd als toch geen bezoekers komen.

Zie ook: Het Oldambt, land van borgen, herenboeren en landarbeiders. Marc Nolden en Henk van Blerck, 2008. In: CvHNL 2008, Blz 31.

Na de lunch lopen we de oprijlaan af en zien we de snelweg die dwars door het dorp gaat en zodoende ook de oprijlaan afsnijdt. Vanaf hier zien we aan de andere kant van de snelweg een wit ophaalbruggetje, dat zal vast ook bij het landgoed hebben gehoord. De snelweg is druk en luid: auto's en vooral vrachtwagens denderen langs.

M.P. (11.45 uur; 23-06-2020) Golvend koren. De balans tussen licht en schaduw. Schuur in de verte en pad op voorgrond weer buiten beeld gehouden.

De panorama 360° foto

Beeld 5 van 60 Pieterburenwad bij Westernieland

N 53° 25' 25" E 6° 29' 22" / © HENK VAN BLERCK EN MICHIEL POTHOFF, 2008, 2020

Wat zien we?

- Schapen (links) en enkele runderen (rechts) staan op de kwelder. Vanwege de runderen wellicht extra hekken rechts. Is de kwelder met extra sloot oost-west verkaveld?
- Wat ligt daar op het slib op een derde van links?
- Op beeld van 2020 is het systeem van slibvangdijkjes nog beter te zien. Het is weer eb.

Wat weten we?

Delimitatie

- De onbereikbaarheid van de dijk en de wadden is opvallend. Komt dat omdat de eerste 300 meter nog steeds van veel boeren zijn? Met de gedachte 'de eerste 300 meter is van ons'? Voordat het Rijk begon met de landaanwinningswerken langs de Groninger kust moest het geschil over eigendom van de kwelders en aanwassen tussen het Rijk en de oever-eigenaren worden beslecht. Zogenaamde delimitatiecontracten werden afgesloten. Enkele bepalingen daarvan zijn:
  - Het gebied waarin de oevereigenaren het recht van eigendom op de aanwas behouden wordt begrensd door de delimitatielijin op 300 meter zeewaarts van de toen bestaande groene kwelder (dat is de afgepaalde kwelder grens);
  - De staat verplicht zich in deze strook (de delimitatiestrook) naar eigen oordeel landaanwinningswerken aan te leggen en te onderhouden totdat deze strook beweibare kwelder is geworden. Daarna kan de delimitatiestrook worden overgedragen aan de oevereigenaar na betaling van een deel van de geschatte waarde;
  - De oevereigenaren hebben het recht van voorkoop op de strook 500 meter zeewaarts van de eigendomsgrens indien deze strook beweibare is geworden of indien de staat de landaanwinning daar 8 jaar heeft stopgezet.

Van Landaanwinningswerken naar Kwelderwerken

In de periode 1969-1980 is er in plaats van inpoldering van de aangewonnen kwelders en de slikvelden een nieuw driedelig doel voor de landwinningswerken gekomen:

1. Voldoen aan de verplichtingen in de contracten met de oevereigenaren (o.a. streven naar 300 m beweibare kwelder).
2. Kustbescherming opgevat als handhaving van de status quo van het voorland voor de zeedijk.
3. Bescherming en herstel van de natuurlijke waarden.

Jaarverslag: [Monitoring en beheer van de kwelderwerken in Friesland en Groningen](#).

Recreatie en beleving natuur/cultuurlandschap

De hekken die om de zoveel meter de dijk doorsnijden van de kruin van de dijk naar de kwelder, staan recreatie letterlijk in de weg. Fietzers moeten om de zoveel meter afstappen, hekje open doen, met de fiets er door heen, hekje dichtdoen en weer opstappen. Van Lauwersoog tot aan Nieuwe Statenzijl loopt sinds 2015 een fietspad die wordt gepromoot als Kiek over Diek. Grotendeels gaat/ging dit fietspad over de onderhoudsweg langs de dijk. Er bestaat dus wel een fietsroute, die – anders dan de naam doet vermoeden – ook wel eens binnendijks gaat. Is dat de reden dat we mensen buitendijk zagen op/afstappen? Wilden zij ook wel eens de andere kant van de dijk zien? Of was voor de hekken afstappen beter dan binnendijks omhoog en omlaag fietsen?

Beheer van de dijken

Medewerker van het waterschap vertelt dat de dijk is opgedeeld in stukken van 8 kilometer en op ieder stuk is één iemand verantwoordelijk voor het beheer en de schouw. Voor het verwijderen van de distels op de dijk – die worden door de schapen niet opgegeten – mag men sinds kort geen bestrijding met ruzzakspuit meer toepassen. Alle distels moeten apart met speciale steekscheep worden uitgestoken. Dat levert veel extra werk op.

Wat verwachten we?

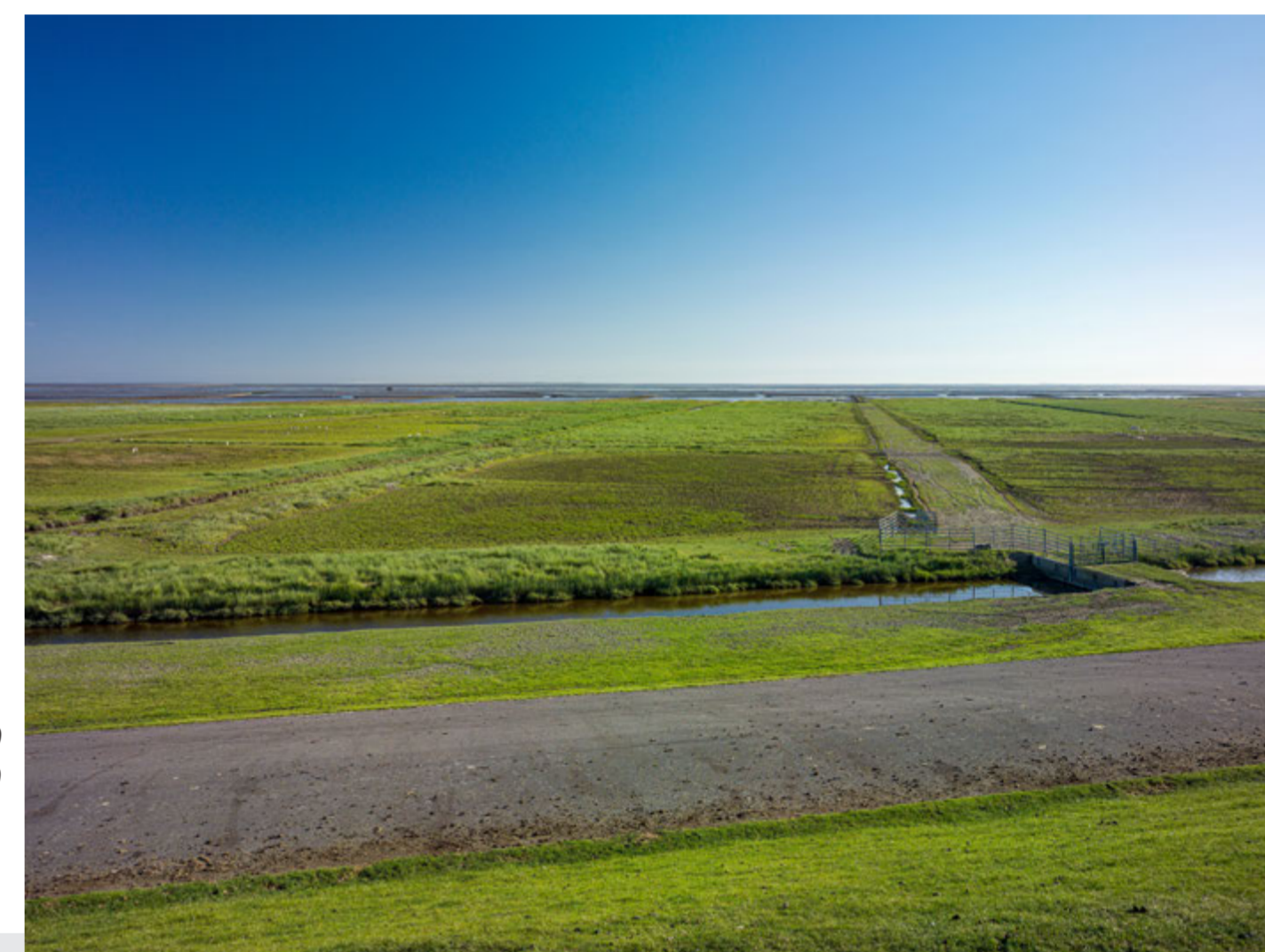
- Verbeterde recreatie routes, zoals een doorlopend fietspad op de dijk of buitendijks.
- Projecten tegen verzilting. Er zijn diverse ideeën, soms kleinschalig en ondergrondse oplossingen, soms grootschalig en zichtbaar. Zoals het idee van een kustverdedigingszone waarbij de jonge zeekeleipolders worden gebruikt voor waterberging, toerisme en recreatie in plaats van landbouw.
- Als de oude dijken geen nieuwe functie krijgen zouden ze misschien het onderspit delven: worden onderuitgehaald door landbouwmachines. Ontwikkelen van de dijken voor recreatie of biodiversiteitsstromen zal wellicht uitkomst bieden.
- Uitgraven/verbreden/benutten van de maren, de oude wadgeulen voor waterberging, tegen verdroging en verzilting en voor biodiversiteit en een leesbare geschiedenis.

Stopgezette landaanwinningswerken: weerslag van de veranderende houding ten aanzien van de natuur.

Canon van het Nederlandse landschap, 2008

Herfotografie CvhNL versie 2.020
07.45 uur; 24-06-2020

Logboek-aantekeningen verkenners versie 2.020

L.T. en H.vB. (17.30 uur; 05-05-2020) Zoeken zoeken zoeken. Dat zijn wel termen die passen op weg naar de fotolocatie langs het Pieterburenwad. Ik weet een paadje waar, als je met je auto vlak voor de slagboom gaat staan, de slagboom vanzelf opengaat. Maar eenmaal bij de jongste Waddendijk verspert een nieuw hek onze weg. En deze gaat niet zomaar open. Hoe komen we met de auto op de dijk bij Pieterburenwad? Misschien via Noordpolderzijl? Leuk om te zien hoe de twee boten in het kleine haventje zijn drooggevalen en slechts een enkel geultje het haventje verbindt met de veel verderop gelegen zee, maar ook hier wordt de toegang naar de dijk verspert. Wat nu? Toch maar weer terug langs de dijk. Er moet toch ergens een weg zijn van waar het wad kon worden bereikt? Misschien wel, maar tot nu toe staat bij elke zijweg die naar de dijk toe loopt een bordje met 'eigen weg'. Tot: ja! Gevonden! Op de kruising van de Allard Kwastweg, Schaapweg en de Noord-

polderweg loopt de Onderhoudsweg naar de locatie die we zoeken. Dit is 'm. Alleen kunnen we ook hier alleen te voet de dijk op. Als Henk en Michiel met de bus gaan moeten ze van tevoren bellen naar waterschap Noorderzijlvest voor toegang. Als we over de dijk kijken is het eb en zijn de kwelders dor. Wordt dat komende weken nog groen? Is hier nog steeds sprake van aanslibbend land?

M.P. (7.45 uur; 24-06-2020) Lucht was deze keer wolkenloos blauw. Daarom horizon hoger gelegd en iets meer voorgrond genomen. Noordpolderzijlvest, om 7.30 uur afgesproken bij het hek bij Dijkmagazijn Linthorstmanpolder. Schaapweg 30. 9969 PM Westernieland.

Zie ook: Stopgezette landaanwinningswerken, weerslag van een veranderde houding tegenover natuur. Marc Nolden, 2008. In: CvhNL 2008, Blz 33.

De panorama 360° foto

Beeld 6 van 60 Waddenzee bij Lauwersoog

N 53° 24' 40" E 6° 11' 56" / © HENK VAN BLERCK EN MICHIEL POTHOFF, 2008, 2020

Wat zien we?

- In 2020 is het bij de opname laag water. Daardoor meer van de teen van de dijk en overgang naar de zee te zien. De dijk zelf is meer begroeid. Wordt er minder tegen onkruid gespoten? Het weidse uitzicht is er nog. Door het lagere getij en de heldere hemel is Schier in de verte goed te zien. Zelfs de veerboot bij de haven van Schier is te zien.
- Boeien die de vaargeul markeren. Pleziervaart-zeilbootje.

Wat weten we?

De Waddenzee als werelderfgoed en natuurgebied van mondiale importantie

[Wikipedia](#): "Het Waddenzeergebied heeft een grote natuurwaarde en staat op de UNESCO-Werelderfgoedlijst.[2] Het werelderfgoed omvat ruim 12.000 km², waartoe ook het overgangsgebied naar de Noordzee (zo'n 4.000 km²) wordt gerekend. De Waddeneilanden van Nederland en Sleeswijk-Holstein (bijna 700 km²) en de mondingen van de Eems, Außenjade, Wezer en Elbe vallen er grotendeels buiten. Deze gebieden vallen echter wel voor een belangrijk deel onder het regime van Natura 2000. De beschermingsmaatregelen worden gecoördineerd door het Internationale Waddenzeesecretariaat (CWSS) te Wilhelmshaven, waarin Nederland, Duitsland en Denemarken samenwerken. Besluiten worden genomen tijdens driejaarlijkse ministersconferenties, waar de betrokken bewindslieden overleg plegen. Daarnaast zijn er periodieke wetenschappelijke conferenties en is er een Waddenzeeforum, waarin maatschappelijke organisaties en belangengroepen hun stem kunnen laten horen.

Hoe kwetsbaar dit Waddenzeergebied is bleek met de ramp met MSC Zoë in de nacht van 1 op 2 januari 2019, waarbij heel veel plastic(korrel)s en consumentenproducten in zee terecht kwamen. Duizenden vrijwilligers hielpen de kustlijn schoon te maken. Wat precies de gevolgen voor het gebied zijn wordt nog onderzocht.[3]

Behalve als natuurgebied is de Waddenzee ook belangrijk voor de visserij, recreatie, delfstofwinning en andere economische bedrijvigheid. In het Nederlandse deel wint de Nederlandse Aardolie Maatschappij aardgas.

Het Nederlandse grondgebied van de Waddenzee is in 1981 toegevoegd aan de provincies Noord-Holland, Friesland en Groningen.[4] In 1986 werd de Waddenzee ook gemeentelijk ingedeeld.[5]"

Dichtslibbende vaargeulen

De zandbanken en kwelders van de Waddenzee leven. De vaargeulen moeten daarom gebaggerd worden. De geul naar Holwerd dreigt geheel dicht te slibben. Hoe zit het met deze vaargeul?

Dijkversterking

Zie monitor-dossier van beeld 7 van 60 Lauwersmeer op pagina 20. "In juli 2019 is begonnen met het versterken van 4,4 kilometer dijk tussen natuurgebied de Peazemerlannen en de spuilsuizen R.J. Cleveringsluizen. Dit deel van de dijk is niet veilig genoeg. De versterking is onderdeel van het landelijke Hoogwaterbeschermingsprogramma. De werkzaamheden zijn naar verwachting in het najaar van 2021 klaar."

Recreatie op de eilanden en het wad

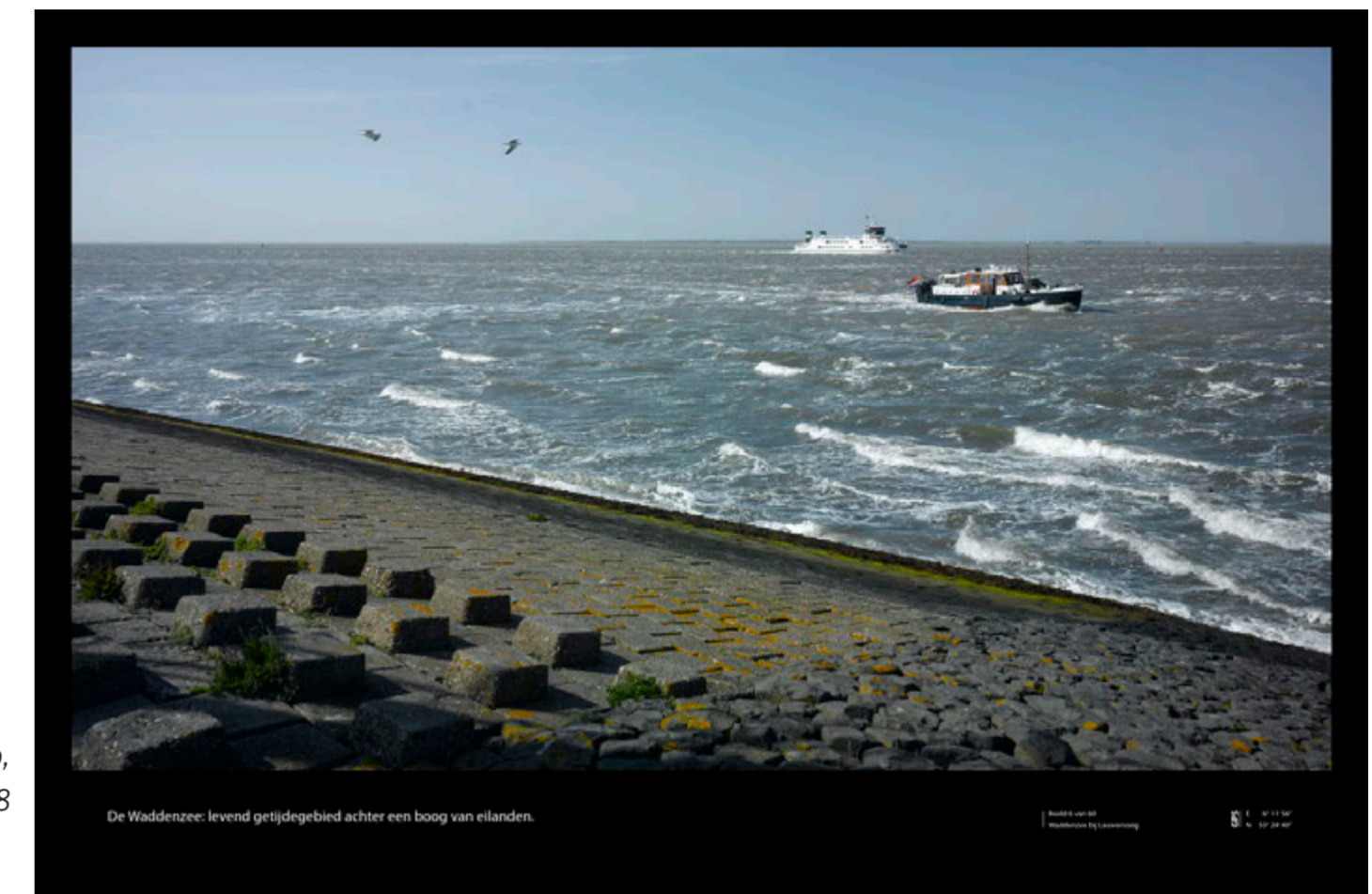
Hoe is de verwachting van de ontwikkeling van de recreatie op de eilanden? Blijft het wadlopen? Heeft dat gevolgen voor de Waddenzee?

Wat verwachten we?

- Internationale aaneensluiting van nationale parken, dus ook die op/rond de Waddenzee.
- Wat zal de zeespiegelstijging voor invloed hebben? Stijgt de Waddenzee mee? Verandert het ecosysteem?
- Heeft de gaswinning in de toekomst nog invloed?
- De ontwikkeling van recreatie zal voortgaan. Zeker op de eilanden, maar wellicht ook langs de landrand, o.a. door een betere beleving van het buitendijks gebied door aanleg van een fietspad langs de binnenkort verzwaarde dijk.
- De vaargeul tussen Lauwersoog en Schier zal wel blijven, maar voor andere vaarroutes is dat nog maar de vraag.

De Waddenzee: levend getijdegebied achter een boog van eilanden.

Canon van het Nederlandse landschap, 2008

Herfotografie CvhNL versie 2.020
20.05 uur; 24-06-2020

Logboek-aantekeningen verkenners versie 2.020

L.T. (14.45 uur; 05-05-2020) Op weg naar de fotolocatie rijden we het (parkeer)terrein van de veerdienst op. Toegang is eigenlijk alleen voor medewerkers toegestaan, maar als we de auto parkeren en op de dijk staan zien we meer mensen, koppels vaak, die het uitzicht verkennen. Of ze wachten op de veerboot. Zou de bus wel om dat hek op de dijk kunnen rijden? Henk verklapt dat deze foto als enige – of als een van de weinige – niet vanaf het dak van het busje te zijn gemaakt. Uitkijkend op de dijk zien we weinig ontwikkelingen, maar we weten we dat de versterkingen van de Lauwersmeerdijk spelen.

Achter ons, in de havenkom waar twee veerboten liggen, vaart een kleine vissersboot uit Zoutkamp rondjes, met een net achter zich aan. Eerst dacht ik dat hij keerde, maar hij blijft maar rondjes varen en ik zie het begin van een net vanaf de boot het water in. Het net zal dan wel niet heel groot zijn, want anders verwacht je wel dat de boot met zijn schroef in het net komt.

M.P. (20.05 uur; 24-06-2020) Identiek standpunt. Afwachten welk bootje in het beeld in komt varen. Het lage warme avondlicht geeft het zeilbootje zijn kleur.

Zie ook: De Waddenzee, getijdengebied achter een boog van eilanden. Marc Nolden, 2008. In: CvhNL 2008, Blz 35.

De panorama 360° foto

Beeld 7 van 60 Lauwersmeer bij Hoek van de Bant

N 53° 24' 45" E 6° 10' 22" / © HENK VAN BLERCK EN MICHIEL POTHOFF, 2008, 2020

Wat zien we?

- Dezelfde vegetatie van riet, gras, bloemen en struiken op de voorgrond. Fuiken staan er ook nog.
- Dode of minder bomen op het eilandje voor de sluisen.
- Links boven op de dijk zijn werkzaamheden aan dijk zichtbaar
- Rechts geven enkele boeien aan dat de pleziervaart niet verder noordwaarts mag. Vandaar ook geen zeilbootjes in beeld.

Wat weten we?

Nationaal Park

12 november 2003 werd het Nationaal Park Lauwersmeer ingesteld. Men komt voor de zeearend en de rietorchis en natuurlijk de vele andere soorten vogels en planten. Natuur is de hoofdfunctie in dit deel van het gebied.

"Het Nationaal Park is in oktober 2016 door de International Dark Sky Association officieel uitgeroepen tot Dark Sky Park. Een Dark Sky Park is een gebied waar het donker is, waar de duisternis behouden blijft en waar bezoekers 's nachts welkom zijn om die duisternis te beleven en de sterrenhemel te zien. De benoeming voor het Lauwersmeer is bijzonder, omdat Nederland één van de landen is met de meeste lichtvervuiling ter wereld."

Nationaal Park Lauwersmeer: [Dark Sky Park](#)

Dijkversterking

"In juli 2019 is begonnen met het versterken van 4,4 kilometer dijk tussen natuurgebied de Peazemerlannen en de spuisluisen R.J. Cleveringsluizen. Dit deel van de dijk is niet veilig genoeg. De versterking is onderdeel van het landelijke Hoogwaterbeschermingsprogramma. De werkzaamheden zijn naar verwachting in het najaar van 2021 klaar."

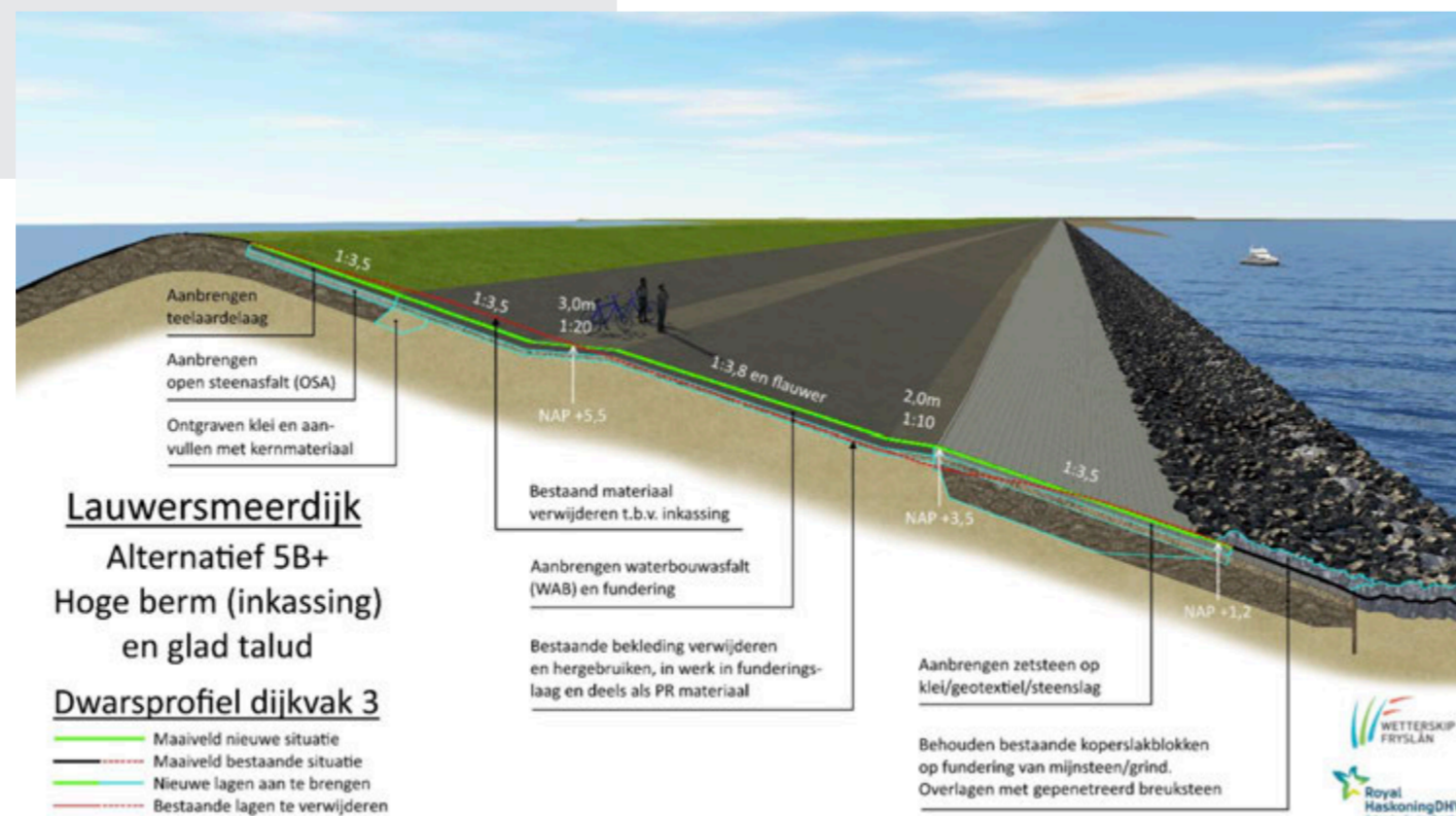
Project Wetherskip Fryslân: [Dijkversterking Lauwersmeerdijk](#)

Wat verwachten we?

- Een betere beleving van het buitendijks gebied door aanleg van een fietspad.
- Welke rol gaat het Lauwersmeer spelen in de internationale aaneensluiting van nationale parken, dus ook die op/rond de Waddenzee. En krijgt het Nationaal Park nog extra allure?
- Hoe gaat defensie zich hier ontwikkelen?
- vis.

Aan de dijk wordt druk gewerkt.

Een dwarsdoorsnede van de Lauwersmeerdijk. De rode lijn geeft aan hoe het was. De groene lijn geeft aan hoe de nieuwe dijk wordt.

Het Lauwersmeer: nieuw natuurlandschap in afgedamde zeearm.

Canon van het Nederlandse landschap, 2008

Herfotografie CvhNL versie 2.020
14.45 uur; 24-06-2020

Logboek-aantekeningen verkenners versie 2.020

L.T. (14.20 uur; 05-05-2020) De fotolocatie is de berm van de drukke N361. Gelukkig is de berm breed genoeg, dus we kunnen veilig rondlopen. Is het bos op de achtergrond van de foto en voor de sluisen, gesnoeid? Gaat het om ziekte of om natuurontwikkeling? Van dichtbij bekeken lijken de dode bomen eerder iepen dan essen. In de berm vinden we geen sporen van geïnjecteerde mest, zoals we bij de brede berm van de Vogelweg in Flevoland wel zagen. Vlakbij de sluisen staat een bord 'droge voeten voor iedereen, versterking van de Lauwersmeerdijk', onderweg zien we al opslag van materieel. Als we langs de sluisen rijden zien we dat er hier en daar het pleisterwerk afvalt. Dat onderhoud nemen we waarschijnlijk wel mee met de dijkverzwaring.

H.v.B. (14.45 uur; 24-06-2020) Net als in 2008 laat een visser in een klein bootje zich meevaren vanachter de fuiken links, voor ons langs naar rechts. Ik heb weer niet gezien dat

hij beet kreeg en weer is hij al snel te ver naar links om op onze opname te komen. Het is nu ondertussen een mooi spel boven op de dijk, een kraan die grond op de dijk verspreidt, soms verdwijnt-ie achter de dijk. Af en toe verschijnt er van daarachter ook een vrachtwagen die nieuwe grond aanvoert en een wals-wagen die de bovenkant van de dijk platmaakt. Zo te horen wordt er ook puin in verwerkt. Veel fietsers op de Kustweg onderlangs de dijk. Af en toe zien we in de verte westelijk van de sluisen een grote legerhelicopter in het bos verdwijnen.

M.P. (14.45 uur; 24-06-2020) Gelukkig kwamen de werkzaamheden op de dijk links nog net in beeld. We konden dus voor hetzelfde standpunt kiezen.

Zie ook: Het Lauwersmeer, nieuw natuur-landschap in afgedamde zeearm. Marc Nolden, 2008. In: CvhNL 2008, Blz 36.

De panorama 360° foto

Beeld 8 van 60 Marderhoek bij Aldemardum

N 52° 50' 50" E 5° 31' 23" / © HENK VAN BLERCK EN MICHIEL POTHOFF, 2008, 2020

Wat zien we?

- Links in de verte windmolens op dijk van Noordoostpolder. Midden Lelystad en rechts Enkhuizen?
- Vergelijkbaar grondgebruik als 2008. Bankje verplaatst? Zwarte paarden rechts achter de boerderij.
- Kliffen in kleurenperspectief voelbaar. IJsselmeer in grijze tinten weids.

Wat weten we?

Zandwin-eiland

“Een groot zandwinbedrijf, Koninklijke Smals BV wil voor minimaal 30 jaar met een industrie-eiland 24 uur per dag, 7 dagen per week, zand winnen in het IJsselmeer voor de kust van Gaasterland. De industriegebouwen op dit eiland worden tot 22 meter hoog (vergelijkbaar met een flat van ongeveer 7 verdiepingen) en tot 100 meter breed. Op deze manier en schaal is nog niet eerder zand gewonnen. De industrie veroorzaakt dag en nacht geluidsoverlast op de Friese kust. Om 24 uur te kunnen werken is het eiland ook 's nachts verlicht. Het gaat om een gebied van 250 hectare. Het IJsselmeer is ter plekke nu 4,7 m diep en op het diepste punt ongeveer 7 m. De rand van de 60 meter diepe en 1,8 km doorsnede winput komt op 4,5 km van de Gaasterlandse kliffenkust te liggen.”

“Op woensdag 13 Februari 2019 stemde de gemeenteraad van de Fryske Marren tegen het bestemmingsplan Industriezandwinning IJsselmeer. Dat betekent dat het eiland met zandfabriek niet aangelegd mag worden. Ook zullen nu de aangevraagde omgevingsvergunningen voor het winnen van zand in het IJsselmeer voor de kust van Gaasterland niet meer afgegeven worden.” 17 mei 2019 tekende Smals BV beroep aan tegen de beslissing van de gemeenteraad van de Fryske Marren. 14 november 2019 komt de Raad van State met de mededeling de openbare zitting op een nader te bepalen datum te behandelen. Op 24 maart 2020 stelde de Provinciale Staten dat de VVGB (verklaring van geen bezwaar) zandwinning niet meer geldig is na de PAS uitspraak van Raad van State.

Bron: Geenzandindustrieijsselmeer.nl: [Stand van zaken](#)
[Notulen](#) Provinciale staten

Luchtwachtoren en monumenten

In deze buurt staan langs de bosrand en met uitzicht op het IJsselmeer een aantal monumenten en een luchtwachtoren als relict van de koude oorlog. Onderhoud blijft achter en dat lokt weer creativiteit uit.

Wat verwachten we?

Gaasterland is beschermd als Nationaal Landschap, het IJsselmeer als Europees Natura 2000 gebied. De oeverlanden / wetlands zijn beschermd als Staatsnatuurmonument. Houdt het op voorbij de grens van deze gebieden? Toch verdere strijd tussen natuur, cultuurhistorie en recreatie met industrie op Gaasterland?

luchtwachtoren uit de koude oorlog

onderweg protestborden tegen het zandwin-eiland

verrijking van de biodiversiteit

Gaasterland: stuwwallen met kliffen aan de voormalige Zuiderzee.

Canon van het Nederlandse landschap,
2008

Herfotografie CvhNL versie 2.020
12.30 uur; 22-06-2020

Logboek-aantekeningen verkeners versie 2.020

L.T. (11.15 uur; 05-05-2020) We rijden Gaasterland op. Het landschap bestaat uit bossen – en recreatie – op de gaasten en landbouw in de laagten daartussen. Het uitzicht van de fotolocatie is vergelijkbaar met 2008. Mais is paar weken verder. Er is iets meer grasland op de achtergrond verschenen. En ook meer windmolens! Van de Noordoostpolder. Ook 'beneden' in de laagten tussen de gaasten zie je de windmolens. Alsof ze op Gaasterland zelf staan, zo dichtbij.

'Zandindustrie nee! Nee!' luiden de spandoeken die we hier en daar in de weilanden zien staan.

M.P. (12.30 uur; 22-06-2020) Standpunt iets aangepast, omdat we anders niet onder de eiken door konden kijken. Bankje lijkt verplaatst, of er is een nieuwe greppel langs de weg gegraven. Het lijkt alsof de, nog jonge, mais licht geeft.

Zie ook: Gaasterland, kliffen aan de voormalige Zuiderzee. Marc Nolden, 2008. In: CvhNL 2008, Blz 39.

De panorama 360° foto

Beeld 9 van 60 Lutsmond aan het Slotermeer, Balk

N 52° 54' 21" E 5° 35' 52" / © HENK VAN BLERCK EN MICHIEL POTHOFF, 2008, 2020

Wat zien we?

Veel zelfde gebouwen. Meer boten in de haven. Extra voorzieningen in de haven, bijvoorbeeld elektriciteit aan de kop van de steigertje. Nieuwe vlaggenmast.

Wat weten we?

Lutsmond

Ten noordoosten van Balk ligt een recreatiegebied aan watergang de Lutsmond aansluitend op het Slotermeer. Jachthaven en camping Lutsmond is voornemens het bestaande terrein op te waarderen door nieuwe recreatiewoningen te realiseren langs een nieuw te graven waterpartij. Hierbij vinden de plannen om ten westen van het recreatiegebied camperplaatsen te realiseren geen doorgang. Het bungalowpark ten (zuid) oosten van het plangebied (De Marswal) maakt geen deel uit van dit bestemmingsplan.

De plannen gaan uit van versterking van de recreatieve verblijfsfunctie en het voorzieningsniveau van de jachthaven. Het gaat om de bouw van 20 waterwoningen, 4 vakantiewoningen, een beheerderswoning, receptiegebouw, de aanleg van een waterpartij, terras, parkeerplaatsen, servicestation.

Bestemmingsplan: [Balk-Herontwikkeling Jachthaven Lutsmond](#)

Ontwikkelingen tussen de haven en de stad Balk.

Friese Merenproject

De nieuwe passantenhaven dicht bij het dorp is het voormalige terrein van watersportbedrijven Harcos en het Sweiland. De gemeente heeft de gronden destijds aangekocht en de gebouwen zijn in 2012 gesloopt. De nieuwe haven voor circa 40 boten is in 2017-2018 gerealiseerd. Voor het realiseren kreeg de gemeente een subsidie uit het Friese Merenproject van de provincie Friesland. Doel van het Friese Merenproject dat in 2000 van start ging was/ is het aantrekkelijker maken van de watersport in de provincie. Zo is het vaarnetwerk uitgebreid en hebben toegangspoorten en watersportkernen

Stilte op de terrassen tijdens de coronacrisis

extra recreatieve voorzieningen gekregen. Natuurgebieden zijn heringericht en vaarwegen beter bevaarbaar gemaakt. Het project was formeel al in 2015 afgelopen maar de laatste projecten zijn na die tijd nog afgerond.

In het kader van het Friese Meren project kwam aan de Lutsmond (Slotermeer) in 2007 een nieuwe haven met paviljoen, zwem- en surfcentrum. De Luts en de zijtakken zijn eind 2015 op diepte gebracht en de oevers zijn versterkt door middel van natuurvriendelijke oevers. In enkele zijvaarten zijn afsluitbare duikers gezet om in de winter de ijsgroei voor een Elfstedentocht te bevorderen. Sinds 2014 vaart men in Balk met de boot naar het bos. De zijvaarten van de Luts, de Sminkevaart, de Witakkersvaart en de Rijstervaart zijn in ere hersteld. Ook zijn er aanlegplaatsen gerealiseerd die aansluiten op de verbeterde wandel-, fiets- en ruiterroutes. In 2017-2018 kwam er in het centrum een draaikom met daarin nieuwe aanlegvoorzieningen.

Artikel Cobouw: ["Nieuwe passantenhaven voor Balk"](#)

AZC

In september 2016 opende het tijdelijke azc in Balk. Nadat het azc per oktober 2018 was gesloten, werd duidelijk dat het COA weer meer opvangcapaciteit nodig had en arriveerden eind mei 2019 de eerste nieuwe bewoners van het heropende azc in Balk.

Naast tijdelijke woonunits voor circa 500 asielzoekers zijn er gebouwen voor coa-medewerkers, het gezondheidscentrum, vluchtelingenwerk en kinderopvang.

Het plaatselijk belang van Balk was tevreden over hoe het tot de eerste sluiting ging. Net als de sportverenigingen, kerken en scholen. Zo hadden de scholen na wat opstartproblemen uiteindelijk zes klassen voor de kinderen van het azc. In de klassen zaten zo'n 15 kinderen.

Website: [COA.nl](#)

Artikel Omrop Fryslân: ["Sluiting AZC Balk zorgde voor onnodige onrust"](#)

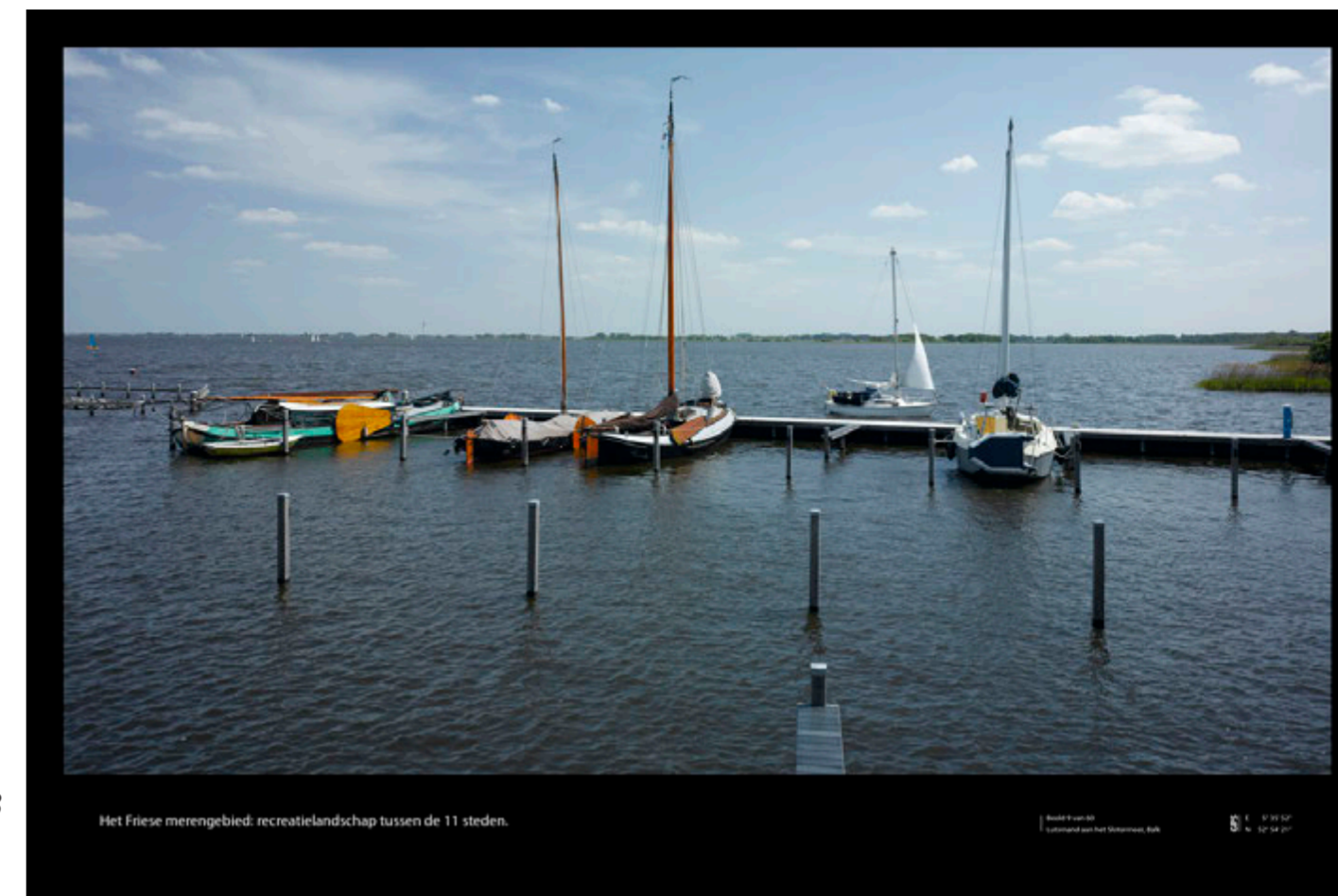
Wat verwachten we?

Doorgaande ontwikkelingen op gebied van recreatie.

Artikel LC: ["Friese Merenproject is nog maar net klaar en nu zijn alweer nieuwe ingrepen nodig"](#)

Het Friese merengebied: recreatielandschap tussen de 11 steden.

Canon van het Nederlandse landschap, 2008

Herfotografie CvHNL versie 2.020
13.00 uur; 22-06-2020

Logboek-aantekeningen verkenners versie 2.020

L.T. (11.15 uur; 05-05-2020) In en om het dorp lijkt alles te zijn afgestemd op recreatie en daaraan gekoppelde horeca. Door Corona ligt dat allemaal stil en is het uitgestorven. Het stadje is pas geleden uitgebreid met 26 vrijstaande woningen in een vormgeving die lijkt op die uit de hoogtijdagen van de stad. Ook is een nieuwe en grote haven gerealiseerd. Omdat er geen boten liggen lijkt het een passantenhaven, zodat toeristen en recreanten met hun bootje tot vrijwel het oude centrum van de stad kunnen varen. Voor de havenmond ligt een baggerschip. Achter de 26 nieuwbouwwoningen ligt een wijk van ook nog niet zo oude nieuwbouwwoningen. Deze zijn van hedendaagse stijl en liggen, vanaf het noorden gezien 'koud' in het

landschap door afwezigheid van opgaande beplanting eromheen. Bij de woningen uit de 'oude stijl', staan alleen wat jonge bomen, maar hier valt de kaalheid eigenlijk niet zo op in de overgang naar het meer. Misschien wel, omdat de wijk evenwijdig aan de Luts ligt. Iets verderop van de fotolocatie is recreatiepark De Marswal uitgebreid. Achter de nieuwbouwwijk ligt een groot asielzoekerscentrum.

M.P. (13.00 uur; 22-06-2020) Standpunt gelijk. De serene rust uit 2008 is hier verdwenen. De steigers liggen vol en aan varende bootjes geen gebrek..

Zie ook: Het Friese merengebied, recreatie-landschap tussen de elf steden. Marc Nolden, 2008. In: CvHNL 2008, Blz 40.

De panorama 360° foto

Beeld 10 van 60 De Wedze bij Twijzel

N 53° 14' 33" E 6° 05' 42" IN 2020: 43" / © HENK VAN BLERCK EN MICHIEL POTHOFF, 2008, 2020

Wat zien we?

Er groeit in 2020 maïs waar in 2008 kruidenrijk grasland lag. De pingoruïnes, de plas met daaromheen de deels begroeide wal, zijn beide strak begrensde 'eilanden' in de maïs geworden. Het lijkt erop dat de buitenste randen van de wal van de pingo zijn weggeploegd, maar dat is niet zeker.

De elzensingels op de perceelgrenzen zijn intact en de struiken veelal gegroeid. In de 'glooiing' van de hoogte van de maïsplanten is wellicht het reliëf en de gevarieerde bodem te herkennen.

Wat weten we?

Bodemdaling

In Twijzel en omgeving is sprake van bodemdaling door aardgaswinning en maaiveld daling door veenoxidatie. Het waterschap past zo mogelijk het waterpeil aan in lijn met de bodem- en maaiveld daling.

Watergebiedsplan: [Twijzel en omgeving](#)

Centrale as en gebiedsontwikkeling

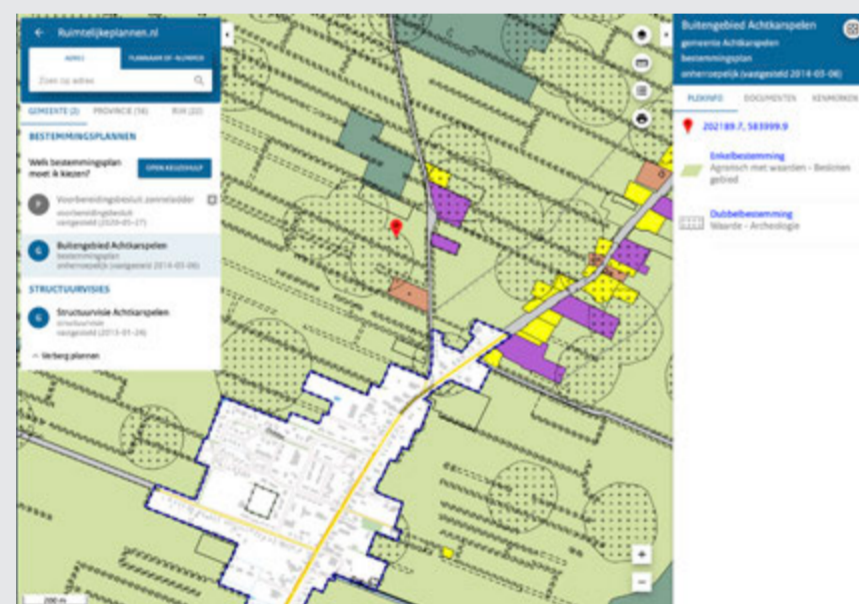
Ten westen van Burgum is in kader van de aanleg van de Centrale As door de Noardlike Fryske Wâlden aan gebiedsontwikkeling gedaan. Singels en houtwallen werden hersteld en elders de openheid versterkt. Ook werd de kans gegrepen toerisme en recreatie te stimuleren aan de hand van wandel-, fiets- en ruiterroutes, waterrecreatie. En ontwikkeling van (particulier) natuurbeheer.

Het landschapsplan voor de Centrale As is stevig op het omgevende landschap afgesteld. In de traditie van Landschapsbouw bij het Staatsbosbeheer. Er is ook aandacht geweest voor de vernieuwing van inrichting van de plattelandswegen, omdat die veelal van functie en gebruikintensiteit zouden veranderen.

[Brasserie Om de dobben](#) verwijzing naar elementen uit de streek
Website: [De centrale as](#)

Landschaps- en natuurbescherming in bestemmingsplan

In het bestemmingsplan Achtkaspelen uit 2006 zijn deze kavels aangegeven als 'Agrarisch met waarden - Besloten gebied'. De pingoruïnes zorgen voor een dubbelbestemming "Waarde-Archeologie. Met stippellijnen zijn de houtwallen aangegeven.

Wat verwachten we?

Door landschapsherstelmaatregelen in kader van de Centrale As is het redelijk te verwachten dat bewoners op de hoogte zijn van de belangrijke landschapselementen als de elzensingels en pingoruïnes? Zet de scheiding tussen natuur en erfgoed tegenover landbouw door? Of komt er in de toekomst meer verweving tussen natuur en cultuur? Kan recreatie een verbinding bieden?

elzensingels in omgeving

kamperen bij de boer

De noordelijke Friese wouden: pingoruïnes uit de ijstijd tussen middeleeuwse elzensingels.

Canon van het Nederlandse landschap, 2008

De noordelijke Friese wouden; pingoruïnes uit de ijstijd tussen middeleeuwse elzensingels.

Herfotografie CvHNL versie 2.020
19.20 uur; 23-06-2020

Logboek-aantekeningen verkenners versie 2.020

L.T. en H.v.B. (13.15 uur; 05-05-2020) Het decor is nog wel, maar de invulling niet. De kruidenrijke vegetatie is bouwland geworden. Is dat het gevolg van de afbraakmaatregel ten aanzien van de EHS die door Staatssecretaris Bleker in 2011 is gerealiseerd? EHS+ gebieden zijn daardoor van bescherming ontdaan. Ook graslanden die wat verderop liggen zijn met mest geïnjecteerd. Waar komt die gier vandaan?

H.v.B. (19.20 uur; 23-06-2020) Bij Twijzel waren raakte ik aan de praat met de eigenaresse van de boerencamping aan de overkant. Ik liet de foto zien en ze leek een beetje te verschieten. Zo kon zij zich het niet meer herinneren. In 2008 waren ze druk met de bouw van hun woning daar. Heel aardige vrouw, maar het gesprek

kreeg wel een rare wending toen ik over de bemesting van het maisperceel begon. Waarschijnlijk stemde ik op een andere politieke partij dan zij, zei ze. Ik vertelde dat er nu zelfs mest bij ons in de straat, in een groenstrook in een woonwijk, was geïnjecteerd. Dat daar toch andere oplossingen voor zouden moeten zijn. Volgens haar moesten er gewoon minder woonwijken komen. Waar moet ik dan naartoe verhuizen?

M.P. (19.20 uur; 23-06-2020) Het is onmogelijk het perceel verder in te rijden waardoor het dus standpunt iets meer naar het oosten is verlegd. Een deceptie voor de fotograaf, maïs, maïs en nog eens maïs.

Zie ook: De Noord-Friese Wouden, pingoruïnes uit de ijstijd tussen middeleeuwse elzensingels. Theo Spek, 2008. In: CvHNL 2008, Blz 43.

De panorama 360° foto

Beeld 11 van 60 Dienstwoning Maallust aan het Veenhuizerkanaal

N 53° 01' 57" E 6° 23' 13" / © HENK VAN BLERCK EN MICHIEL POTHOFF, 2008, 2020

Wat zien we?

De voortuin van het huis met gevelnaam Maallust is veranderd, met een heg, een dikkere boom en een reclamebord voor levensloop schilderijen. Langs de weg is als wegbewijzing het bordje 'Maallustcomplex' onder het bordje 'Sportpark' gekomen. Als vervolg op het bordje 'Inschrijving wandelroute'. Toerit naar Maallust heeft aanstrating van grasstenen gekregen. Toch is er ook nog wat vermalen puin in de bocht aangebracht. DS kwam niet in 2020.

Wat weten we?

UNESCO-status

De toekenning van UNESCO-status voor de Koloniën van Weldadigheid is uitgesteld. Het congres waarop de toekenning definitief had moeten worden is vanwege de coronacrisis uitgesteld. Een nieuwe datum wordt nog bekend gemaakt.

De eerste poging in 2018 om deze status te verwerven liep op een teleurstelling uit. De Koloniën vormden volgens Unesco nog niet één geheel en werden gezamenlijk afgewezen. Nu doen de vier best bewaarde Koloniën een nieuwe poging. Het gaat om de drie Drentse Koloniën en de kolonie in het Belgische Wortel.

De stuurgroep heeft bij het opstellen van de nieuwe voordracht hulp gekregen van Icomos, de organisatie die Unesco adviseert bij toekenning van de werelderfgoedstatus. Provinciewoordvoerder Eddy Beuker verwacht dat het rapport van Icomos, met daarin het advies aan Unesco, wel gewoon wordt uitgebracht. "Dan weten we in ieder geval hoe we ervoor staan. Maar op de definitieve beslissing zullen we nog even moeten wachten."

Artikel Dagblad van het noorden: ["Toekenning Unesco-status voor koloniën uitgesteld"](#)

Coöperatie voor glasvezel

'Lange tijd moest het buitengebied met lede ogen toezien hoe de rest van Nederland zich steeds sneller kon ontwikkelen dankzij snelle breedbandnetwerken. Die tijd lijkt voorbij nu bewoners zelf de handen ineenslaan om de glasvezelkabel ook door te trekken naar het zogeheten onrendabele gebied.' De Cooperatie Glasvezel Noord gaat inmiddels starten met graven in september 2020 tot september 2021 en verbindt daarmee onder andere Veenhuizen. Bewoners werden aangespoord door dorpsgenoten om mee te doen.

Mensen die nog geen abonnement bij de coöperatie hebben worden bij de aanleg overgeslagen en betalen later minimaal 1750 euro om alsnog mee te doen.

Facebookpagina: [Coöperatie Glasvezel Noord](#)

Ondernemers in erfgoed

Op initiatief van 25 'zware jongens' wordt sinds 2011 in de oude graanmaalderij speciaalbieren van Maallust gebrouwen. Maallust is inmiddels een van de tien grootste speciaalbierbrouwers van Nederland en de bieren hebben verschillende prijzen gewonnen. Het bier is door heel Nederland verkrijgbaar. En je kunt op de brouwerij terecht voor proeverijen, rondleidingen, arrangementen en vergaderingen. Verder is er een kaasmakerij (kaaslust) in de oude zuivelfabriek op het maallustcomplex, een bloemen- en schildersatelier in de oude graanmolen, een outdoorcentrum (klimmen, abseilen, tokkelen) rond de oude graansilo/klimtoren.

Wat verwachten we?

- Een UNESCO-status?
- Voortzetting van de ontwikkeling van creatieve en recreatieve functies voor erfgoed.

Veenhuizen: 19e-eeuwse landbouwkolonie ter bestrijding van armoede en criminaliteit.

Canon van het Nederlandse landschap, 2008

Herfotografie CvHNL versie 2.020
12.00 uur; 24-06-2020

Logboek-aantekeningen verkeners versie 2.020

L.T. (9.45 uur; 06-05-2020) Het thema is duidelijk: revitalisering van Veenhuizen, nieuw leven voor erfgoed. Naast de Maallustbrouwerij is ook reclame voor kaasproeverij en lunchproeverij. Op één van de bruggen over het kanaal hangt een reclame spandoek 'Hoera, we hebben glasvezel!'.

H.v.B. (12.00 uur; 24-06-2020) Het verkeer rijdt hier lekker door. Zo boven op de bus voel je dat. We houden ons gelukkig staande.

Zie ook: Veenhuizen, landbouwkolonie tegen armoede en criminaliteit. Henk van Blerck, 2008. In: CvHNL 2008, Blz 44.

M.P. (12.00 uur; 24-06-2020) Standpunt iets aangepast, omdat we anders niet onder de eik door konden kijken. Zon staat hoger dan in 2008. Daardoor nu meer leven in de vaart. De hoofdweg is erg druk met verkeer.

De panorama 360° foto

Beeld 12 van 60 Nieuwe brink aan de Holtesch, Vries

N 53° 01' 57" E 6° 34' 12" / © HENK VAN BLERCK EN MICHIEL POTHOFF, 2008, 2020

Wat zien we?

Bomen zijn verder gegroeid en lijken er allemaal nog te staan. Wel zitten ze beduidend minder dik in het blad. Je kijkt zo door de kronen heen. Deels ook door het snoeien en opkronen?

Zicht op de es met lindelaan eroverheen en es-omranding aan overkant is nog intact. Relatie huis en brink en daaronderdoor met de es is ook nog intact.

Wat weten we?

Jong erfgoed, landschapsplannen van Drentse ruilverkavelingen in omgevingsvisies

Recent vond in opdracht van de Provincie onderzoek plaats naar het in het kader van ruilverkavelingen gestileerd opnieuw vormgegeven esdorpenlandschap. Dit leidde tot een volwaardige opname van dit jonge erfgoed in het Provinciale Geo-portaal. In het kader van de Culturele Alliantie zal dit najaar gestart worden met een doorvertaling op gemeentelijke schaal. Daarbij participeren bijna alle Drentse gemeenten. Dit jonge erfgoed kan zo in de gemeentelijke omgevingsvisies worden verwerkt. De Culturele Alliantie is een samenwerkingsconvenant tussen Drentse gemeenten en de provincie, waarbij men door co-creatie en cofinanciering op het gebied van Cultuur en Ruimtelijk Erfgoed kennis wil vergroten en delen met de Drenten. Samen agenderen ze de mogelijkheden die erfgoed biedt voor de ruimtelijke kwaliteit van Drenthe.

Educatie over erfgoed en cultuurhistorie

Er staat een informatiebord over de prehistorie waarbij je uitkijkt over de brink. Informatie over jong erfgoed is daarbij niet opgenomen. Leidt de onbekendheid daarmee tot de aanplant van een rijtje jonge bomen aan de overkant van de weg langs de brinken tot de opslag van haspels met leidingen op de brink? We zien wel nieuw ingezaaid gras op wat kalige plekken langs de tuinen.

Opslag op de brink

Tussen 6 januari en 29 mei 2020 worden door WMD Water werkzaamheden aan de waterleidingen naar/in de Vogelbuurt van Vries (bij de brink aan de Holtesch) verricht. Mogelijk heeft de opslag van leidingen op de brink daar mee te maken. Op de kaart van de provincie staan geen werkzaamheden bij Vries en omgeving vermeld. Verder ook geen nieuws over (toekomstige) wijzigingen van/in/bij het dorp, de boomweide en de es.

Ga naar de website melvin.ndw.nu om een beeld te krijgen van de actuele en komende werkzaamheden bij Vries en omgeving.

Eiken dun in het blad

Navraag bij Drentse gemeenten leert dat al een paar jaar niet zo goed gaat met de eiken. Oorzaak is onbekend.

Wat verwachten we?

Waarschijnlijk zal de gemeente haar brink koesteren. Zeker als het project via de Culturele Alliantie Jonge Heide-ontginningen en Ruilverkavelingslandschappen (JO/RVK) tot een hernieuwde bewustwording van dit jonge erfgoed leidt. Belangrijk is de inbreng ervan in de opstelling van de Omgevingsvisies bij de gemeenten.

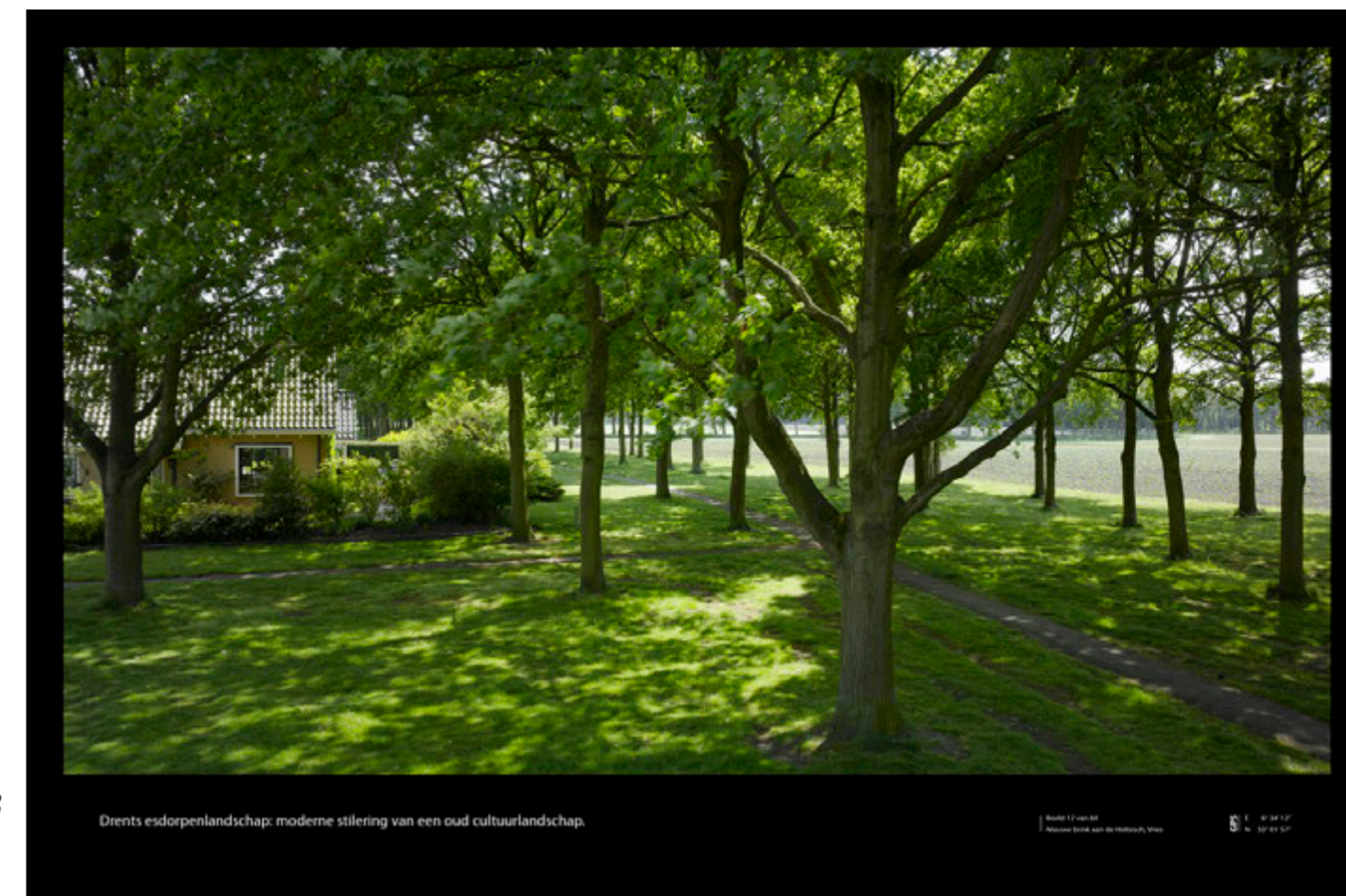
Wie weet komt er dan ook wel een info-bord op de brink over het ontwerp van de brink als deel van het ontwerpconcept voor het moderne Drentse esdorpenlandschap?

Net zoals in de rest van Nederland zijn plagen en boomziekten een belangrijk aandachtspunt. Denk aan de eiken, maar ook de essentaksterfte. Leidt klimaatverandering tot het verder oprukken van plaagdieren zoals de eikenprocessierups? Zo ja, wat dan?

De schijnbaar achteloze compositie van bomen op de brink bij de Holtesch kent een parallel in andere vormgevende disciplines zoals de grafische. Op deze compositie van Piet Zwart lijken de letters over het vel gestrooid, toch staan ze allemaal perfect op hun plek in de totale compositie. De Vroome heeft zelf met piketten de compositie in het veld uitgezet. Nooit meer dan twee bomen op een rij en nergens is de afstand tussen de bomen hetzelfde.

Drents esdorpenlandschap: moderne stilering van een oud cultuurlandschap.

Canon van het Nederlandse landschap, 2008

Herfotografie CvHNL versie 2.020
12.00 uur; 24-06-2020

Logboek-aantekeningen verkeners versie 2.020

L.T. (10.30 uur; 06-05-2020) "Gras van de nieuwe brink tot aan de voordeuren" wat De Vroome hier als concept had, leeft nog wel. Delen van het gras langs de tuinen en huizen lijken opnieuw te zijn ingezaaid. De esomranding, de boomweide, alle elementen van het landschapsplan zijn er nog.

De brink wordt op dit moment gebruikt voor de opslag van materieel? Ook de aanleg van glasvezel? Het past bij een brink om deze tijdelijke functies te vervullen. Als ze de brink maar niet kapot maken. Dat lijkt nu niet het geval. We hebben de indruk dat ze er rekening mee houden en een wat opener plek op de brink hebben gezocht. Tegenover de tijdelijke opslaglocatie staan voor de huizen drie jonge lijsterbessen netjes op een rijtje. Dat terwijl het meesterschap van het ontwerp van de brink er juist in zit dat er geen enkele boom in een rijtje of op vaste afstand staat.

H.v.B. (12.00 uur; 24-06-2020) Aanwonende wijst ons erop dat de eiken wel erg dun in het blad staan. "Zou het met de bestrijdingsmiddelen die op de es gebruikt worden kunnen samenhangen?" Van de ambtenaar Landschap in een aanpalende gemeente hoor ik dat in Drenthe de laatste jaren veel eiken hetzelfde aan de hand is. Oorzaak zou ook de droogte kunnen zijn.

M.P. (12.00 uur; 24-06-2020) Compositie van deze boomweide doet mij denken aan Piet Zwart, een schijnbaar achteloze compositie is vaak het resultaat van een intensief ontwerpproces.

Zie ook: Drents esdorpenlandschap, moderne stilering van een oud cultuurlandschap. Henk van Blerck, 2008. In: CvHNL 2008, Blz 47.

De panorama 360° foto

Beeld 13 van 60 Dwingelderveld vanaf de Anserdennen, Ansen

N 52° 47' 34" E 6° 22' 08" / © HENK VAN BLERCK EN MICHIEL POTHOFF, 2008, 2020

Wat zien we?

Vanaf dit standpunt is niet veel te zien van de invloed van het inrichtingsplan. Aan de horizon is ook de telescoop nog te zien. Het heideveld is nog steeds open en weids. De verhouding tussen de pollen van struikheide en graspollen is in vergelijking met 2008 een stuk verder in het 'voordeel' van de graspollen uitgeslagen. De paden zijn soms iets anders gaan lopen, zoals dat al eeuwen gebeurd om plassen te omzeilen. De plas van 2008 op de voorgrond is er niet meer. Het ziet er in 2020 droger uit.

Wat weten we?

Inrichtingsplan Nationaal Park Dwingelderveld

In 2008 is dit plan opgesteld. Doelstellingen van het project per thema waren/zijn:

Natuur

- Herstel van de natuurlijke waterafvoer via slenkenstructuur (demping van sloten, uitdiepen slenken en kap van dennenbomen).
- Vergroten van de oppervlakte droge en natte heide (door aankoop en heide-ontwikkeling Noordenveld en deel van het Kloosterveld).
- Herstel van vennen.
- Opheffing van versnippering van de natuur (weg Lhee-Kraloo).
- Verminderen van verstoring/geluidshinder (geen gemotoriseerd verkeer weg Lhee-Kraloo en aarden wal langs de A28).
- Opheffen van waterafvoer uit gebied Spier door het Nationaal Park.

Water

- Gewenst gronden oppervlaktewaterregime natuurlijk watersysteem.
- Herstellen voor de functie natuur.
- Gebied geschikt maken voor het langer opvangen van water in noodsituaties (herverdeling gebiedseigen regenwater).
- Opheffen wateroverlast in omgeving Leislout/Witteveen.

Recreatie

- Versterken natuurbeleving (verminderen geluidsbelasting A28).
- Verbeteren recreatieve infrastructuur (aanleg verhard fietsen mindervalidenpad, onverhard wandelpad, een ruiter-/menpad, en aanleg en verbetering van parkeerplaatsen).

Landschap en cultuurhistorie

- Herstel openheid heide (kap laanbeplanting en bosstroken Noordenveld en kap spontaan opgekomen struiken voor aansluiting van Noordenveld aan bestaande heide).
- Behoud en versterking cultuurhistorische sporen (waar mogelijk worden kansen benut o.a. grafheuvels en karrensporen in samenhang met natuurontwikkeling te behouden en te versterken en bezoekers er op te attenderen).

Eind 2015 werden de werkzaamheden in kader van het inrichtingsplan afgerond. Per april 2016 werd het volledig verbouwde bezoekerscentrum in Ruinen geopend. Dichtbij het bezoekerscentrum ligt de Ruiner schaapskooi. Naast de 'oude' schaapskooi die gerestaureerd is, staat een nieuwe schaapskooi. Ook een uitkijktoren en informatiecentrum met vergaderlocatie is in 2018 geopend.

Pdf: [Inrichtingsplan Dwingelderveld](#)

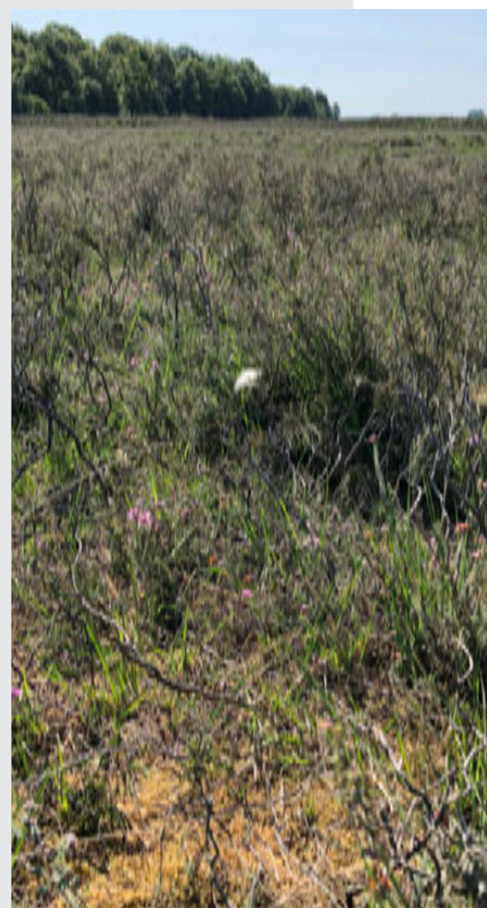
Bidbook (na afronding inrichtingsplan): [25 jaar Nationaal Park](#)

Vergassing, verdroging en stikstof

Het Dwingelderveld 'vergrast' doordat via de lucht stikstof neerdaalt. Onderzoek van het RIVM wijst uit dat die stikstofdepositie voor een groot deel is toe te schrijven aan bepaalde vormen van landbouw, naast voor een veel kleiner deel door industrie en verkeer. Recent onderzoek door landbouwbelangenorganisaties hebben dit onderzoek inmiddels bevestigd. Deze verrijking van de bodem is met name van grote invloed op natuurgebieden die ontstaan zijn op arme zandgronden, zoals de heidevelden.

Landschapsbeleving vanaf de snelweg

Aan de kant van de snelweg heeft Rijkswaterstaat de snelwegomgeving van de A28 heringericht met een geluidswal tussen de snelweg en het Dwingelderveld en een ecoduct. Door de geluidswal die landschapsarchitectonisch is ingericht beleef je het natuurgebied voor een deel al vanaf de snelweg en heb je op het veld geen geluidhinder meer. Parklaan Landschapsarchitecten ontving hiervoor de Harry de Vroome Penning.

Wat verwachten we?

24 oktober 2019 werd in Buitencentrum De Poort in Ruinen een debat-avond georganiseerd met als centrale vraag: wat is de toekomst van natuur in Nederland en van Nationaal Park Dwingelderveld? 'Ondanks moedwillige poging van enkele externe boeren en klimaatsceptici om de bijeenkomst te verstoren, werd er toch inhoudelijk over de toekomst van het Dwingelderveld gesproken. Vooral dankzij de positieve inbreng van recreatieondernemers en natuurliefhebbers...' aldus een twitterbericht van de organisatie. Gepleit werd voor kleinschaligere op lokale markt gerichte landbouw en verbetering (en onderhouden) van wandel- en fietspaden. Naar aanleiding van de debatavond werd een brede werkgroep opgericht. Artikel: ["Dwingelderveld is van ons allen"](#)

Hoe gaat - in iets breder verband - Nederland als samenleving in de toekomst om met haar natuurgebieden? Slaat de discussie daarover verder door in polarisatie? Of wordt samen naar perspectieven gezocht?

Heidevelden op het zand: laatste resten van de 'woeste gronden'.

Canon van het Nederlandse landschap, 2008

Herfotografie CvhNL versie 2.020
9.30 uur; 23-06-2020

Logboek-aantekeningen verkeners versie 2.020

L.T. (17.30 uur; 06-05-2020) "De mogelijkheden voor een beetje een anarchistische benadering van het Dwingelderveld zijn zwaar beperkt (...) en dat verhindert dat wij een beetje vrolijk en lieflijk op zoek konden gaan naar de knopjes van Erica Tetralis, Calluna Vulgaris en het Veenpluis," dicteerde Henk. Hij was behoorlijk gefrustreerd na onze vergeefse poging om ons standpunt op het Dwingelderveld te bereiken. De wegen waren onbegaanbaar.

H.v.B. (9.30 uur; 23-06-2020) Onder begeleiding van de mensen van Natuurmonumenten kunnen we vandaag onze plek op de hei wel

Zie ook: Heidevelden op het zand, laatste resten van de 'woeste gronden'. Henk van Blerck, 2008. In: CvhNL 2008, Blz 48.

bereiken. Een wandelaar wijst ons op de vergassing. Ik ga zelf kijken een eindje van het pad af. In de lagere delen zie ik vooral dopheide staan. Die groeit in nattere delen van het veld. De plantjes bloeien wel, maar zijn voor een groot deel verdroogd. De graspollen in de zon zijn bekoorlijk, tenminste als je niet weet waarom zij wel groen zijn en de struikheide op de hogere stukken bruin en verdord.

M.P. (9.30 uur; 23-06-2020) Vrijwel hetzelfde standpunt, de krachtige belijning maakt dat je de diepte ervaart. De zon versterkt dit door de diepe schaduwen die ontstaan.

De panorama 360° foto

Beeld 14 van 60 De Burgvallen bij Anloo

N 53° 02' 58" E 6° 40' 20" / © HENK VAN BLERCK EN MICHIEL POTHOFF, 2008, 2020

Wat zien we?

We zien dezelfde houtwal langs de rand van het dal op de achtergrond, een enkele eik is wat kaal geworden. Ook hetzelfde zijn de dwarswallen die vanaf die rand deze kant op het dal insteken. Het drietal bomen op de voorgrond en de losse boomgroep rechts ervan staan er hetzelfde bij als 12 jaar geleden. Aan de verschillende kleurvlakken en greppels in de vegetatie kun je aflezen waar waarschijnlijk de beek loopt.

Wat weten we?

Landschapsvisie Drentsche Aa 2.0

Eind 2016 heeft het Overlegorgaan Drentsche Aa de Landschapsvisie Drentsche Aa 2.0 vastgesteld. Op de Landschapsvisie volgde in 2017 een inrichtingsvisie, die geldt voor het totale stroomgebied. In de visie "worden vooraf afgewogen keuzes gemaakt over het eindbeeld na inrichting per deelgebied, zodat water- en natuurbeheer duurzaam op elkaar zijn afgestemd." Waarom de inrichtingsvisie? De herziene PAS (Programma Aanpak Stikstof) Gebiedsanalyse Drentsche Aa was vastgesteld, het Natura 2000 beheerplan had ter visie gelegen en de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW) was de tweede planperiode ingegaan. Daarnaast lagen er opgaven voor het vasthouden van water om water in de piekafvoer op te kunnen vangen en tegelijkertijd in tijden van droogte over voldoende water te kunnen beschikken. Vrijwel alle beeklopen van de Drentsche Aa krijgen te maken met verhoging van beekwaterstanden.

Soms kunnen de beekwaterstanden binnen het bestaande beekprofiel worden verhoogd, bijvoorbeeld door het inbrengen van natuurlijke materialen in de beek zoals dood hout of zand. De beek komt dan hoger te liggen en de waterstand gaat omhoog. Op andere plaatsen (rode kaders op nevenstaande kaart) wordt ook buiten het huidige beekprofiel gewerkt, het gaat daarbij meestal om hermeandering en dus om een stevige herinrichting van het beekdal.

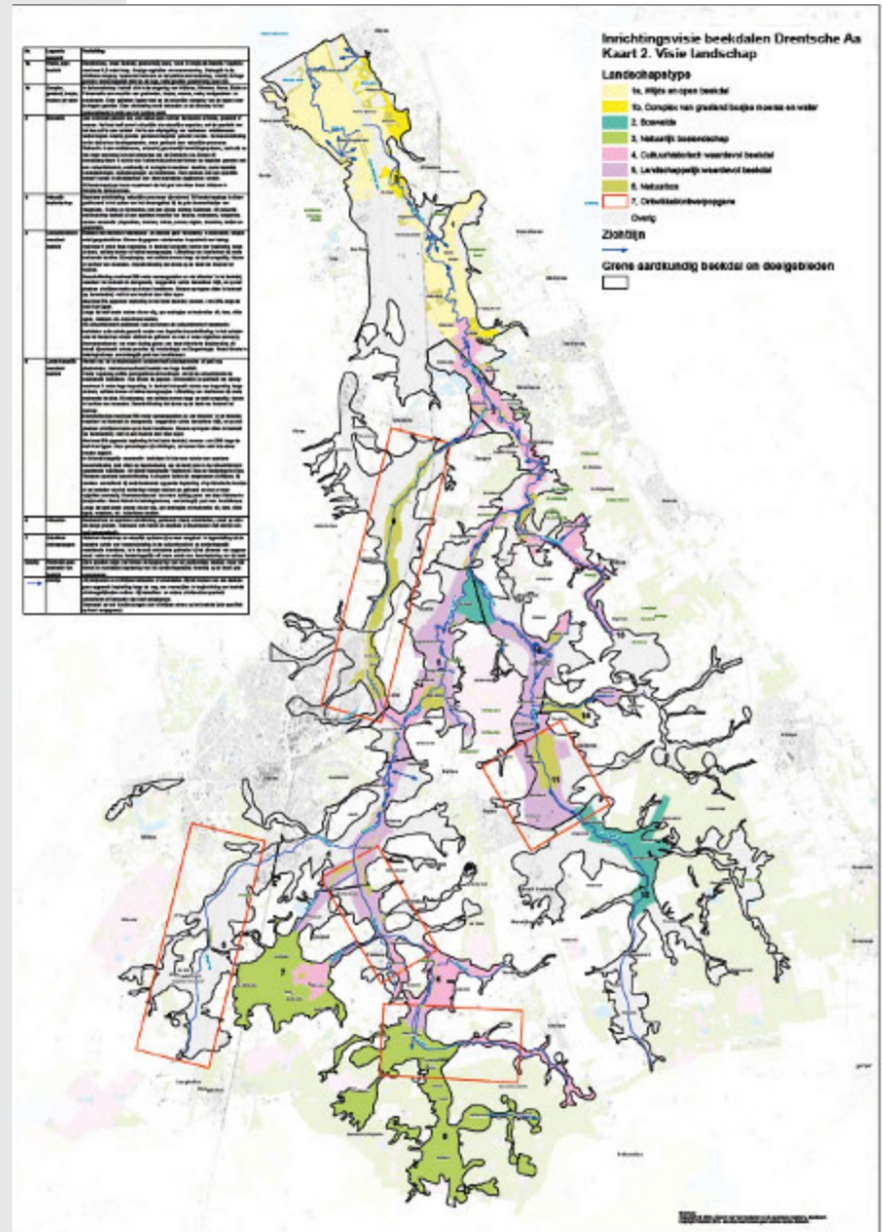
N.B. De rood omkaderde delen zijn deels de delen die in de tijd van de ruilverkavelingen toch genormaliseerd zijn en niet binnen het oorspronkelijke landschapsreservaat waren opgenomen.

[Pdf Inrichtingsvisie: "Beekdalen Drentsche Aa"](#)

Wat verwachten we?

Wat heeft de vernatting op deze manier tot gevolg? Zijn de maatregelen niet al te cultuurtechnisch?

Gaan de werkzaamheden aan de Drentsche Aa een groter contrast opleveren tussen het landschap binnen en het landschap buiten het Nationaal landschap? Levert het een toename van recreanten op door het "aantrekkelijker, ruiger, spannender" maken van het landschap?

inrichtingsvisie Drentsche Aa

Drentsche Aa; vrij meanderend bekenstelsel vervlochten met een dorpslandschap.

Canon van het Nederlandse landschap, 2008

Herfotografie CvHNL versie 2.020
17.20 uur; 23-06-2020

Logboek-aantekeningen verkeners versie 2.020

L.T. en H.v.B. (14.20 uur; 06-05-2020) We rijden met de auto zo ver als mogelijk en gaan dan lopen. In plaats van het wandelpad gaan we dwars door het bloemrijke grasland met talloze uitgebloeide paardenbloemen en een enkele orchis. De zon schijnt, het is warm en de omgeving is groen. Eenmaal terug op het pad hebben we de locatie vrij snel gevonden. De entree naar het dal is vrij; het toegangshek van SBB is uit zijn voegen gehaald en leunt iets verderop tegen de houtwal. Henk vertelde mij dat de markesteen nog langs het wandelpadje aan de zijkant van de foto moet liggen. En ja! Die ligt er nog steeds. Op de foto is niets veranderd. Op een paar dode eiken na en links op de achtergrond plastic? De zuring bloeit (nog?) niet, maar wel veel biezen. De pinksterbloem komt kijken. Ook zien we veel wit van de uitgebloeide paardenbloemen. Onderweg komen we veel wandelaars, recreanten tegen.

Zie ook: Drentse Aa, vrij meanderend bekenstelsel, vervlochten met een dorpslandschap. Henk van Blerck, 2008. In: CvHNL 2008, Blz 51.

Op deze locatie is het beheer nog steeds: 'liefst niet doen'. Maar in grote delen van de Drentsche Aa is het waterschap wel flink bezig. Soms zelfs met hermeandering voor waterberging. Soms gaan die werkzaamheden zelfs gepaard met graafmachines en baggermachines (?). Is men zich bewust van het ontwerpconcept achter dit landschap? Wordt met deze visie voortgebouwd op de visie van het oorspronkelijke landschapsreservaat? Blijft het één samenhangend dorpslandschap? Of wordt zelfs dit landschap een uitrustingslandschap?

M.P. (17.20 uur; 23-06-2020) Nog een half uurtje extra gewacht om ook in het westen het goede licht te hebben om het reliëf en de vele kleuren in de vegetatie te laten zien.

De panorama 360° foto

Beeld 15 van 60 Kerkbrug over de Reest tussen IJhorst en de Wijk

N 52° 40' 01" E 6° 17' 03" / © HENK VAN BLERCK EN MICHIEL POTHOFF, 2008, 2020

Wat zien we?

- Nog steeds een witte kerkbrug.
- Eenzelfde beeld op het Reestdal.
- Bomen gegroeid.
- Wandelaars langs de beek.

Wat weten we?

De Reest is de grensrivier tussen Drenthe en Overijssel. Traag stromend en slingerend voert de Reest haar water van Drogteropslagen bij Dedemsvaart naar Meppel. Op haar weg rijgt de Reest landgoederen, heideterreinen, bossen, beekdalgraslanden en sfeervolle boerderijen, als parels aan een ketting, aaneen.

Het Reestdal is een aantrekkelijk fiets- en wandelgebied. Met name landgoed De Havixhorst bij De Wijk en het zuidoostelijker gelegen uitgestrekte bos- en heidegebied Wildenberg-Rabbinge zijn geschikt voor wandelaars. Aan de Overijsselse zijde vormt het bos- en heidegebied Haardennen een aantrekkelijk wandelgebied. Het bezoekerscentrum De Wheem van 'Landschap Overijssel' ligt in Oud-Avereest. In de oude hoeve 't Ende bij het gehucht De Stapel is een informatiecentrum van Het Drentse Landschap gevestigd.

Aan de zuidkant van het landgoed De Havixhorst ligt Klein Havixhorst, dat beter bekend staat als De Lokkerij. De familie Koopman begon hier in 1981 met deelname aan een landelijk ooievaarsproject. In die tijd was de ooievaar nagenoeg verdwenen en Vogelbescherming Nederland streefde naar herintroductie van deze vogel. Samen met de natuurbeschermingsvereniging IJhorst/Staphorst werd het ooievaarsbuitenstation De Lokkerij opgezet. En met succes. Inmiddels is deze locatie het meest succesvolle buitenstation in ons land en trekt het op de woensdag- en zaterdagmiddagen meer dan tienduizend bezoekers per jaar. Het gaat dan ook goed met de ooievaar in het Reestdal. In 2007 waren 184 ooievaarsnesten in het werkgebied van De Lokkerij bewoond. Het aantal jonge ooievaars dat uitvloog was 388. Het station heeft ook een belangrijke taak als ooievaarsasiel waar zieke en gewonde ooievaars kunnen worden verzorgd tot ze weer kunnen worden vrijgelaten. Ook worden de ooievaars die 's winters niet wegtrekken bijgevoerd.

Wat verwachten we?

- Een gezonde ooievaarspopulatie.
- Behoud en bescherming van het Reestdal.
- Toenemende recreatie?

STEUN ONS NU!

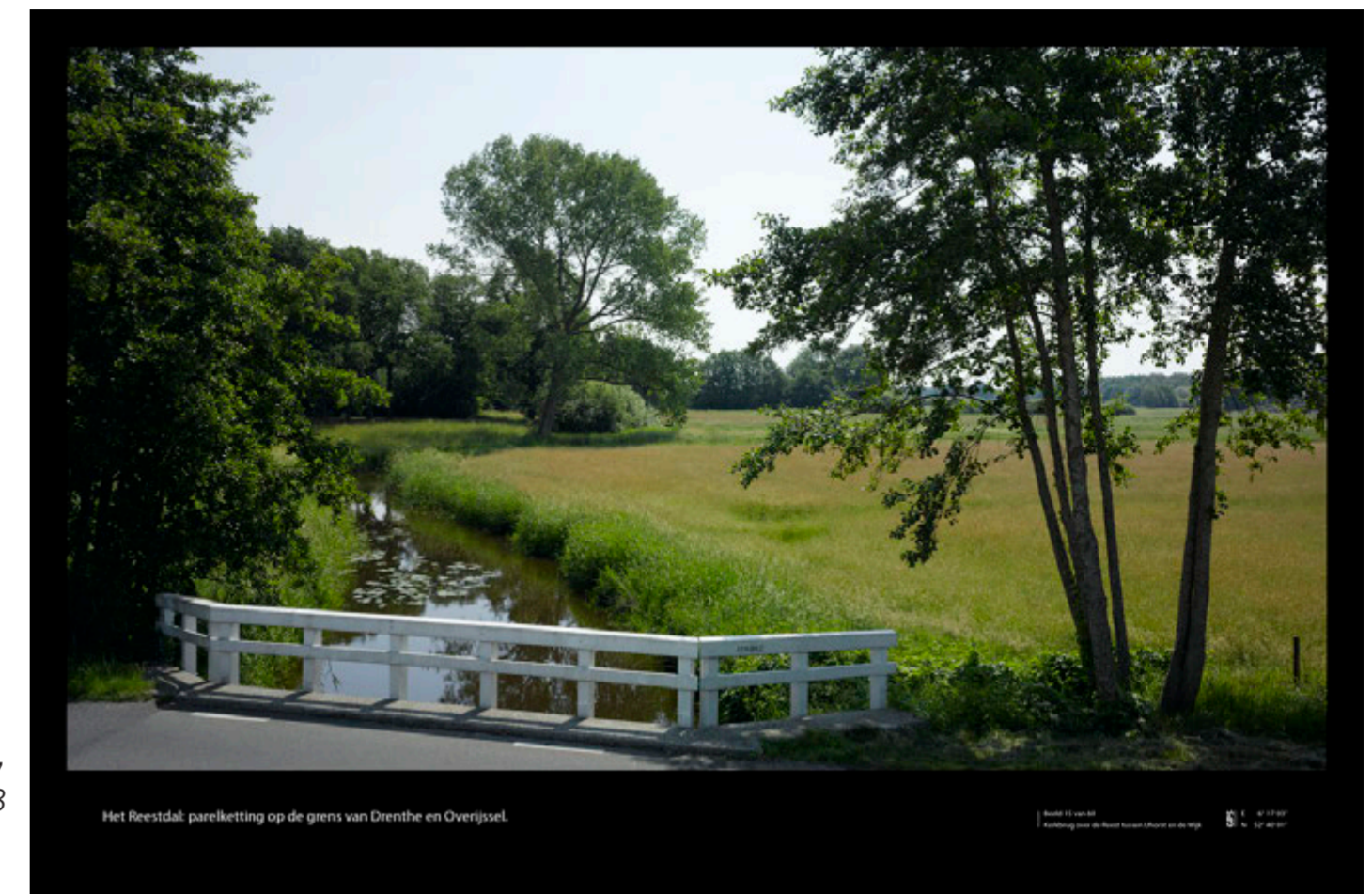
www.delokkerij.nl over: "[Het reestdal](#)"

Naast de brug is een aparte overgang voor langzaam verkeer.

Het Reestdal: parelketting op de grens van Drenthe en Overijssel.

Canon van het Nederlandse landschap,
2008

Herfotografie CvHNL versie 2.020
14.30 uur; 12-06-2020

Logboek-aantekeningen verkenners versie 2.020

L.T. (13.01 uur; 1-05-2020) Ook op de luchtfoto's zagen we geen verschillen met 2008. In het vlakbij gelegen dorp Wijk nestelt een ooievaarskoppel. Dat maakt de entree van het dorp wel bijzonder. Ook leuk voor de senioren in de omringende seniorenwoningen om op uit te kijken.

Het ooievaarskoppel vloog boven ons met grote vleugels wijd, statig zwierend op de luchtstromen, bijna als adelaars, maar dan met lange nek en snavel

Zie ook: Het Reestdal, Parelketting op de grens van Drenthe en Overijssel. Chris de Bont, 2008. In: CvHNL 2008, Blz 52.

M.P. (14.30 uur; 12-06-2020) Hetzelfde witte hek prominent in beeld. Door het zijlicht krijgt het clubje bomen voor in het beeld nog net een streepje licht waardoor het meer gaat leven.

De panorama 360° foto

Beeld 16 van 60 De Dwarssloot bij Westeinde

N 52° 41' 38" E 6° 06' 30" / © HENK VAN BLERCK EN MICHIEL POTHOFF, 2008, 2020

Wat zien we?

Op beide foto's lopen in de verte links koninkpaarden en vaart op de voorgrond een huurboot voorbij. Het waterpeil is nog steeds hoog. Eén van de lange percelen is vergraven en daardoor is er meer water in beeld. Meer variatie in vegetatie daardoor? We zien in ieder geval in 2020 veel minder biezén. Nog steeds hooiland rechts, maar in 2020 al gemaaid. En daarachter de Belterwijde. De vaarroute van Belt-Schutsloot door het gebied naar Westeinde en verder naar Dwarsgracht loopt op de voorgrond van beide beelden, maar in 2020 is links de route ook nog te zien.

Wat weten we?

Recreatie en natuur in een oud cultuurlandschap

Giethoorn en de Weerribben zijn een internationale grote recreatieve trekpleister. Veel van de 'fluissterboten' die hier varen zijn voor een paar uur gehuurd.

Natuur- en landschapontwikkeling

Tussen 2012 en 2013 is een deel van de percelen op de foto uitgegraven. Het laagveen was hier in de loop van de geschiedenis nog niet weggeslagen. Waarschijnlijk is het de bedoeling geweest om op deze manier meer van de ecosystemen en vegetaties van de vroegere natte verveningen in het gebied te brengen.

Natura2000 gebieden	
	habitatrichtlijn e.a.
	vogelrichtlijn
PAS leefgebieden (versie 2, 20-03-2017)	
	LG02 Gesloede meander en petgat
	LG03 Zwakgebufferde sloot
	LG05 Grote Zeggenmoeras
	LG07 Dotterbloemgrasland van veen en klei
	LG08 Nat, matig voedselrijk grasland
	LG10 Kamgrasweide en bloemrijk weidevogelgrasland van het zand en veengebied
	LG11 Kamgrasweide en bloemrijk weidevogelgrasland van het rivieren en zeekeergebied

Provincie Overijssel: [Hoogwaterbeschermingsprogramma](#)

Pdf: [Natura 2000 gebiedsanalyse voor de Programmatische Aanpak Stikstof \(PAS\) De Wieden en Weerribben](#)

Beheerplan [De Wieden en Weerribben](#) - BIJ12

Wat verwachten we?

Heeft het verwerpen van de PAS ook gevolgen voor deze plannen?

Recreatie in combinatie met natuurontwikkeling zal in de natuurgebieden wel doorgaan. Blijft het contrast met de intensieve landbouwgebieden bestaan, wordt het contrast heviger, of komt er een vooruitstrevende gezamenlijke oplossingsrichting in beeld?

Veel mensen doorkruisen dit gebied te water. De bermen van de landwegen worden echter ook intensief gebruikt, waarbij de bermen kapotgereden worden, omdat velen liefst zo hard mogelijk rijden.

Weerribben en Wieden: grootste laagveenmoeras in West-Europa.

Canon van het Nederlandse landschap, 2008

Herfotografie CvhNL versie 2.020
16.40 uur; 22-06-2020

Logboek-aantekeningen verkenners versie 2.020

L.T. en H.v.B. (14.00 uur; 01-05-2020) Zonder het door te hebben reden we langs de fotolocatie naar het dorp. Recreanten zien we niet veel. In het dorp zou nu veel meer leven zijn als het Coronavirus niet rondwaarde. Terug op de juiste plek blijft het eventjes zoeken naar hetzelfde perspectief: is dat kronkelende loopje echt deel van dat brede natte perceel geworden? De smalle kronkelende waterloop die als vaarroute wordt gebruikt lijkt breder geworden. Twee koninkpaden rennen ons tegemoet terwijl Henk in de auto een telefoontje pleegt. Hun vacht is ook een beetje nat. Ze glanzen niet zo, eerlijk gezegd zien ze er wat morsig uit. Komt dat door de regenbui en de winter die ze net achter de rug hebben? Blijft het leven voor mens en dier in deze moerassige gebieden ruig? Of bestaan glanzende Koninkpaarden eigenlijk niet en zijn die op alle SBB- en NM-

foto's bewerkt? Ze trekken zich in ieder geval niks aan van de auto's en busjes die ons op deze weg passeren. Ze rijden hard vaak, de bermen kapot. In de omgeving zien we dode bomen, deel van de vernatting en natuurontwikkeling, net als die koninkpaarden. Dit ruige land is een groot contrast met de andere kant van de weg, waar grote uitgestrekte, eentonige biljartgroene weilanden liggen met een veel lager waterpeil.

M.P. (16.40 uur; 22-06-2020) Rechts iets meer afgesneden zodat we links de vaarroute nog in het beeld kunnen betrekken. In overleg met Suncalc.org weer het juiste tijdstip gekozen om lijnenspel van verkaveling te benadrukken. De onbewolkte lucht kleurt het water blauwer dan ooit.

Zie ook: Weerribben en wieden, grootste laagveenmoeras in West-Europa. Chris de Bont, 2008. In: CvhNL 2008, Blz 55.

De panorama 360° foto

Beeld 17 van 60 Gemeenteweg, Staphorst

N 52° 39' 10" E 6° 13' 38" / © HENK VAN BLERCK EN MICHIEL POTHOFF, 2008, 2020

Wat zien we?

- Twee nieuwe huizen in 'oude' stijl.
- Hetzelfde schuurtje.
- Goed onderhouden huizen en voortuinen

Wat weten we?

Traditionele verdichting in het lintdorp

Tussen 2010 en 2014 is een nieuwe woning met schuur achter de woning in het lint gebouwd en sinds 2019 weer nieuwe bouwwerkzaamheden, die in 2020 gerealiseerd blijken te zijn.

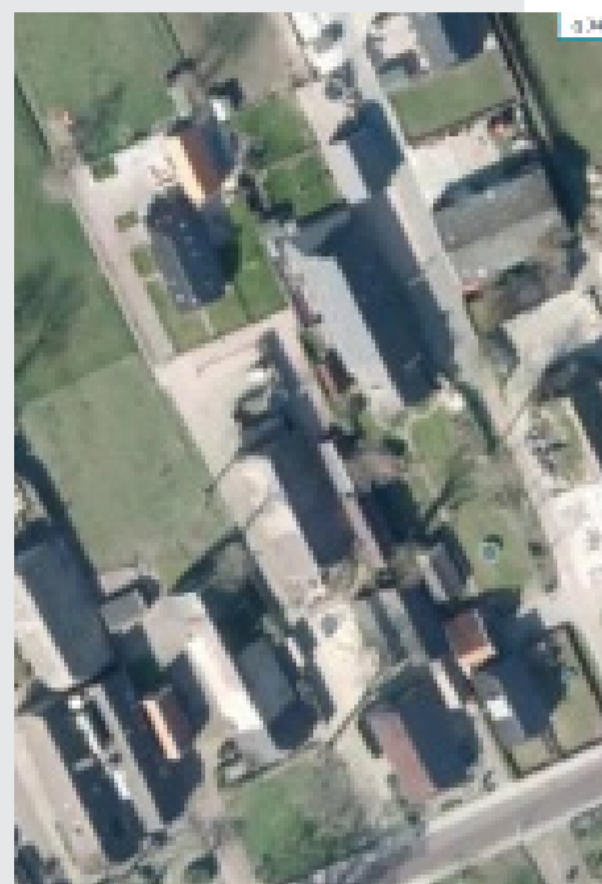
Veel oude boerderijen zijn inmiddels bestempeld als monument en dus in zekere mate beschermd.

Stallen buiten Staphorst

2010

2014

2019

Het buitengebied

De ruilverkavelingsboerderijen in het buitengebied kregen de laatste jaren grote stallen, onder andere voor pluimvee.

Ook zijn er delen waar natuurorganisaties nieuwe elzensingels hebben gepland en onderhouden. Hiermee verwijzend naar de vroegere smalle slagenverkaveling en de vele elzensingels die er toen stonden als een fijne kam aan het lint.

Wat verwachten we?

Het dorp Staphorst zal voorlopig Staphorst blijven:

- Nieuwbouw in 'oude' stijl
- Nog steeds zeer goed onderhouden boerderijen en voortuinen.

In het buitengebied ontwikkelen veel van de agrarische bedrijven, waaronder ook pluimveehouderijen, zicht grootschalig door. Met grote stallen in de weidsheid en geen beest op het land.

Staphorst-Rouveen: extreem smalle kavels door generaties vererving in middeleeuwse laagveenontginning.

Canon van het Nederlandse landschap, 2008

Staphorst-Rouveen: extreem smalle kavels door generaties vererving in middeleeuwse laagveenontginning.

Herfotografie CvHNL versie 2.020
16.40 uur; 22-06-2020

Logboek-aantekeningen verkeners versie 2.020

L.T. en H.v.B. (14.00 uur; 01-05-2020)

De nieuwe lantaarnpalen vallen als eerste op. Ik vind ze niet lelijk maar iets te 'fancy' vergeleken met de oude boerderijen aan het lint. Het oude bewoningslint van de Gemeenteweg - van De Koperen Hoogte bij Lichtmis aan de Dedemsvaart tot aan de grens met Drenthe bij de Beugelenbrug over de Reest - is nog steeds zeer karakteristiek. De goed onderhouden oude boerderijen die inmiddels die vrijwel allemaal woonhuizen zijn geworden staan zij aan zij, eeuwenlang de traditie. De luiken, vensterbanken, kozijnen en dakspanten zitten goed in de verf en vallen op door hun felle kleuren groen en blauw. Ook de voortuinen worden netjes bijgehouden. Henk wordt boos om de standaard-rotonde. "Een cultuurloze ontkenning

Zie ook: Staphorst-Rouveen, smalle verkaveling van middeleeuwse laagveenontginning. Chris de Bont, 2008. In: CvHNL 2008, Blz 56.

van de lengterichting van het historische lintdorp" noemt hij het. Op de fotolocatie is het voorste erf inclusief schuurtje op het pad vrijwel hetzelfde gebleven. Achter het rechterhuis stond in 2008 al een ouder erf. Nu zijn er nog twee nieuwe huizen achter de voorste twee erven gebouwd, precies zoals dat al eeuwen op deze manier gaat. Dat betekent ook twee nieuwe brievenbussen erbij in het rijtje brievenbussen aan de weg.

M.P. (16.40 uur; 22-06-2020) Zelfde standpunt en uitsnede, zodat we weer langs het linker huis de diepte van de slagenverkaveling in kunnen kijken. De veranderingen, de wolken en het licht; een feest voor de fotograaf.

De panorama 360° foto

Beeld 18 van 60 Landgoed Singraven bij Denekamp

N 52° 22' 33" E 6° 59' 37" / © HENK VAN BLERCK EN MICHIEL POTHOFF, 2008, 2020

Wat zien we?

Het landgoed is nog steeds zeer netjes onderhouden, niet alleen het huis, maar ook het park. De grote eiken in de 'clumps' zijn vervangen door jonge boompjes. Dat duurt weer een tijd voordat de dieptewerking in de compositie terug is. Ondertussen zijn wel nieuwe zichtlijnen ontstaan. Ook de eiken aan de linkerkant van het huis zijn verdwenen, waardoor doorzicht op het land daarachter is ontstaan, misschien wel zoals de bedoeling was van de landschapsarchitect. Nu kun je De Dinkel niet alleen aan de rechterkant zien, maar ook links van het gebouw vermoeden.

Is het doordat de eiken zijn weggefallen dat het lijkt of het bos op de achtergrond in 2020 vooral uit naaldhout bestaat?

Wat weten we?

Herbestemming en verdienmodellen

Het agrarisch erfgoed op het landgoed wordt de komende jaren verrijkt met nieuw te bouwen woningen en de herbestemming van oude boerderijen. Allemaal in lijn met het klassieke karakter, maar ook met ruimte voor een moderne invulling. Tussen 2018 en 2023 wordt op een tiental plekken op het landgoed woningen gebouwd. Daaronder bevinden zich ook oude boerderijen die herbestemd worden tot woningen. De erfpachtinkomsten die hieruit voortvloeien zullen openstelling voor het publiek mogelijk blijven maken. Ook bieden deze de kans om groene projecten uit te voeren, zoals het aanleggen en onderhouden van watergangen. Bijzondere aandacht verdient ook het onderhoud van de bijna 600 jaar oude watermolen aan de oever van de Dinkel.

BOEi Restaureren en herbestemmen van cultureelerfgoed: [Landgoed Singrave: woningen behouden landgoed](#)

Omgaan met levend erfgoed

Parken zoals van Singraven zijn niet statisch en zijn gemaakt voor de eeuwen. Ze veranderen echter en daardoor verandert ook de compositie van de samenstellende elementen. Bomen gaan dood. In iedere periode dient met een landschaps-architectonische blik creatief naar de compositie op dat moment gekeken te worden. Wat blijft nog wel even en waar moeten elementen worden vervangen. Het gaat er niet om om het parkontwerp in dezelfde staat te houden, maar om voort te bouwen aan de groeiende compositie en de ontwerpedachte vast te houden.

Wat verwachten we?

De huidige kapitaal-impuls door o.a. woningbouw en horeca zal voor een aantal landgoederen zoals Singraven voorlopig weer een zekere toekomst bieden. Ook zullen wellicht de culturele activiteiten op deze landgoederen de rol van de oude landgoederen in de regio versterken.

[Activiteitenpagina](#) van landgoed Singraven

Ziektes in de eiken en andere bomen vormen een probleem bij het behoud en de ontwikkeling van dit groen erfgoed. Heeft het met klimaatverandering te maken, luchtvervuiling, bodem?

Landgoederen in Twente en De Graafschap: landschap om te bekoren.

Canon van het Nederlandse landschap, 2008

Herfotografie CvhNL versie 2.020
18.40 uur; 03-06-2020

De watermolen aan de Dinkel bij Singraven

Logboek-aantekeningen verkenners versie 2.020

H.v.B. (18.40 uur; 03-06-2020) Het was schrikken. Al die eiken weg. De beheerder op Singraven had ons in de verte gezien en kwam polshoogte nemen. Er was een ziekte in de eiken geweest. Ze moesten allemaal worden herplant. Zou het dezelfde ziekte zijn in de eiken die we ook in Drenthe tegenkwamen?

De horeca mag sinds dit weekend weer open. Michiel en ik hebben bij de molen buiten op het terras bij de molen gegeten. Tafels op voldoende afstand. In deze Corona-tijd herrijst misschien wel

de vroegere betekenis van het landgoed als plek 'buiten in het landschap', maar beperkt toegankelijk, of alleen op afspraak – na een gezondheidscheck.

M.P. (18.40 uur; 03-06-2020) Doordat de boomgroepen de compositie niet meer kunnen bepalen is ervoor gekozen de horizon hoger te leggen en de waterpartij op de voorgrond een voornamelijk rol te geven. Elk houvast ontbreekt hier om tot een soortgelijk beeld als in 2008 te komen.

Zie ook: Landgoederen in Twente en de Graafschap, landschap om te bekoren. Harry Harsema, 2008. In: CvhNL 2008, Biz 59.

De panorama 360° foto

Beeld 19 van 60 De IJssel bij Kampen

N 52° 33' 20" E 5° 55' 41" / © HENK VAN BLERCK EN MICHIEL POTHOFF, 2008, 2020

Wat zien we?

- Vergelijkbare stadshorizon als die in 2008, historisch stadsgezicht aan de rivier is intact.
- Bomen op de kade gegroeid.
- Nog steeds extensief gebruik van de uiterwaarden aan de dijk waar we op staan. Bijvoorbeeld pony's.
- Het is een drukte van belang met binnenscheepvaart.
- Ook veel pleziervaart voor Kampen langs, op en neer.
- Gras op dijk niet geïnjecteerd

Wat weten we?

Nieuwe bypass voor IJssel, vaarroute, nieuw dorp

Eind 2019 heeft de Raad van State besloten dat het plan voor een doorgaande vaarroute van de IJssel naar het Drontermeer via het Reevediep bij Kampen doorgang kan vinden. Ook de bouw van 600 woningen en een jachthaven met 70 ligplaatsen, waarmee het dorp Reeve ontstaat, kan starten.

Artikel www.kampen.online: "[Bevaren bypass en bouw reeve goedgekeurd door raad van state.](#)"

Mobiele waterkering

Sinds 2002 bestaat de Waterkering Kampen Midden. Dit is een mobiele waterkering die bij hoge waterstanden op de IJssel kan worden opgebouwd. Dit verloopt, afhankelijk van verwachte waterstanden, volgens een vastgesteld protocol. De sluiting van de 84 sluitmiddelen, zoals schuiven en schotbalken, waterdichte deuren en kleppen die in het wegdek liggen, wordt door Waterschap Drents Overijsselse Delta (WDODelta) in samenwerking met 250 vrijwilligers uitgevoerd. Er wordt jaarlijks geoefend en kennisbijeenkomsten gehouden.

De 'Waterkering Kampen-Midden' is in totaal bijna 2 km lang. De oude stadsmuur van Kampen vormt voor een groot deel de waterkering, ruim 1,5 km. Op plaatsen waar straten en pleinen de muur onderbreken, bestaat de kering uit losse elementen die bij hoge waterstanden afgesloten kunnen worden. Zoals keerleppen in het wegdek of losse schotbalken. Bij afwezigheid van de bewoner bij verwachte hoge waterstanden is het sleutelplan van toepassing. Het sleutelplan is een overeenkomst tussen betrokken adressen en het waterschap over de sleutel. Dit voorkomt het forceren van de toegang. De sleutel ligt in een kluis op het politiebureau en kan volgens een strikte procedure samen met de politie worden gebruikt om de beschermingsmaatregelen te realiseren.

Artikel wdodelta.nl: "[Hoogwaterbrigade](#)"

Artikel RTV Oost: "[Hoogwaterkering Kampen wordt aangepakt, maar dat levert wel verkeersoverlast op.](#)"

Bedrijvigheid

Aan de oostkant van de dijk tegenover Kampen veel bedrijvigheid, in contrast met het historisch stadsgezicht. Ook verder zuidwaarts veel bedrijventerreinen.

Wat verwachten we?

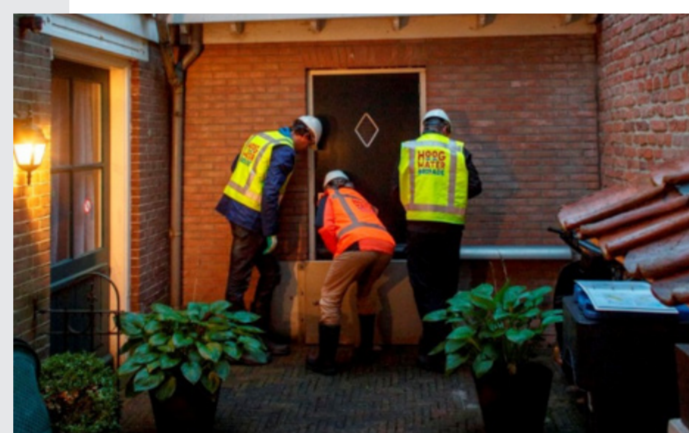
- Burgers worden medeverantwoordelijk en betrokken bij de hoogwaterbeschermingsmaatregelen.
- Vaker hoog water?
- Wat worden de voorkomende hoogwaterstanden in de IJssel?

Herschuij

Schotbalken

Kerende deur

De IJssel: Sleutel tot de geschiedenis van de Hanzesteden.

Canon van het Nederlandse landschap, 2008

Herfotografie CvhNL versie 2.020
13.30 uur; 21-05-2020

Logboek-aantekeningen verkenners versie 2.020

L.T. (16.45 uur; 01-05-2020) De weg vanuit het zuidoosten naar Kampen is een rommelzone met bedrijfsdozen op een industrieterrein. Het is een drukte van belang bij de brug tussen het centrum en het station, wandelaars, fietsers, brommer, auto's, trekkers, het gaat allemaal over de brug. Het zicht op Kampen is niet veel veranderd. Maar ik weet dat er hoogwaterbeschermingsmaatregelen zijn gerealiseerd, met name in de stad langs de kade. Daar kozen mensen voor incidentele en flexibele beschermingsmaatregelen in plaats van

een vaste damwand aan de kade van meer dan een meter hoog. De hoogwater-problematiek speelt hier in de IJsselvallei nog breder. Ook zoals een extra IJsselloop ten zuid-westen van Kampen. In 2008 werd dit nog verkend. Nu is het gerealiseerd.

M.P. (13.30 uur; 21-05-2020) De IJssel wordt druk bevaren. Het is daarom een kwestie van geduld om tot een goed componiste te komen. Alles dat vaart werkt hier graag aan mee.

Zie ook: De IJssel, sleutel tot de geschiedenis van de Hanzesteden. Marc Nolden, 2008. In: CvhNL 2008, Blz 60.

De panorama 360° foto

Beeld 20 van 60 De Doorbraak bij Ypelo

N 52° 19' 20" E 6° 35' 30" / © HENK VAN BLERCK EN MICHIEL POTHOFF, 2008, 2020

Wat zien we?

De beek, de vegetatie en de gegroeide beplantingen zien er 12 jaar later niet meer 'nieuw' uit. Is de vegetatie de pionier-fase voorbij? Rechts nog steeds een korenveld. Het viaduct in de verte is in de beplanting uit zicht verdwenen. Het pad rechts langs de rand van het dal wordt zo te zien druk gebruikt. Het is breed. Wordt het ook voor gemotoriseerd verkeer gebruikt? Door boeren of alleen het waterschap? Op de beek minder kroos.

Wat weten we?

Voorlichting van het waterschap

"De Doorbraak is een beek van 13 kilometer lengte, die begint bij de Loolee bij Almelo en uitmondt in de Exosche Aa bij Ypelo. De aanleg van de beek is gedaan om het water in Twente meer ruimte te geven, wateroverlast en verdroging te voorkomen en een ecologische verbinding te maken tussen Noordoost Twente en de Sallandse Heuvelrug. Een doorbraak dus, voor waterbeheer, landbouw en natuur.

Het is een beek met een verhaal dat uitnodigt om ontdekt te worden. Te voet, op de fiets, met scootmobiel of auto. Een tocht langs de Doorbraak is een ware ontdekkingsstocht.

Men kan een boekje met fiets-, wandel-, scootmobiel- en autoroutes langs de Doorbraak aanvragen. Ook staan er 7 kunstwerken van kunstenaar Rinus Roelofs langs de beek, met elk hun eigen verhaal. Een speciaal gemaakte kunstkaart vertelt alles over deze kunstwerken en laat je zien hoe je ze van dichtbij kunt bekijken.

Tenslotte is het mogelijk om, vanaf groepen van ongeveer 10 personen, een excursie aan te vragen. Een gids neemt je dan te voet mee langs de Doorbraak en vertelt het verhaal van de beek. Een excursie is aan te vragen via www.vechtstromen.nl/excursies."

De Doorbraak in 7 beelden

Langs de oevers van de Doorbraak staan zeven beelden van kunstenaar Rinus Roelofs. Op de site van het Waterschap De Vechtstromen kun je een kaart downloaden aan de hand waarvan je deze wandelend of fietsend kunt bekijken.

Wat verwachten we?

De beek zal steeds meer opgaan in het cultuurlandschap als recreatieve, natuurlijke en culturele stroom voor vele wandelaars en fietsers. Alsof de beek er altijd is geweest. Aansluiting bij de dorpen aan de Doorbraak is te zien in het grondgebruik en zal doorzetten. Wordt het contrast met het aanliggend cultuurland groter? Worden er nog meer nieuwe activiteiten aan 'de Doorbraak' gekoppeld?

De doorbraak wordt al deel van de woonomgeving van Ypelo

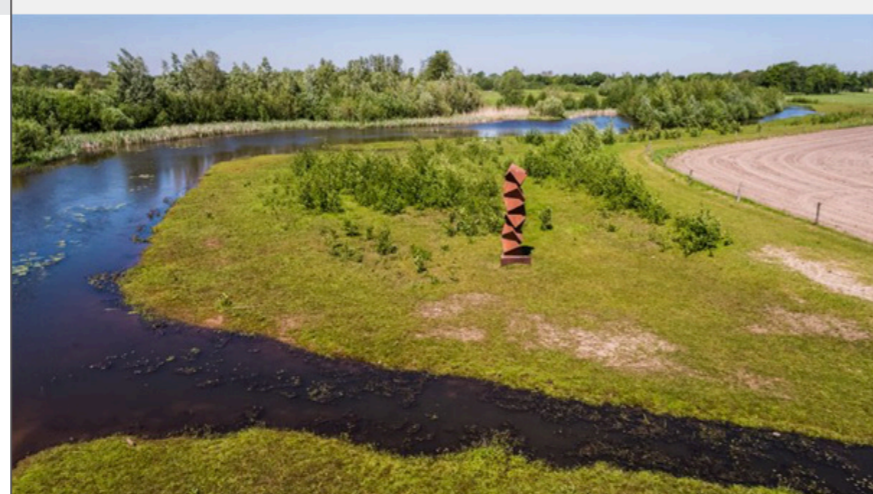

In het boekje 'Ontdek de Doorbraak!' zijn diverse fiets-, wandel-, auto- en scootmobielroutes te vinden. Een aantal van deze routes staat ook in de gratis apps 'Wandelen in Overijssel' en 'Fietsen in Overijssel' van Landschap Overijssel.

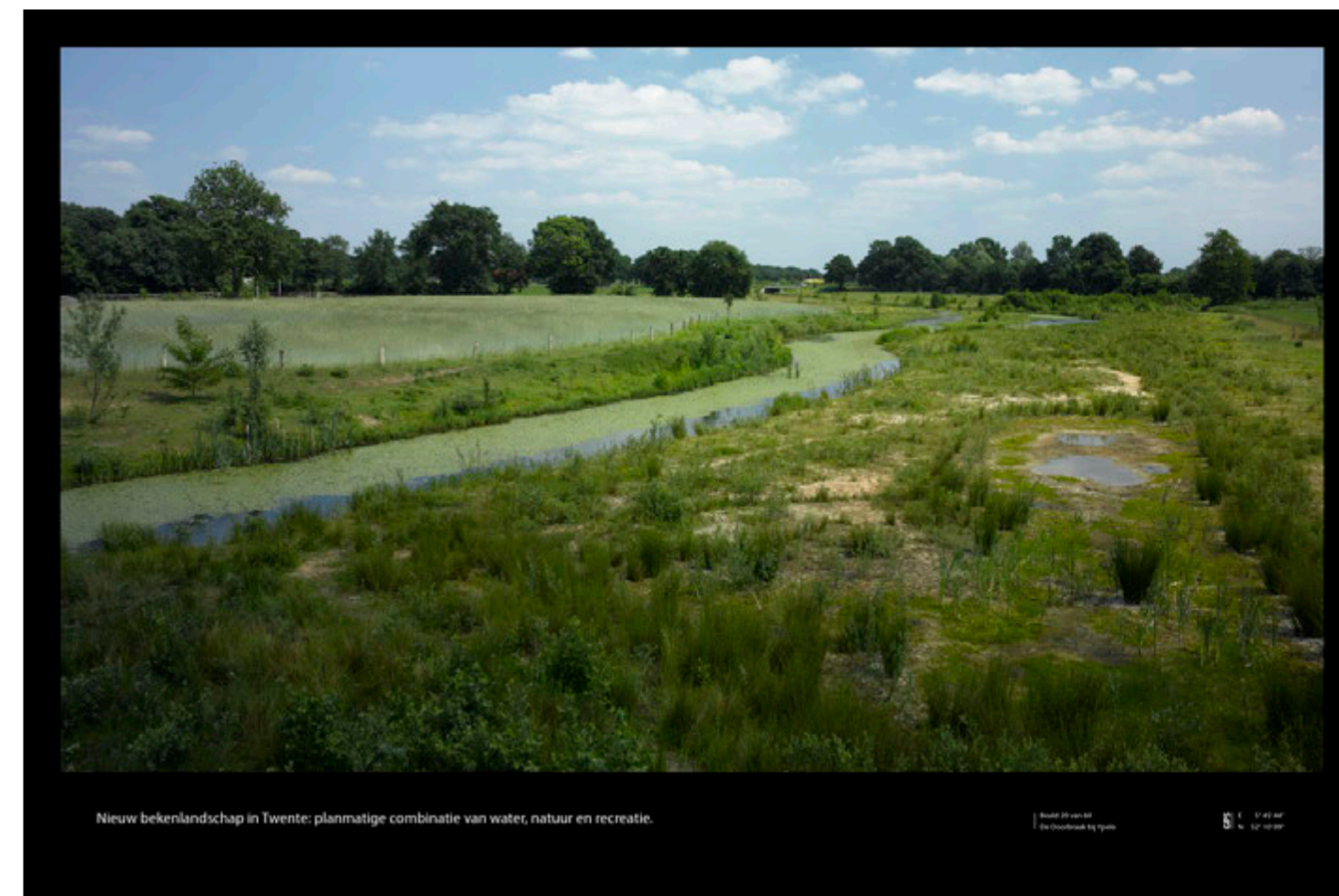
> Wandelroutes

> Fietsroutes

De Doorbraak in 7 beelden

Nieuw bekenlandschap in Twente: planmatige combinatie van water, natuur en recreatie

Canon van het Nederlandse landschap, 2008

Herfotografie CvhNL versie 2.020
12.00 uur; 12-06-2020

Logboek-aantekeningen verkenners versie 2.020

H.v.B. (12.10 uur; 12-06-2020) Het schooltje hier vlakbij gaat uit. Sommige kinderen fietsen ons voorzichtig op hun kleine fietsjes voorbij. Moeders er behoedzaam achter. Andere ouders halen hun kinderen met de auto op. De opvallend gekleurde palen met een rode hand bovenop roepen op tot voorzichtigheid en matigen van de snelheid. Tussen het schooltje en de beek ligt een akker met koren, maar met korenbloemen en klaprozen. Aan de andere kant van de beek wordt

het land intensiever gebruikt. We zagen onderweg hier in de buurt ook weer grote nieuwe schuren en grootschalige bedrijven. Daar zal het loonbedrijf hiernaast ook wel ingeschakeld worden.

M.P. (12.00 uur; 12-06-2020) Doordat beplanting langs de beek flink was gegroeid konden we de camera meer naar rechts draaien. De akkers aan weerszijden houden de beek ik toom.

Zie ook: Nieuw bekenlandschap in Twente, planmatige combinatie van water, natuur en recreatie. Harry Harsema, 2008. In: CvhNL 2008, Biz 63.

De panorama 360° foto

Beeld 21 van 60 Zuidert en Middelbuurt

N 52° 38' 11" E 5° 46' 59" / © HENK VAN BLERCK EN MICHIEL POTHOFF, 2008, 2020

Wat zien we?

- Het museum in Middelbuurt, midden op Schokland is rechts op de foto zichtbaar.
- Een eiland dat zeker 2 m uitsteekt boven de rest van de polder.
- Een wandelpad naar de zuidpunt met plukken beplanting (ook naar de noordpunt van het voormalige eiland).
- Een bosrand aan de westzijde van het eiland.
- De moerasachtige zone om het eiland is licht zichtbaar

Wat weten we?

Op het eiland

- Een nieuw aangelegde 'oude haven' bij Oud Emmeloord.
- Uitkijk op een nieuwe grote schuur op de achtergrond van de nieuwe oude haven.
- Parkeerterreinen.
- Bij het dorpje en verspreid op en om het eiland informatieborden over de geschiedenis.
- Hydrologische zone lijkt ook aan westkant van eiland gerealiseerd. In ieder geval is er het land ecologisch beheerd. In deel is de toegang afgezet i.v.m. broedparen.
- Knekelput in kerkruipe op De Zuidert en meer verhalen.

Visie 2014

"Om Schokland als werelderfgoedplek bekender te maken, meer draagvlak voor het eiland te creëren en duurzaam te financieren is in 2014 een visie opgesteld. In de visie van Schokland zijn diverse evenementen en kleinschalige activiteiten beschreven die het verhaal van Schokland als tijdloos mysterie vertellen en beleefbaar maken. Inmiddels een paar jaar verder worden op Schokland diverse educatieve en recreatieve activiteiten georganiseerd om mensen naar het voormalige eiland te trekken, zoals themawandelingen, fietstochten, kinderprogramma's, concerten, exposities, doe-middagen, kanovaren en overnachtingen. Centraal staat hierbij steeds het verbeelden van het mysterie, het vertellen van verhalen."

Inklinking van het eiland

Door bodemdaling rond Schokland dreigen de archeologische waarden aan de lucht te worden blootgesteld en verloren te gaan. De oplossing is gezocht in het provinciale nieuwe natuurproject 'Nieuwe natuur bij Schokland', waarbij het huidige gebruik van de grond zal veranderen. Door vernatting van het gebied worden de archeologische, landschappelijke en natuurlijke waarden behouden. Door het gebied met nieuwe fiets- en wandelpaden en de realisatie van een nieuw Werelderfgoed attractiever en beter beleefbaar

te maken draagt de integrale gebiedsontwikkeling bij aan de bekendheid en het imago van het Werelderfgoed. Naar verwachting resulteert dat in meer dagtoeristen, verblijfstoeristen en toeristische ondernemers en daarmee economische structuurversterking in Noordelijk Flevoland.

Wat verwachten we?

"Het aantal bezoekers van Schokland is door de activiteiten de afgelopen jaren flink toegenomen. Zij snappen het concept en de vertelde verhalen blijken goed te bekliven. En meer bezoek brengt meer inkomsten met zich mee. Verder is de promotie van het eiland nu nog vooral lokaal gericht. In de nabije toekomst zal deze zich regionaal verbreden via onder andere Urk en het Waterloopbos in Marknesse. Ook is er de ambitie om Schokland internationaal op de kaart te zetten. Van de website is naast de Nederlandse ook alvast een Engelse, Duitse en Italiaanse versie beschikbaar."

Artikel cultureelerfgoed.nl: "[Evenementen maken het tijdloze mysterie beleefbaar](#)"

Het natuurproject vormt de eerste fase van een grotere 'integrale' gebiedsontwikkeling op Schokland. De bijdrage uit de Zuiderzeelijn-middelen (die niet doorging omdat de spoorlijn via Kampen Zuid en Zwolle is gebouwd) wordt in deze eerste fase gebruikt in de aankoop en inrichting van gronden voor het nieuwe recreatie- en natuurgebied. Een onderzoeksprogramma en publieksactiviteiten rond de opgravingen van het zuidelijk duingebied maken hier deel van uit.

De gebiedspartijen beogen de toekomst van het Werelderfgoed zeker te stellen door:

- Een gebied van circa 211 ha aan de zuidkant van Schokland in te richten als natuur, waarvan 52 hectare weidevogelgrasland, circa 108 hectare kruidenrijk grasland en 51 ha biologische akkers, aangevuld met toeristisch-recreatieve voorzieningen.
- De top van het zuidelijk duingebied op te graven, middels een meerjarig onderzoeksprogramma en publieksactiviteiten.
- Het weghalen van onnodige gebruiksbepalingen voor agrariërs in delen van het Werelderfgoedgebied.
- De realisatie van een nieuw bezoekerscentrum voor Schokland: het Werelderfgoedcentrum (WEC) Schokland.
- Het neerzetten van gebiedspromotie en -programmering voor het Werelderfgoed Schokland.

Artikel Omroep Flevoland: "[2,5 miljoen voor ontwikkeling Schokland](#)"
Projectplan [Integrale Gebiedsontwikkeling Schokland](#)

Schokland: voormalig eiland in de Zuiderzee, werelderfgoed UNESCO

Canon van het Nederlandse landschap, 2008

Herfotografie CvhNL versie 2.020
14.45 uur; 21-05-2020

Logboek-aantekeningen verkenners versie 2.020

L.T. (15.30 uur; 01-05-2020) Op de foto nu een tulpenveld in plaats van grasland op de voorgrond van de foto. Het dorpje met museum en kerkje is gesloten, weer die Corona. Die verhindert ons te kijken bij het kerkje, waar Henk een keer college heeft gegeven over het Nederlandse landschap aan Canadese studenten die daarna met hem Nagele bezochten. Daar hadden ze over gehoord tijdens hun studie. We kunnen langs het dorpje naar de zuidpunt van het voormalige eiland lopen. Dat doen we alleen niet, want het is inmiddels alweer laat in de middag en we moeten nog naar de Houtribsluizen.

Zie ook: Schokland, voormalig eiland in de Zuiderzee.
Henk van Blerck, 2008. In: CvhNL 2008, Blz 63.

Wel rijden we om de zuidpunt heen en naar Oud Emmeloord in het noorden. De aangelegde natte jas om het eiland heeft de iepen van Oud Emmeloord de das om gedaan. Of was dat toeval? Hoe ga je om met dit werelderfgoed in het nieuwe land?

M.P. (14.45 uur; 21-05-2020) Ook nu werkt de geometrie van het landschap mee. Een klassieke driehoekscompositie is het resultaat hiervan.

De panorama 360° foto

Beeld 22 van 60 Rendeweg bij Ens

N 52° 37' 17" E 5° 47' 38" / © HENK VAN BLERCK EN MICHIEL POTHOFF, 2008, 2020

Wat zien we?

- Bomen flink gegroeid.
- Dijk vormt hier horizon.
- De zaairichting van het perceel rechts op de foto lijkt anders dan 12 jaar geleden.
- De erfbeplanting van de boerderij rechtsvoor lijkt plaats te hebben gemaakt voor één of twee nieuwe schuren.
- Zijn bermen kapotgereden?

Wat weten we?

- Profilering en materialisatie van de polderwegen.
- Verder noordwaarts aan de Redeweg is de verharding van de weg aangepakt.

A6 en fly over bij Ens

Het polderlandschap van de NOP is in 2016 'verrijkt' met een nieuwe aansluiting van Schokkerringweg op N50/A6 en Ens met fly-over. "De afrit moest blijven. Als de afrit er niet meer zou zijn, zou de oprit er ook niet meer gekomen zijn", stelt Goos, waterschapsbestuurder van 1993 tot 2009. Goos rekende destijds uit dat het verdwijnen van de afrit alleen al 1,2 miljoen autokilometers per jaar zou schelen. 'Goed ook voor het milieu dus.' Nu de oprit er scheelt dat minimaal 5 kilometer omrijden voor automobilisten die vanuit Emmeloord richting Ens rijden. De verbreding naar vier rijbanen en de fly-over werd uiteindelijk gerealiseerd uit de Zuiderzeelijngelden. Rijkswaterstaat investeerde 14 miljoen euro in de verbetering van de infrastructuur. Maandag kon het verkeer gebruik maken van de vernieuwde weg en de nieuwe oprit." (Bron: digitale kant Noordoostpolder, 22 aug. 2016.)

Hoe verhoudt zich deze infrastructuur tot de stedenbouwkundige en landschapsarchitectonische structuur van de NOP?

Hoogspanning

De bovengrondse hoogspanningsverbinding tussen de hoogspanningsstations Lelystad en Ens wordt geschikt gemaakt voor meer transport van elektriciteit. De productie van duurzame energie vereist grote transportcapaciteit over langere afstanden. Daarom is het nodig om de transportcapaciteit van verschillende verbindingen, waaronder Lelystad-Ens, te vergroten. Dit gebeurt door de bestaande geleiders, de lijnen waar de stroom doorheen gaat, te vervangen door geleiders met een grotere capaciteit.

Het vergroten van de transportcapaciteit gaat gepaard met groot onderhoud van de inmiddels 50 jaar oude masten. Daarbij worden onder andere de fundering van een aantal masten versterkt, staalwerk in de masten vervangen waar dat nodig is en schilderen van de masten. Medio 2020 moeten de werkzaamheden afgerond zijn.

Website project Lelystad Ens 380 kv

Wat verwachten we?

- Landbouw blijft de hoofdfunctie van het landschap.
- Blijven stevige erfbeplantingen intact? Of zullen nieuwe schuren de 'eilanden van groen' openbreken en intimiteit in de erven en boerderijstraten opheffen?
- Komen er na de aansluiting van Schokkerringweg op N50/A6 met fly-over nog meer ingrepen die de polderverkeering en horizon van de NOP negeren?
- Windenergie?

2009

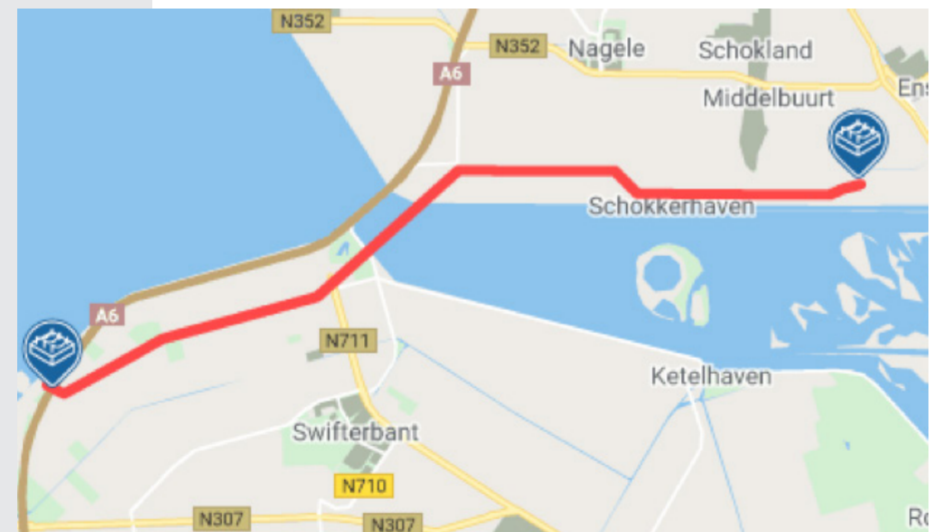
2012

2016

2019

Project Lelystad Ens 380 kv © lelystad-ens280.nl

Noordoostpolder: grootschalige droogmakerij ontworpen voor nuttig gebruik onder invloed van de Delftse School".

Canon van het Nederlandse landschap, 2008

Herfotografie CvHNL versie 2.020
12.00 uur; 21-05-2020

Logboek-aantekeningen verkenners versie 2.020

L.T. (14.55 uur; 01-05-2020) Het weer is erg wisselvallig. Grijs wolken met stortbuien wisselen af met warme felle zon. Als we bij de fotolocatie komen is de ene regenbui net voorbij en dreigt de volgende bui alweer.

M.P. (12.00 uur; 21-05-2020) De schaduwen van de bomen dempen het felle reflectielicht van het asfalt. Het lichtgevende groen overheerst als vanzelfsprekend.

Zie ook: Noordoostpolder, grootschalige polder, ontworpen voor nuttig gebruik. Henk van Blerck, 2008. In: CvHNL 2008, Blz 67.

De panorama 360° foto

Beeld 23 van 60 Stobbenweg bij de bossen van de Abbert bij Dronten

N 52° 30' 46" E 5° 50' 17" / © HENK VAN BLERCK EN MICHIEL POTHOFF, 2008, 2020

Wat zien we?

Is op het beeld van 2008 eigenlijk maar één gewas te zien, in 2020 is er veel meer variatie in teelten op kleinere percelen. De erfbeplantingen rechts en in de verte staan er goed bij. De sproei-installatie staat nog op dezelfde plek. Geen extra windmolens, maar de lange rechte bomenrij die in 2008 nog over tweederde van het beeld naar de horizon liep is verdwenen. In de verte zien we misschien nog een paar stukken ervan. Wel zien we een viaduct en een versnipperde reeks lage beplantingen.

Wat weten we?

Hanzelijn

In 2012 voltooide de Hanzelijn, een vijftig kilometer lange spoorweg tussen Lelystad en Zwolle. De spoorlijn heeft twee nieuw gebouwde stations, namelijk Dronten en Kampen Zuid. De exploitatie is in handen van de NS. De eigenaar en beheerder van de stations en de spoorlijn is ProRail. Via de Hanzelijn rijden de intercity's vanuit Leeuwarden en Groningen richting Amsterdam Zuid en Schiphol en verder via Leiden Centraal naar Den Haag Centraal. Daarnaast is er een sprinterverbinding Zwolle-Lelystad-Almere-Amsterdam Centraal. Hierdoor worden de spoorwegknooppunten als Utrecht Centraal en Amersfoort Centraal minder belast en is Flevoland beter ontsloten. In de dienstregeling 2020 geldt op de Hanzelijn een halfuursdienst met zowel een intercity als een sprinter, dus samen vier reizigers-treinen per uur in beide richtingen. De lijn is geschikt voor 200 km/h. De Hanzelijn wordt ook gebruikt als goederencorridor, ter vervanging van de noordtak van de Betuweroute die

geschrapt werd. In de dienstregeling is ruimte gereserveerd voor maximaal 34 goederentreinen in beide richtingen tussen 7.00 uur en 19.00 uur circa 17 treinen, tussen 19.00 en 23.00 circa 7 treinen en tussen 23.00 en 7.00 circa 10 treinen. Deze goederentreinen verbinden het IJmond- en Rijnmondgebied met Noord-Nederland.

Versterking Drontermeerdijk

Het versterken van de Drontermeerdijk, is een maatregel die genomen wordt om de inwoners van de regio Zwolle, Kampen en Dronten beter te beschermen tegen extreem hoog water. De provincie Overijssel, provincie Flevoland, Rijkswaterstaat en Waterschap Zuiderzeeland werken daarbij samen in het IJsseldelta Programma (de opvolger van Ruimte voor de Rivier).

Wat verwachten we?

In kader van de [versterking van de Drontermeerdijk](#) wordt

- De Drontermeerdijk versterkt en opgehoogd met ca. 2,7 meter
- Over een afstand van ca. 3 kilometer vanaf de Roggebotsluis/N307 richting Elburg.
- Komt op de dijk een nieuwe weg de N306.

De werkzaamheden starten begin 2020 en zijn uiterlijk in het voorjaar van 2022 afgerond. Zal het heldere beeld van de visueel-ruimtelijke compositie van Flevoland in de toekomst verder verbrokkelen?

Neveninkomsten "Tulpen te koop"

Reekalfjes

De verrommelde horizon doordat typerende lange bomenrijen zijn gesneuveld voor de nieuwe spoorlijn. Die heeft singelbeplanting gekregen.

Oostelijk Flevoland: grootschalig functionalistisch ontworpen polder.

Canon van het Nederlandse landschap, 2008

Herfotografie CvhNL versie 2.020
16.15 uur; 21-05-2020

Logboek-aantekeningen verkenners versie 2.020

L.T. (11.05 uur; 01-05-2020)

De foto is genomen vanaf een klein rechthoekig veldje met betonplaten. Is dat nieuw gemaakt sinds 2008? Misschien om de suikerbieten of aardappelen op te slaan voordat deze verder afgevoerd worden? De beplanting is weer 12 jaar gegroeid. De sproei-installatie staat nog op dezelfde plek. Geen extra windmolens, maar een nieuwe spoorlijn waardoor de rechte bomenstructuren op de achtergrond zijn gesneuveld. Wellicht kan op de achtergrond nog een trein van de Hanzelijn op de foto worden vastgelegd.

Onderweg zien we ook in de polder nieuwe schuren buiten de erfbeplantingen en niet in een 'trotse groene omranding'. Ook zien we het verkeerskundig standaard-

Zie ook: Oostelijk Flevoland, grootschalige functionalistisch ontworpen polder. Marc Nolden, 2008. In: CvhNL 2008, Blz 68.

profiel asfalt op de ventweg met 'rode fietssuggestiestroken'. Gaat het nieuwe land steeds meer op het oude lijken?

H.v.B. (16.15 uur; 21-05-2020)

De boer komt met zijn zoon naar ons toe. Herkent in het boek zijn bedrijf meteen. Hij heeft meer variatie in zijn bedrijfsplan ingebouwd. Voor risicospreiding inderdaad, maar ook omdat het leuker is. Hij wil zijn trekker graag voor ons op het pad zetten, wel met de neus deze kant op. Dat is mooier.

M.P. (16.15 uur; 21-05-2020)

De trekker is een heerlijke referentie om een indruk te krijgen van de schaalgrootte van dit landschap.

De panorama 360° foto

Beeld 24 van 60 Het Markermeer bij de Houtribsluizen, Lelystad

N 52° 31' 15" E 5° 25' 30" / © HENK VAN BLERCK EN MICHIEL POTHOFF, 2008, 2020

Wat zien we?

- Nog precies dezelfde sluisen;
  - Sluisen en bruggen gaan open voor binnenvaartschepen.
  - Golven met witte koppen, het waait best hard.
- Een tientallen meters hoog ijzeren kunstwerk van een hurkende mens.
- Twee nieuwe pieren/golfbrekers met daartussen een opgespoten strandje;
  - Hekken, alsof de werkzaamheden nog in gang zijn of nog moeten worden afgerond.
  - Schepen op hun zij op de wal, een soort dumpplaats voor Rijkswaterstaat voor zwerfschepen.
- Links op de achtergrond contouren van werkzaamheden aan de Markerwadden.

Wat weten we?

Exposure

Het 26 meter hoge kunstwerk op de pier komt uit 2010 en is gemaakt door Antony Gormley. Het kunstwerk heet Exposure en wordt ook wel Crouching man/Hurkende man of in de volksmond de poepende man genoemd. Gormley ziet zijn landschapssculpturen als een stil punt in een bewegende wereld. In de loop van de tijd verwacht hij dat Exposure echter ook zal reageren op de veranderingen in de omgeving. Met de opwarming van de aarde en de stijgende zeespiegel zal de dam op een gegeven moment moeten worden verhoogd, waarbij het werk steeds meer zal worden begraven.

Website Antony Gormley: ["EXPOSURE"](#)

Artikel Flevoland Erfgoed: ["Landschapskunst, Oostelijk Flevoland"](#)

Nieuw strand, versterking Houtribdijk, Trintelzand, Marker wadden

Het opgespoten strand blijkt een watersportstrand te worden. Bataviastrand. Rijkswaterstaat heeft de aanleg opgepakt als onderdeel van de Houtribdijk-versterking. Eind 2019 werd gestart met de uitvoering van het werk. De planning is om Bataviastrand voor de zomervakantie van 2020 te kunnen opleveren. Flevoland heeft er zo een nieuwe locatie voor sport en recreatie bij.

In het kader van de dijkversterking wordt een deel van de Houtribdijk versterkt met breuksteen en/of brede zandige oevers. Ook wordt Trintelzand, een nieuw natuurgebied ontwikkeld. Het eerste deel van Trintelzand, aan de kant van Enkhuizen, bestond al in 2019. In de zomer van 2020 vertrekken de laatste schepen en kraanmachines en is het hele project klaar. Het Trintelzand is anders dan de Marker wadden die ongeveer halverwege ter hoogte van Lelystad liggen.

Artikelen Rijkswaterstaat: ["Lopendebandwerk bij de Houtribdijk: hoe maak je een watersportstrand?"](#), ["IJsselmeer: versterking Houtribdijk"](#)

Artikel waterenklimaat.nl: ["Marker Wadden"](#)

Scheepvaart- aanvaringen

Op 19 februari 2020 was opnieuw een aanvaring tussen twee schepen bij de Houtribsluizen. Een schip en een afgemeerd binnenvaartschip kwamen met elkaar in botsing. Vorige week vond er ook al een aanvaring plaats, toen tussen een tanker en een zeehandelschip.

Artikel De Stentor: ["Opnieuw aanvaring bij houtribsluizen in Lelystad"](#)

Wat verwachten we?

In kader van dijkversterking zijn meekoppelkansen voor natuurontwikkeling en recreatie benut.

"Hoe ziet Nederland er over 100 jaar uit als we de natuur als leidend principe hanteren? De Universiteit van Wageningen maakte een schets. In het nieuwe verhaal voor Nederland dat de wetenschappers uit Wageningen vertellen is de hoofdrol bij de inrichting van het land weggelegd voor de natuur en natuurlijke processen: de waterhuishouding, het bodemtype, hoogteverschillen. Met deze benadering blijkt Nederland nog over een rijk arsenaal aan mogelijkheden te beschikken om de gevolgen van de opwarming van het klimaat op te vangen."

Artikel Groene: ["Geen doembeeld maar een groen beeld"](#)

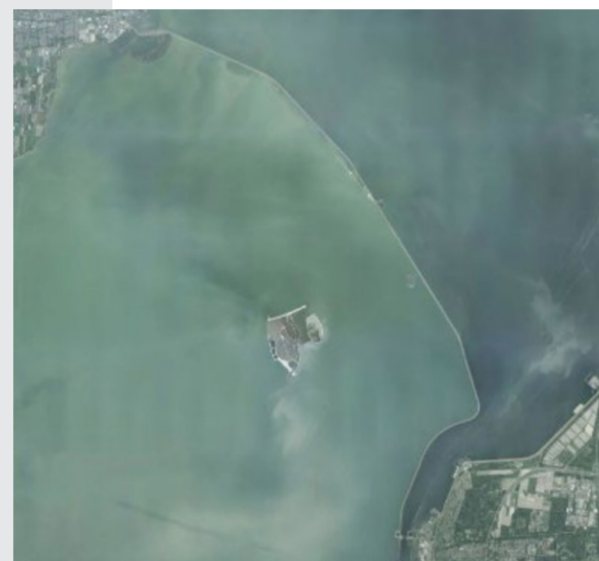
Zal het water van het Markermeer minder troebel worden?

Relatie met verstedelijking?

Zullen de kitesurfers naar het strandje komen?

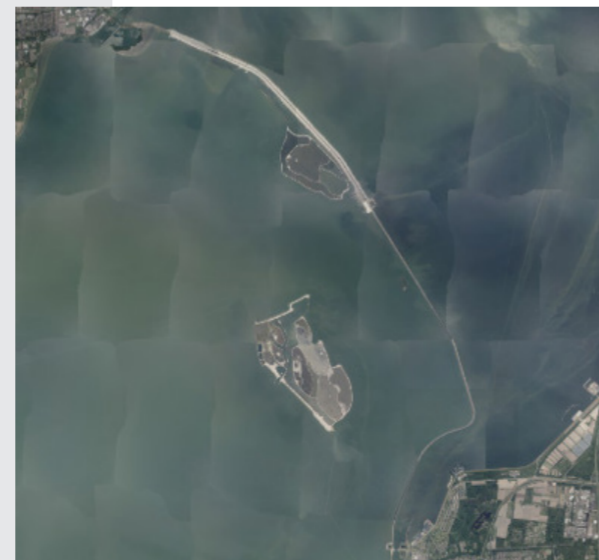
2012

2017

2018

2019

Markermeer: niet uitgevoerde droogmakerij, omslag in het denken over natuur.

Canon van het Nederlandse landschap, 2008

Herfotografie CvHNL versie 2.020
10.15 uur; 21-05-2020

Logboek-aantekeningen verkeners versie 2.020

L.T. (16.45 uur; 01-05-2020) We komen vanaf de Noordoostpolder en zien langs de IJsselmeerdijk tientallen windmolens. Vanuit het oosten rijden we de Lelydijk op. Natuurlijk valt gelijk de hurkende man op. We draaien de dijk af en rijden langs de frietkot die er in mijn herinnering al eeuwen staat en een viskraampje. Beneden onder de sluisen zien we voor het eerst de hekken en het bordje verboden verder te rijden. Dan maar lopen. Al lopende zien we al wat veranderingen. In het westen vallen gelijk de twee nieuwe pieren en het opgespoten strandje op. Het moet nog nieuw zijn want de hekken staan er nog voor. In de verte zien we baggerzuigers op schepen en

begroeiing van wat de Marker wadden moeten zijn en dichterbij, voor ons uit, hurkt een metershoog gevaarte van staal. Hoe dichterbij hoe abstracter het kunstwerk wordt. Henk pakt de gps erbij en het wordt spannend, hurkt de man op precies dezelfde locatie als waar de foto is genomen? Nee, toch niet. De foto is nog verderop genomen, op het uiterste puntje van de pier, waardoor alle veranderingen op de nieuwe foto zichtbaar kunnen zijn.

M.P. (10.15 uur; 21-05-2020) Een fantastisch cadeau van de kunstenaar Antony Gormley. Mooie transparante voorgrond die de diepte benadrukt.

Zie ook: Markermeer, niet uitgevoerde droogmakerij.
Chris de Bont, 2008. In: CvHNL 2008, Blz 71.

De panorama 360° foto

Beeld 25 van 60 De Vogelweg bij Almere-Hout

N 52° 21' 28" E 5° 21' 20" / © HENK VAN BLERCK EN MICHIEL POTHOFF, 2008, 2020

Wat zien we?

- Veel bloeiend koolzaad, boterbloem en fluitenkruid tussen de bomen.
- Afwisselende teelten op aangelegen akkers, nog steeds grootschalig.
- Grasland in wegberm Vogelweg waarop mest is uitgereden buiten de boomstroken.
- Dikke abelen.
- Waar sommige abelen zijn weggevallen, zijn nieuwe geplant.
- Erfbeplantingen nog stevig en robuust.
- Redelijk lage oude windturbines op de hoek van boerenerven.
- Nieuwe grote windturbines op de achtergrond.
- Bossen Almere-Hout op achtergrond zijn gegroeid. Verder is stad buiten beeld.

Wat weten we?

Agrarische bedrijven

Er is een grote afwisseling in teelten te zien. Ook bloemeteelt.

Windpark Zeewolde

Er vinden werkzaamheden langs de Vogelweg plaats in het kader van Windpark Zeewolde. "Windpark Zeewolde B.V. is eigendom van een samenwerking van meer dan 200 boeren, bewoners en ondernemers uit het buitengebied van Zeewolde. In dit gebied van meer dan 300 vierkante kilometer is meer dan 90% van de boeren, bewoners en ondernemers al aandeelhouder. Samen vormen zij het grootste boeren/burgerwindcollectief van Europa. Met 320 MW is het ook nog het grootste windproject op land in Nederland. De huidige 220 verspreid staande molens maken plaats voor 91 grotere, modernere molens. Deze wekken samen bijna drie keer meer energie op dan de huidige molens. Windpark Zeewolde levert hiermee vanaf 2020 groene stroom voor ruim een kwart miljoen huishoudens."

"Windpark Zeewolde is een windpark dat voor, maar vooral ook door het gebied wordt ontwikkeld. Alle boeren, windmoleneigenaren en bewoners uit het ontwikkelgebied kunnen via de Ontwikkelvereniging meedenken met en investeren in het park. Voor overige bewoners zijn er twee mogelijkheden om te participeren: via obligaties bij WPZ (Windpark Zeewolde) of via het initiatief Nieuwe Molenaars (betrokken burgers uit Zeewolde en Almere die net buiten het ontwikkelgebied van Windpark Zeewolde wonen en graag willen ondernemen in windenergie)."

Website [Windpark Zeewolde](#)

Beheer groenstructuur, bermbeheer, essentakziekte, biodiversiteit

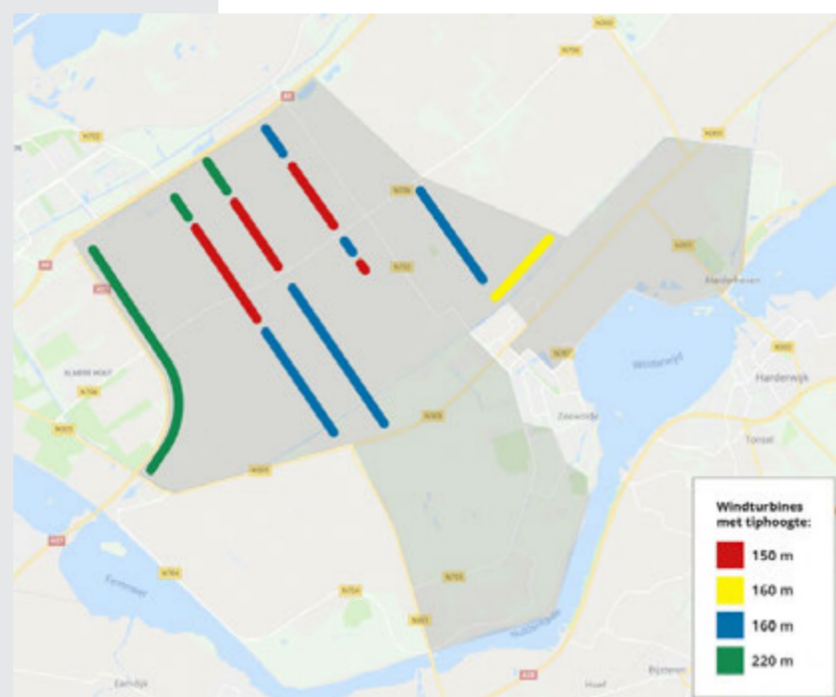
- Kale essen op weg naar noordoostelijk Flevoland.

Wat verwachten we?

- Een grootschalige vorm van duurzame energieopwekking.
- Zullen de abelen binnenkort hun maximale leeftijd bereiken? Worden de bomen dan tegelijkertijd gekapt en vervangen?
- Brede bermen zullen waarschijnlijk niet voor wegverbreding gebruikt worden.
- Krijgt de groenstructuur een impuls of gaat die rafelen? Zal hier biodiversiteit een doel worden?
- Wordt invloed van stad hier groter?

Het verschil tussen de vegetatie onder de bomen en de rest van de berm die met mest is geïnjecteerd en gemaaid is groot.

Verdeling tiphoogte windturbines © Windpark Zeewolde B.V.

Verkenningfoto, zicht op duurzame energieopwekking.

Zuidelijk Flevoland: synthese van stedenbouw en landschapsarchitectuur.

Canon van het Nederlandse landschap, 2008

Herfotografie CvHNL versie 2.020
17.45 uur; 21-05-2020

Logboek-aantekeningen verkenners versie 2.020

L.T. (10.00 uur; 01-05-2020) Er lijken windturbines te zijn bijgekomen die op de foto waarschijnlijk net buiten beeld vallen, net als de nieuwe boerenschuren. De nieuwe turbines staan op de randen van de erven van de boerderijen. Je hoort ze duidelijk: zoef, zoef. In de bermen van de Vogelweg is mest geïnjecteerd. Niet onder de bomen, daar is het maaibeeld hetzelfde als op de foto van 2008: tussen de bomen boterbloem, koolzaad en fluitenkruid. Daarbuiten gras dat gemaaid wordt. De bomen zijn dikker geworden, dikke abelen. Henk

hoort veel vogelgeluiden, wel 6-7 soorten. Verderop langs de Vogelweg komen we twee keer werkzaamheden tegen. Is dat voor nieuwe grote windturbines? De huidige turbines lijken niet zo groot. Onderweg komen we ook enkele rijen kale essen tegen. Als de essen in de polder weggevallen zijn dat er ook best veel. Al kunnen de struiken die eronder staan het misschien overnemen.

M.P. (17.45 uur; 21-05-2020) Hoe exact moet het worden?

Zie ook: Zuidelijk Flevoland, synthese van stedenbouw en landschapsarchitectuur. Henk van Blerck, 2008. In: CvHNL 2008, Blz 72.

De panorama 360° foto

Beeld 26 van 60 Kootwijkerzand

N 52° 10' 09" E 5° 45' 44" / © HENK VAN BLERCK EN MICHIEL POTHOFF, 2008, 2020

Wat zien we?

In vergelijking met 2008 is het beeld grotendeels gelijk gebleven. Sommige bomen groter. Wat wel opvalt is dat er minder gras (pijpenstrootje) staat, die pollen lijken verdroogd. Zal verstuiving alleen maar ten goede komen. Steilrandjes langs de grasstukken lijken dan ook scherper.

Wat weten we?

Nieuwe uitkijktoren en activiteiten

In 2012 is de oude uitkijktoren, die versleten was, vervangen door een nieuwe. Net als de andere terreinbeheerders op de Veluwe organiseert Staatsbosbeheer vele activiteiten op de Veluwe om mensen de natuur van de Veluwe te laten beleven.

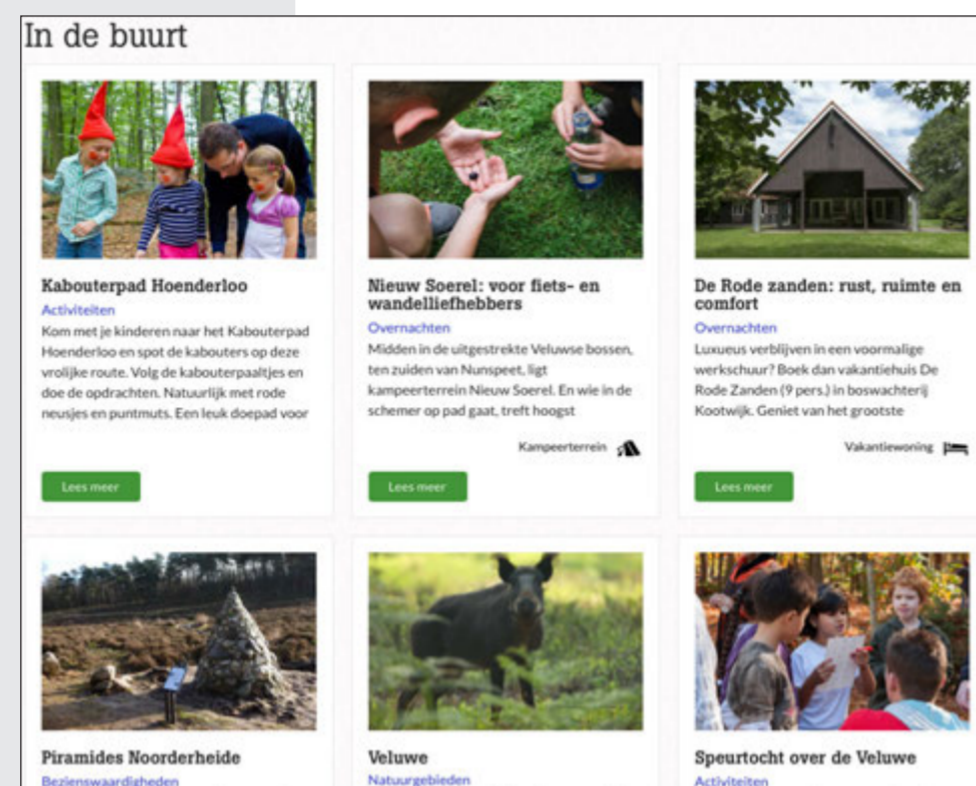
Zie plaatje van de site met activiteiten.

Natuurbeheer

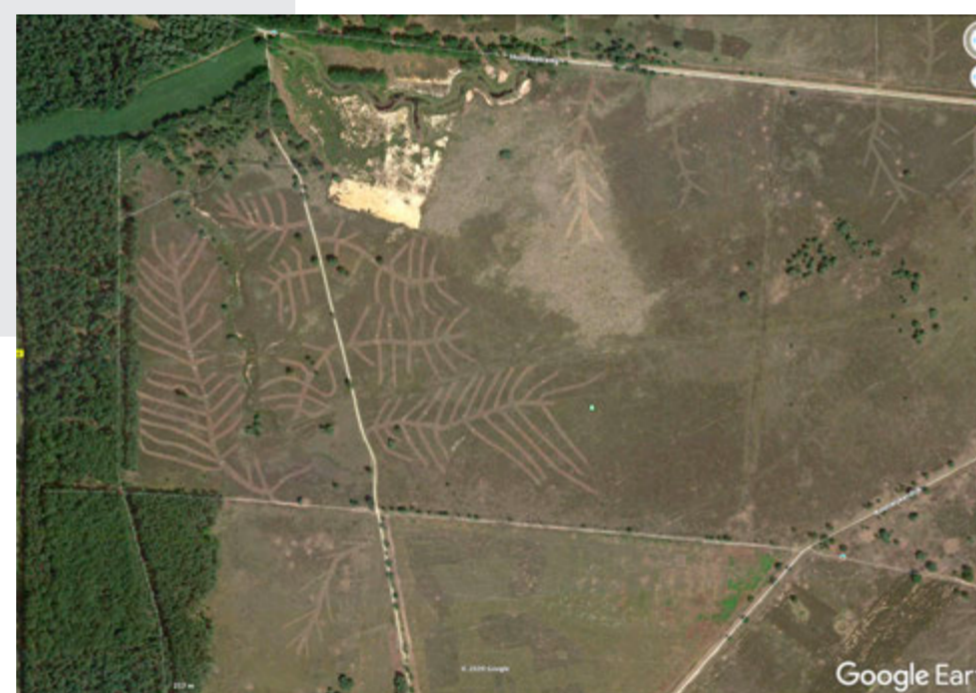
Net als de andere terreinbeheerders op de Veluwe beheert Staatsbosbeheer de bossen, heidevelden en zandverstuivingen op de Veluwe, waarbij een afstemming is met de vele recreatieve activiteiten in deze regio.

Wat verwachten we?

Veluwe blijft zich op zelfde voet ontwikkelen. Zal de luchtvervuiling (stikstof) steeds meer invloed hebben?

Door de terreinbeherende organisaties worden allerlei activiteiten voor het grote publiek georganiseerd.

Het beheer van de heide (maaien en chopperen) levert op google maps bijzondere beelden op.

De Veluwe: grootse symbiose van natuur en cultuur.

Canon van het Nederlandse landschap, 2008

Herfotografie CvHNL versie 2.020
8.30 uur; 12-06-2020

De nieuwe uitkijktoren op de Veluwe

Logboek-aantekeningen verkeners versie 2.020

H.v.B. (8.30 uur; 12-06-2020) We waren vroeg bij de schuur van de boswachter. Daar kregen we eerst koffie en raakten in gesprek met de mensen van Staatsbosbeheer. Weer viel me de liefde voor natuur en het landschap op. Een jonge medewerker bracht ons met de John Deere naar de plek bij de uitkijktoren. Daar trok hij de bus het zand in en later weer eruit.

M.P. (8.30 uur; 12-06-2020) De trekker was hoognodig. Ik wilde weer een lage zon om het reliëf nog beter zichtbaar te maken dan in 2008. Het atmosferisch perspectief werkt hier geweldig aan mee.

Zie ook: De Veluwe, grootse symbiose van natuur en cultuur. Henk van Blerck, 2008. In: CvHNL 2008, Blz 75.

De panorama 360° foto

Beeld 27 van 60 Erve 't Kossink bij Ratum

N 51° 59' 30" E 5° 36' 44" / © HENK VAN BLERCK EN MICHIEL POTHOFF, 2008, 2020

Wat zien we?

Het steilrandje langs de ink is er nog. De ink is nog steeds grasland. De oude boerderij met het 'korenspieker' en vlasoven links ervan staan er nog als in 2008. Zelfs vers in de verf, in traditionele ossenbloedkleur. In de bomengroep ernaast mist in 2020 de grootste, waardoor er een gat in de groep is gevallen. Daar is wel een aantal nieuwe bomen (linden?) aangeplant. De boomgaard rechts is vernieuwd. Moestuintje ligt er ook nog, al kon je op het beeld van 2008 amper zien dat het een moestuintje is.

Achter 't Kossink zien we twee nieuwe koeienstallen staan die er in 2008 nog niet waren. Een oude stal is ervoor afgebroken. De rechtse is helemaal belegd met zonnepanelen. Daarvoor hebben enkele bomen moeten wijken. In de verte ligt de andere boerderij nog steeds in de bosrand. Ook daar is een nieuwe grote stal gebouwd in plaats van de oude. Ook lijkt aan de andere kant van het erf een oude schuur opgeknapt en geschilderd in de lokale kleurstelling die we ook op 't Kossink zien.

Google maps waarop nieuwe stallen te zien zijn.

Wat weten we?

Geldersch Landschap & kastelen

Scholtegoed Kossink is een hoeve uit de 18de en 19de eeuw, met oudere korenspieker, landbouwgronden en gevarieerd loofbos langs de Vennevertlose Beek. Het is eigendom van Geldersch Landschap & Kasteelen. Wordt de boerderij verpacht?

Korenspieker

De G.A. van der Lugt Stichting heeft voor het onderhoud van het korenspieker uit de 17e eeuw bij Erve Kossink in Huppel bij Winterswijk een bedrag van 5.940 euro toegevoegd gekregen. Een korenspieker is een oude opslagruimte voor graan. In de korenspieker is nu Het Museum te Winterswijk gevestigd. Spieker is afgeleid van 'spica' het Latijnse woord voor graan.

Verweving van functies in het landschap

In dit gebied vinden we een combinatie van erfgoed, moderne veeteelt, zorgboerderijen, recreatiebedrijven en natuurgebieden in een afwisselend glooiend landschap.

Kunnen de koeien vanuit de nieuwe stal vrij over de ink lopen?

Er lijkt geen sprake van enige spanning in het gebied, of is dat schijn of wishful thinking?

Wat verwachten we?

Kan het behoud, of het voortzetten van de traditie van de scholtenboerderijen met typische architectuur in combinatie met historische kenmerken van het landschap hier voortbestaan? Kan die gecombineerd blijven met de grootschalige (?) veeteelt, de recreatie en natuur. Kan hier het idee van 'verweving' voortgezet worden?

Hoe zit het met de mest? Is de stikstofuitstoot onder controle te krijgen? Zodat natuur in omgeving en de leefomgeving van mensen in de streek er niet onder lijdt. Is deze regio een voorbeeld voor de rest van Nederland?

- Lengte 29 km
  - Niet gemarkeerd door paaltjes of bordjes
  - Start vanaf station Winterswijk
- Deze fietsroute voert u door het natuurgebied Dottinkrade, langs de scholtenboerderijen Hesselink en Kossink, de tuinen van Rosenhaege, de steengroeve van Winterswijk en het natuurgebied Gossink.

Gelders Landschap & Kastelen geeft boekjes met wandel- en fietsroutes uit.

Op de voorgrond steilrand langs de ink.

Coulissenlandschap Winterswijk: gaaf bewaard door scholtenboeren.

Canon van het Nederlandse landschap, 2008

Coulissenlandschap Winterswijk: gaaf bewaard door scholtenboeren.

Herfotografie CvhNL versie 2.020
16.45 uur; 03-06-2020

Logboek-aantekeningen verkenners versie 2.020

H.v.B. (16.45 uur; 03-06-2020) We moesten even zoeken voor we de boer vonden. We wilden natuurlijk toestemming vragen. Hij vond het best. Mooie foto, maar hij had nog veel te doen. Tijdens het uurtje dat wij bezig zijn, zien we hem inderdaad steeds weer andere klussen doen rond het erf. Toen we wegreden zagen we mevrouw voor het huis op een bankje zitten. Ik ben er even naar toe gelopen en heb haar een kaartje

gegeven met gegevens over de canonbeelden. En ik heb haar bedankt natuurlijk. Ze vond het leuk.

M.P. (16.45 uur; 03-06-2020) De kleur is een beetje verdwenen uit het landschap. Zelfs de koeien hadden geen zin om onderdeel uit te maken van de remake 2020.

Zie ook: Coulissenlandschap Winterswijk, gave erfenis van scholtenboeren. Henk van Blerck, 2008. In: CvhNL 2008, Blz 75.

De panorama 360° foto

Beeld 28 van 60 De Waal bij Varik

N 51° 48' 52" E 5° 22' 04" / © HENK VAN BLERCK EN MICHIEL POTHOFF, 2008, 2020

Wat zien we?

De bolling van de aarde? Zijn er bomen bij sluis Sint Andries weg? Die is beter te zien in 2020.

Steenfabriek aan de overkant, witte koeien, mensen op de strandjes.

Meer struiken verderop aan de zomerdijk. Van plannen voor Ruimte voor de rivier is hier niet veel van te zien. De kribben zien er goed uit. Zijn ze versterkt? Er loopt tussen twee begrazingshekken een wandelpad van de winterdijk naar de zomerdijk en de krib.

Dijkhellingen kunnen belangrijk zijn in de regionale biodiversiteit.

Wat weten we?

Ruimte voor de rivier, Nevengeul

De Gelderlander van 13-06-2018: "VARIK - De plannen voor dijkverzwaring en rivierverruiming bij Varik naderen een ontknoping. Daarbij botst de praktische aanpak van de traditionele waterbouwkunde op een nog niet uitgekristalliseerde visie op het rivierenlandschap van de toekomst.

Het gesprek over een hoogwatergeul in de Waal bij Varik duurt al jaren en is nog niet afgelopen, blijkt deze week tijdens het bezoek van een Kamercommissie aan het dorp. In het overvolle Atelier Varik, waar diverse vertegenwoordigers hun standpunt uiteenzetten, slaat de balans duidelijk door naar een traditionele dijkversterking, zonder nevengeul.

Belangrijke speler daarin is voormalig topambtenaar Frank Spaargaren. De man die onder meer verantwoordelijk was voor de bouw van de Oosterscheldedekering ziet niets in de geul. Als het gaat om bescherming tegen hoogwater, stellen de plannen voor rivierverruiming niets voor, stelt hij. „In de eindevaluatie van het programma Ruimte voor de rivier staat dat aan de doelstellingen is voldaan. Het was de bedoeling om tussen Nijmegen en Gorinchem een daling van 30 centimeter te realiseren. Daarvan is 10 centimeter gerealiseerd en de rest is rekenkundig opgelost. Het is te hopen dat de rivier dat ook begrijpt.”

‘De rivier is niet dom’

Volgens Spaargaren maken de decimeters verlaging van de waterstand, ook de 40 centimeter die de geul ter plaatse bij Varik op zou leveren, sowieso niets uit voor de veiligheid. „Even verderop bij Tiel gaat het dan nog om 20 centimeter. Als je 7 meter water moet keren maakt dat geen bal uit. Het heeft nul effect op de veiligheid.” Dat geldt ook voor al uitgevoerde werken zoals bij Lent, stelt Spaargaren: „Ter plaatse is er een daling van 20 centimeter, maar

even verderop bij de spoorbrug is het effect 0. Je moet niet denken dat de rivier dom is. Als zij wil overstromen, gebeurt dat daar. De zwakste schakel is het probleem.”

De oplossing volgens Spaargaren? „Als de bliksem de dijk versterken. Dat moet sowieso gebeuren. En dan rustig de tijd nemen om te kijken of je in de uiterwaarde langs beide zijden van de hele rivier meer ruimte kunt maken.”

De provincie Gelderland blijft een fervent voorstander van de geul. Volgens gedeputeerde Josan Meijers, is rivierverruiming wel degelijk een groot succes. Varik zou een van de voorlopers worden in een programma dat langs de hele rivier voor een substantiële daling moet zorgen. De plannen hiervoor zijn echter nog niet klaar. Ondertussen is Waterschap Rivierenland er aan gehouden om snel voor sterkere dijken te zorgen. Er is nog zoveel onduidelijk over de Varikse geul, dat het waterschap de plannen zonder geul uitwerkt. Voor de dijkversterking maakt het niet zoveel verschil. Met de geul moet er een ringdijk om Varik en Heesselt komen.

Meijers stelt dat beide opties veilig zijn. Maar de nevengeul biedt volgens haar veel extra kansen voor de ontwikkeling van het gebied, bijvoorbeeld wat betreft recreatie en toerisme. Er zijn geen concrete plannen maar de provincie stelt wel tientallen miljoenen in het vooruitzicht. Meijers: „Het is lastig te zien wat er nog niet is. In Lent had je vijftien jaar geleden precies hetzelfde protest, maar daar is het enorm succesvol gebleken. We gaan voor veiligheid en hebben ook de toekomstbestendigheid van het hele gebied voor ogen. We zien een hele hoop mogelijkheden door onze oogbomen, maar gaan dit pas samen met het gebied uitwerken als er een keuze is gemaakt.”

Achter de dijken liggen de dorpen veilig op de oeverwallen. Veel fruit, akkers en landgoederen.

Wat verwachten we?

De nevengeul komt er niet. Hier zal de Waal traag met enkele grote bochten naar het westen blijven stromen. Drukbevangen.

Door de plannen in het kader van Ruimte voor de rivier en de dijksverzwaring is het rivierengebied voorlopig veilig voor het water. Of is het in het kader van de klimaatverandering al tijd om de volgende ronde van plannen op te starten.

Wandelaars zullen voorlopig de zomerdijk blijven opzoeken voor een ommeetje. Over de dijk lopen, rennen en fietsen de mensen die ook wat grotere afstanden van het landschap willen genieten zoals Berdie Olthof het beschreef: met de dijk als hele lange tribune.

Landschap van Rijn en Waal: slagaders van cultuurhistorie, economie, natuur en waterhuishouding.

Canon van het Nederlandse landschap, 2008

Herfotografie CvHNL versie 2.020
15.30 uur; 28-05-2020

Logboek-aantekeningen verkenners versie 2.020

H.v.B. (15.20 uur; 28-05-2020) Aan de overkant het Land van Maas en Waal. Bij Sint Andries raken ze elkaar bijna. Daarachter halverwege de Maas begint het Brabants rivierenlandschap. Wij zijn hier nog in het Gelderse. Ruilverkaveling Land van Maas en Waal-West was een experiment voor de ontwerpers van de landschapsplannen van de ruilverkavelingen in de jaren na de oorlog en in de vijftiger jaren. In het Brabantse kozen ze voor de grote weidse open kom. In het Gelderse kozen ze voor de lange linten van beplantingen die met de traag stromende rivieren naar het

westen stromen. Dichter bij de dijk waren de ruimtes tussen die linten smal, maar hoe dieper de kom in, hoe breder en langer om ook in het Gelderse dat “oneindig laagland” te kunnen laten ervaren.

M.P. (15.20 uur; 28-05-2020) Zelfde standpunt. Later op de middag, meer textuur. Een paar weken eerder waren we hier ook. Toen was de zon al te ver doorgedraaid.

Zie ook: Landschap van Rijn en Waal, slagaders van Nederland. Chris de Bont, 2008. In: CvHNL 2008, Blz 79.

De panorama 360° foto

Beeld 29 van 60 Meikampgraaf bij Hellouw

N 51° 50' 33" E 5° 10' 17" / © HENK VAN BLERCK EN MICHIEL POTHOFF, 2008, 2020

Wat zien we?

- Wegbeplanting is gegroeid en aangevuld met nieuwe iepen.
- Bomen achter het erf zijn weg. Ligt nu een hoop keien of natuursteenbrokken. Molentje beter in zicht.
- Grasland is bloemeteelt (?) geworden.
- In 2020 (nog) geen drijfmest geïnjecteerd in voorste perceel, in 2008 wel.
- Boer is wel op weg naar andere percelen om te injecteren.
- Bedrijf links van de weg heeft nieuwe schuur erbij en de bestaande zijn opgehoogd en open wand gemaakt.
- Veel verkeer op A15.

Wat weten we?

- Dichterbij lijkt bedrijf van landbouwbedrijf overgegaan te zijn op grienden andere tuinmaterialen of taludversteving.
- Bestemming is onlangs veranderd. Wordt woning en stallen en schuren zullen worden afgebroken. (Bron: Staatscourant bestemmingsplan 70968 13-12-2018.)
- Snelweg A15 en ook Betuweroute zijn zichtbaar als lange oost-westlinten.

Wat verwachten we?

- Agrarische bedrijven worden groter of verdwijnen?
- Achter ons is al groot wit huis te zien.
- De kolonisatie van de kom zet door....
- Stoer platteland wordt ...
- Doorzicht op molen werd beter.

Bomen achter erf zijn weggehaald.
Zicht op oude molen, Betuweroute en snelweg.

De wegbeplanting is aangevuld met nieuwe iepen.
Agrarische bebouwing is soms vervangen door burgerwoningen.

Grasland is bloemeteelt geworden

Ruilverkavelende komkleipolder: 'verkommerd land' omgebouwd tot rationeel boerenland.

Canon van het Nederlandse landschap,
2008

Herfotografie CvhNL versie 2.020
14.45 uur; 29-05-2020

Logboek-aantekeningen verkenners versie 2.020

H.v.B. (14.45 uur; 29-05-2020) De boer van het erf aan de overkant rijdt af en aan met zijn giertank naar percelen in het zuid-oosten van hier. Achter ons is een witte burgerwoning gekomen en de woning voor ons lijkt ook niet meer agrarisch in gebruik. De eenvoudige boerderijstraten lijken te verdwijnen en in afwisselende linten te veranderen. Ze lijken steeds minder op de boerderijstraat bij Ens in de NOP.
De Corona-maatregelen zijn nog lang niet allemaal opgeheven, maar op de A15 is het een drukte van belang. De meeste bestuurders rijden

niet veel harder dan 100 km per uur, maar de weg is behoorlijk vol. Veel vrachtverkeer. Ook rijdt regelmatig een goederentrein over de Betuweroute. Met containers die we ook in de Botlek opgestapeld zagen staan.

M.P. (14.45 uur; 29-05-2020) Lekker veel licht en kleur. De schaduwen van de bomen versterken de ritmiek. Dank aan de tractor met mestinjecteur die het beeld compleet maken.

Zie ook Ruilverkavelde komkleipolders, 'verkommerd land' omgebouwd tot rationeel boerenland. Henk van Blerck, 2008. In: CvhNL 2008, Blz 80.

De panorama 360° foto

Beeld 30 van 60 Betuweroute bij Andelst

N 51° 55' 00" E 5° 43' 25" / © HENK VAN BLERCK EN MICHIEL POTHOFF, 2008, 2020

Wat zien we?

Betuweroute met schermen gelijk gebleven. De schermen zijn wel door aanslag donkerder geworden, waardoor de deuren afsteken. Bedrijventerrein is misschien ietsje voller, want een doorkijk naar de kom is verdwenen door de bouw van een grijze schuur. De meeste verandering zit in de beplantingen. Bosje in de verte aan de snelweg is gegroeid. Dat hoort bij de landschapsplannen van de ruilverkaveling en inpassing van de A15 in de vorige eeuw. Meer naar het zuiden lijken juist populierenbossen verdwenen. Ook de beplantingen in de strook tussen de snelweg en het bedrijventerrein is gegroeid en vormt met het riet langs de waterloop een parkachtige strook. In de berm tussen Betuweroute en snelweg zijn ook enkele bomen opgegroeid.

Wat weten we?

Gebruiksvolume

Na de ingebruikname in 2007 viel het aantal treinen in de eerste jaren tegen. Van de geplande 350 treinen per week, reden er in 2008 slechts 200. Dat aantal nam in de jaren daarna toe; in 2011 reden ruim 23.000 goederentreinen (ca. 440 per week) over de Betuweroute.[7] Begin 2014 was dat opgelopen naar 550 treinen per week.[8] In 2011 verliep 74% van al het west-oostvervoer per spoor van Rotterdam naar Duitsland via de Betuweroute. 23% nam de route via Venlo, 3% reed over de conventionele sporen via Rotterdam naar Emmerik.[7] De officiële doelstelling is 80% maar vanwege werkzaamheden in Duitsland wordt dat percentage mogelijk losgelaten vanaf 2014.[9]

Bron: [Wikipedia](#)

Het Betuwelijntje verbindt de oude Betuwse dorpen.

Verdozing van het landschap

De Betuweroute is door Gelderland voor de Canon van het Nederlandse landschap aangedragen als symbool voor de nieuwe 'stadslandschappen'. Die ontwikkelen zich niet, zoals de oude, langs

radialen vanuit de historische stadscentra, maar veeleer gekoppeld aan corridors van bedrijventerreinen en woongebieden langs (boven-) regionale infrastructuurbundels. Rond 2008 was de uitdaging voor de ruimtelijke planvorming om die ontwikkelingen langs de infrastructuur zo vorm te geven dat er ruimtelijke kwaliteit ontstaat. In de vorige eeuw gingen de ruilverkavelingen en aanleg van snelwegen gepaard met een landschapsplan. De beplantingen op de achtergrond van beeld 30 van 60 hebben daarin hun oorsprong.

Zo'n landschapsplan is bij de ontwikkelingen in de nieuwe stadslandschappen vaak achterwege gebleven. Men protesteert tegenwoordig tegen 'verdozing van het landschap'. Ook langs de A15 is dit te zien. Tussen Gorinchem en Elst zie je de uitersten: losse dozen, maar ook een terrein in Lingewaal dat wel 'ingepast' is door populieren weides langs een oude waterloop. Bij Oosterhout lijken meerdere bedrijven in één breed gebouw opgenomen dat van zichzelf door de breedte en geleiding in de gevel landschappelijk wordt.

Park Bredelaar in Lingezegen

Boscompensatie

Bij Valburg werd een compensatiebos na de verbreding van de snelweg aangelegd. In dit ontwerp is gestreefd naar het creëren van een biotoop waar juist een diersoort als de blauwbilgorgel zich weer welkom voelt. Het is aan de wandelaar om hem in de wereld te herkennen.

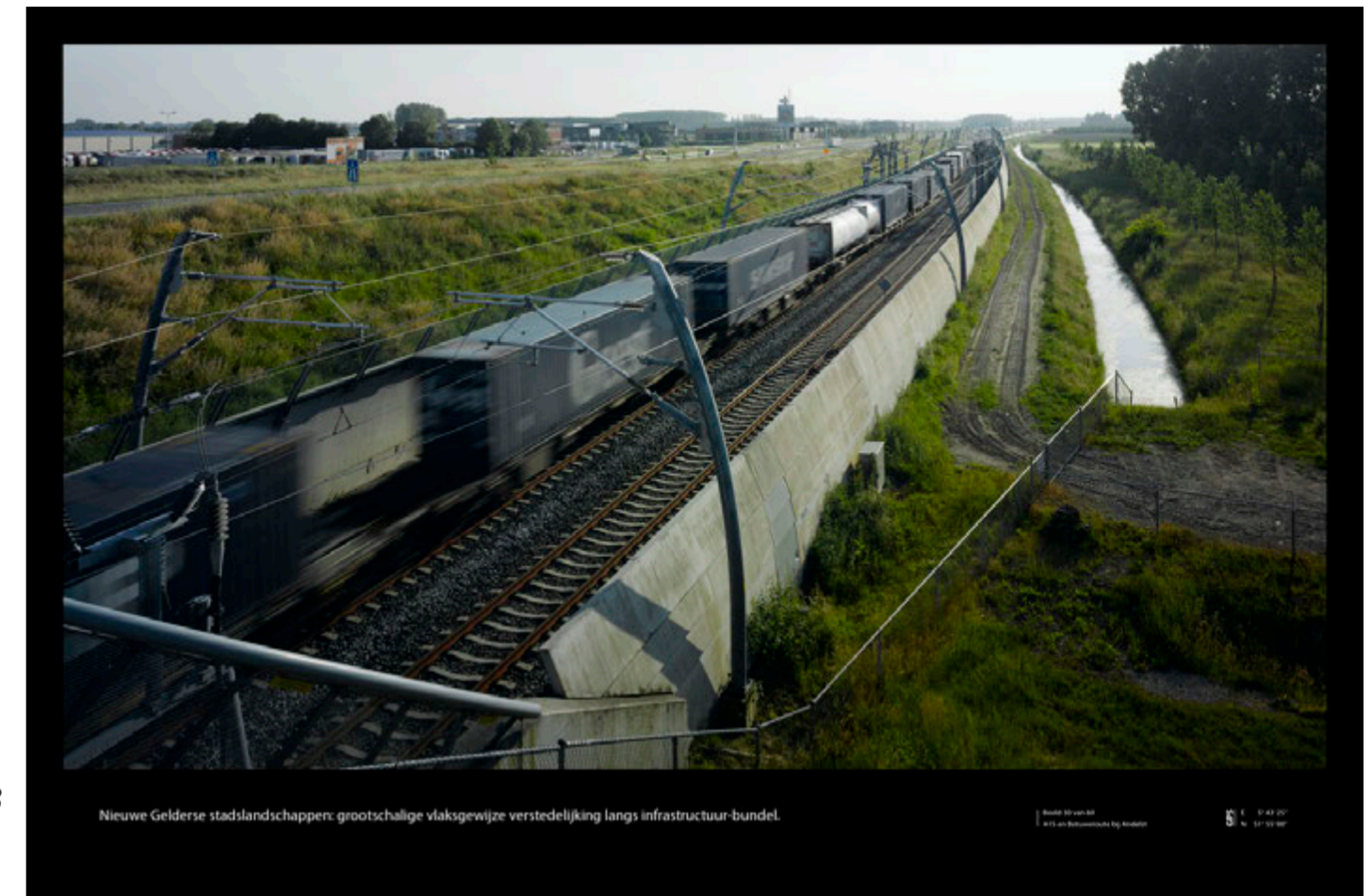
Wat verwachten we?

- Hoe gaan we in Nederland om met de 'verdozing'.
- Groeit het aantal 'géén gezicht'-locaties?
- Krijgt het landschapsplan eerherstel?
- Lukt het om de diversiteit in de nieuwe stadslandschappen tussen corridors, groene harten, en historische linten helder gehouden?

Compensatiebos voor wandelaar en blauwbilgorgel.

Nieuwe Gelderse stadslandschappen: grootschalige vlaksgewijze verstedelijking langs infrastructuur-bundel

Canon van het Nederlandse landschap, 2008

Herfotografie CvhNL versie 2.020

Logboek-aantekeningen verkeners versie 2.020

H.v.B. (19.50 uur; 11-08-2020) Het onderkennen van de nieuwe Gelderse stadslandschappen heb ik in opdracht van de provincie meer dan 15 jaar geleden gestimuleerd door een onderzoek naar de Gelderse landschapstypologie. Die moest dynamischer en actueler. We noemden het Bijhouwer 3.0 en het kreeg ook echt effect in het Streekplan en het landschapsbeleid. De afgelopen 10 jaar werd landschap een term die schijnbaar niet meer in het beleid gebruikt kon worden. Het werd 'omgeving' en het scheppende aspect van landschap raakte uit beeld.

Wat spreekt mensen aan? Het landschap of de omgeving? Kijk dan daar in het rivierenlandschap waar in de oude beplantingen Benthem's meeslepende verhaal over de schoonheid van het landschap nog rondzingt.

M.P. (20.00 uur; 11-08-2020) Dit keer treinen in overvloed. Als concessie aan de prominente wolkenlucht hebben we de horizon iets lager gelegd.

Zie ook: Nieuwe Gelderse stadslandschappen, verstedelijking langs bundels van infrastructuur. Henk van Blerck, 2008. In: CvhNL 2008, Blz 83.

De panorama 360° foto

Beeld 31 van 60 Tabaksschuren bij Amerongen

N 51° 59' 56" E 5° 28' 56" / © HENK VAN BLERCK EN MICHIEL POTHOFF, 2008, 2020

Wat zien we?

Standpunt is in 2020 iets naar achter ten opzichte van 2008. Daardoor meer zicht op de akkers achter de schuren op de helling van de heuvelrug. Er wordt hier van alles verbouwd, zo te zien op minder intensieve wijze. Opvallend is dat er verderop wel maïs staat. De graanakker op de voorgrond ziet eruit als vroeger. Linksonder zien we een stuk bloemrijk akkerrand met een gele toorts.

Voor de middelste schuur staat een vlaggenmast, en op de gevel is spandoek aangebracht. Ook staat er een picknicktafel voor de schuur. De deur is daar ook aangepast. Rechts is een meidoornhaag te zien en een klein akkertje met tabakspflanzen.

Wat weten we?

Nationaal Park

In de monumentale tabaksschuur is sinds 2011 het informatiecentrum van Utrechts Landschap en Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug gevestigd. "Het informatiecentrum vormt een ideaal startpunt om de afwisselende omgeving te ontdekken. Vanuit het informatiecentrum liggen de verschillende landschappen binnen handbereik. Ook het hoogste punt van de Heuvelrug (68,9 m) en het historische dorp Amerongen met het kasteel en tabaksteelmuseum liggen op loopafstand. In het infocentrum zit een klein winkeltje en kan de bezoeker er terecht voor een kopje koffie/thee en een kleine versnapering. Informatiecentrum Tabaksschuur Amerongen vormt één van de groene entrees van Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug en een Toeristisch Overstap Punt (TOP)." Er is ook een grote parkeerplaats aangelegd die ook voor de sportclubs wordt gebruikt.

Het monument is ondanks de functiewijziging intact gebleven. Van buiten is het monument op de entree na, nog zoals het was. Binnen is als ware een rechthoekige doos in de oude schuur geschoven. De wanden van het centrum zijn van glas en steen en functioneren als tentoonstellingwanden. Daar tussen beiden sijpelt nog het licht tussen de dakpannen.

Website Utrechts Landschap: [Tabaksschuur Amerongen](#)

Invloed vanuit omgeving op het Nationaal Park

De maïs op de foto is geen incident. Doordat in het Binnenveld meer natuur is ontwikkeld zijn boeren in deze omgeving hier grond kwijtgeraakt om mest op te kunnen injecteren die in hun intensieve veehouderij-bedrijf vrijkomt. Ze proberen daarom ook op de heuvelrug gronden te pachten om hun mest uit te kunnen rijden. Zelfs in een woonwijk in Rhenen. Op die geïnjecteerde gronden kan eigenlijk alleen maïs groeien. Dat is niet bevorderlijk voor de biodiversiteit in het Nationaal Park.

Wat verwachten we?

In 2012 zijn aparte richtlijnen voor het behoud en de herbestemming van tabaksschuren in de gemeente Utrechtse Heuvelrug gepubliceerd. Het behoud van de tabaksschuren is daarmee geborgd.

Het nieuwe informatiecentrum past in het licht van Nationale Parken Nieuwe Stijl: informatie, educatie en mensen betrekken. Zo wordt in het park gewerkt aan het palimpsest waar Theo Spek over schrijft.

Pdf: [Richtlijnen voor het behoud en de herbestemming van tabaksschuren in de gemeente Utrechtse Heuvelrug](#)

Komt er een oplossing voor de vermesting van de gronden op de Utrechtse Heuvelrug?

Prent P.J. Lutgers van de talrijke tabaksschuren in de omgeving van Amerongen anno 1886

Herbestemming: tabaksschuur wordt informatiecentrum Utrechts Landschap

Flinke hoeveelheden mest wordt in de grond geïnjecteerd midden in een woonwijk

Utrechtse Heuvelrug: landschap uit de ijstijd met de vele lagen geschiedenis.

Canon van het Nederlandse landschap, 2008

Herfotografie CvHNL versie 2.020
17.10 uur; 21-07-2020

Logboek-aantekeningen verkenners versie 2.020

L.T. (15.55uur; 25-05-2020) Kunnen we deze locatie wel bezoeken in tijden van Corona? Als we aankomen is inderdaad het grote parkeerterrein afgezet met hekken. Wie het terrein betreedt riskeert een boete. Dus rijden we door en nemen het eerstvolgende pad. De middelste van de drie tabaksschuren is een informatiecentrum van het Utrechts Landschap geworden. Nieuw zijn dan ook de veiligheidscamera, vlaggenmast en spandoek. Blijkbaar is er vraag naar informatie over het cultuurhistorische landschap en spelen terreinbeherende organisaties daarop in. Daarvoor is ook het grote parkeerterrein aange-

legd en zijn wandelroutes met wegwijzers uitgestippeld. Het past in het licht van Nationale Parken Nieuwe Stijl: informatie, educatie en mensen betrekken.

M.P. en H.vB. (17.10 uur; 21-07-2020) Dat ons standpunt van 2008 zich nu vrijwel in de akker bevindt is een reden om het standpunt te heroverwegen. Ook waren de bomen voor de middelste schuur zo gegroeid dat ze het zicht op de laatste schuur onttrokken. Een ander standpunt was onze enige redding.

Zie ook: Utrechtse Heuvelrug, landschap uit de ijstijd met vele lagen geschiedenis. Theo Spek, 2008. In: CvHNL 2008, Blz 84.

De panorama 360° foto

Beeld 32 van 60 Molenstein aan de Langbroekerwetering bij Langbroek

N 52° 01' 06" E 5° 18' 02" / © HENK VAN BLERCK EN MICHIEL POTHOFF, 2008, 2020

Wat zien we?

Tijd lijkt stil te hebben gestaan, hoewel het pad kaler is gereden en links de wilgen niet afgelopen jaar zijn geknot. Eik langs de weg houdt 'kerktoren' grotendeels uit het zicht. Door betere belichting is er een langer doorzicht richting de Kromme Rijn. Staat het water in de sloot lager?

Wat weten we?

Conflict

Binnen het gebied van de Langbroekerwetering is landbouw sterk verweven met natuur. Er liggen negentien landgoederen van cultuurhistorische waarde. Deze kenmerken maken van het gebied een toeristische trekpleister, in trek bij wandelaars, fietsers en gemotoriseerd vervoer. De oude verkaveling is nog op diverse plaatsen goed te herkennen. Een punt van zorg van de hedendaagse bestuurders is dat moderne agrarische belangen van het gebied niet altijd stroken met het unieke karakter. Hoewel het gebied een groot deel van zijn huidige karakter dankt aan eeuwen agrarische cultuur, strookt de bouw van moderne silo's en loodsen volgens menigeen niet met de historische uitstraling.

Bron: [Wikipedia](#)

Gebiedsgericht Project

Het gebied, bekend van zijn vele kastelen, is door de provincie aangewezen als "Gebiedsgericht Project". Natuur, milieu en landbouw krijgen er in een periode van twaalf jaar extra aandacht. De totale kosten van de plannen bedragen 135 miljoen gulden. Boeren vrezen dat de toch al strenge milieurechtlijnen nog meer worden aangescherpt.

Bossen en weiden

Voor de nieuwe landgoedbewoners is het zoeken naar evenwicht tussen (klimaat)bossen en weidsheid van het landschap.

Wat verwachten we?

Landgoederen zullen wel blijven en er komen nieuwe landgoederen bij. Groeit het contrast met de intensiteit van het gebruik van de agrarische gronden? Intensiteit van het verkeer? Geluidsoverlast. Veiligheid?

Kapotgereden bermen langs de wegen door de linten in het Cope-ontginningslandschap.

Tussen het drukke lint langs de wetering en de zone met grote intensieve bedrijven op de oeverwal van de Kromme Rijn lopen weggetjes dood tussen de populierenbossen en grienden.

Cope-ontginningen: twaalfde eeuwse verkaveling met weiden en hofstedes.

Canon van het Nederlandse landschap, 2008

Herfotografie CvHNL versie 2.020
16.15 uur; 27-05-2020

Logboek-aantekeningen verkenners versie 2.020

H.v.B. (16.05 uur; 27-05-2020) We raken in gesprek met landgoedbewoner van iets verderop. Of er veel veranderd is sinds 2008, vraag ik. Hij vaart uit tegen de agrariërs die steeds intensiever de grond gebruiken, met gier vergiften en enorme silo's en stallen bouwen. Hij wil er daarom op eigen terreinen voor zorgen dat de natuur en het historische landschap meer kans krijgt.

Busjes en vrachtwagens remmen meestal wel even af als ze Michiel bomen op de bus zien staan. Personenwagens meestal niet. Deze wegen

zijn niet zonder gevaar. Tussen de weides en de landgoederen zie ik ouders met kinderen fietsen, waarschijnlijk van school naar huis.

M.P. (16.15 uur; 27-05-2020) Iemand betwist mijn recht om in de openbare ruimte te fotograferen. Het is maar goed dat Henk het latente conflict in de kiem weet te smoren.

Zie ook: Cope-ontginningen, twaalfde eeuwse verkaveling met open weidelandschap. Chris de Bont, 2008. In: CvHNL 2008, Blz 87.

De panorama 360° foto

Beeld 33 van 60 Waeterrijk, Vinkeveense Plassen

N 52° 13' 47" E 4° 56' 08" / © HENK VAN BLERCK EN MICHIEL POTHOFF, 2008, 2020

Wat zien we?

- Bebossing op legakker in het midden is flink gegroeid sinds 2008.
- Er is ook een aanlegsteiger tegenaan gebouwd. Er ligt een boot aange-meerd die er al langer lijkt te liggen. Verderop ligt er nog één.
- Beschoeiing om 'huiskavel' nieuw of vernieuwd.
- Pas gemaaid. Wielsporen laten zien hoe venig het is hier.
- Paaltje met plastic is wellicht voor elektriciteitsvoorziening.
- Op de eilanden aan weerszijden staan tuinhuisjes achter elkaar, elk groot genoeg om een bed en wat stoelen op het terrasje te plaatsen. Wat meer dan in 2008.

Wat weten we?

In Waeterrijk staat een huis te koop. In de verkoopomschrijving staat: In de ruim opgezette villawijk Waeterrijk in Vinkeveen staat deze moderne villa op een toplocatie aan de Vinkeveense Plassen. De woning is direct aan vaarwater gelegen en beschikt over aanlegmogelijkheden voor meerdere boten. De onder architectuur gebouwde vrijstaande villa wordt omringd door een onder architectuur aangelegde tuin en hardhouten steigers rondom. De villa werd aangeboden voor 1.525.000 euro maar inmiddels is de vraagprijs 1.399.000 euro.

Op funda staat dat de woning onder architectuur is gebouwd. Niet vermeld is dat ruim 20 van de woningen op deze legakker volgens hetzelfde ontwerp zijn gebouwd.

Funda: "[Huis in de verkoop](#)"

Sinds 2017 zijn 44 eilanden in de Vinkeveense Plassen bij opbod verkocht. Het Recreatieschap verkocht deze legakkers omdat het onderhoud te duur zou zijn. Om de legakkers in stand te houden moest dure beschoeiing worden aangebracht waarvoor zij geen geld zouden hebben. Nieuwe eigenaren mogen op de eilanden geen bouwsels plaatsen en niet overnachten – al overweegt de gemeente in het nieuwe bestemmingsplan de verblijfsregels te versoepelen. In de Vinkeveense Plassen zijn tientallen legakkers al vele jaren particulier bezit. Op vrijwel iedere legakker staan blokhutten en andere bouwsels, waarin volop wordt overnacht. De gemeente gedooft dit illegale gebruik al ongeveer dertig jaar.

Artikel trouw: "[Verkoop van eilandjes in Vinkeveense Plassen is slappe knieënwerk](#)"

Artikel Volkskrant: "[Te koop: je eigen 'onbewoonde eiland' in de Vinkeveense plassen.](#)"

Overal op de eilanden van de Vinkeveense Plassen nemen mensen bouwmaterialen mee om ergens op hun eilandje een lekker plekkie te maken.

Wat verwachten we?

Op onbebouwde deel van de kavel van Waeterrijk zal een deel moestuin worden, maar grootste deel gaat bestaan uit dag-camping waar mensen met bootjes, tentje, stoelen zullen aanleggen om te zwemmen en aan het water te recreëren. Op regelmatige afstand (10-15 meter?) zijn kleine plukken beplanting bij het maaien van de legakker gespaard. Die zullen waarschijnlijk de grens tussen de aanmeerplekken aangeven.

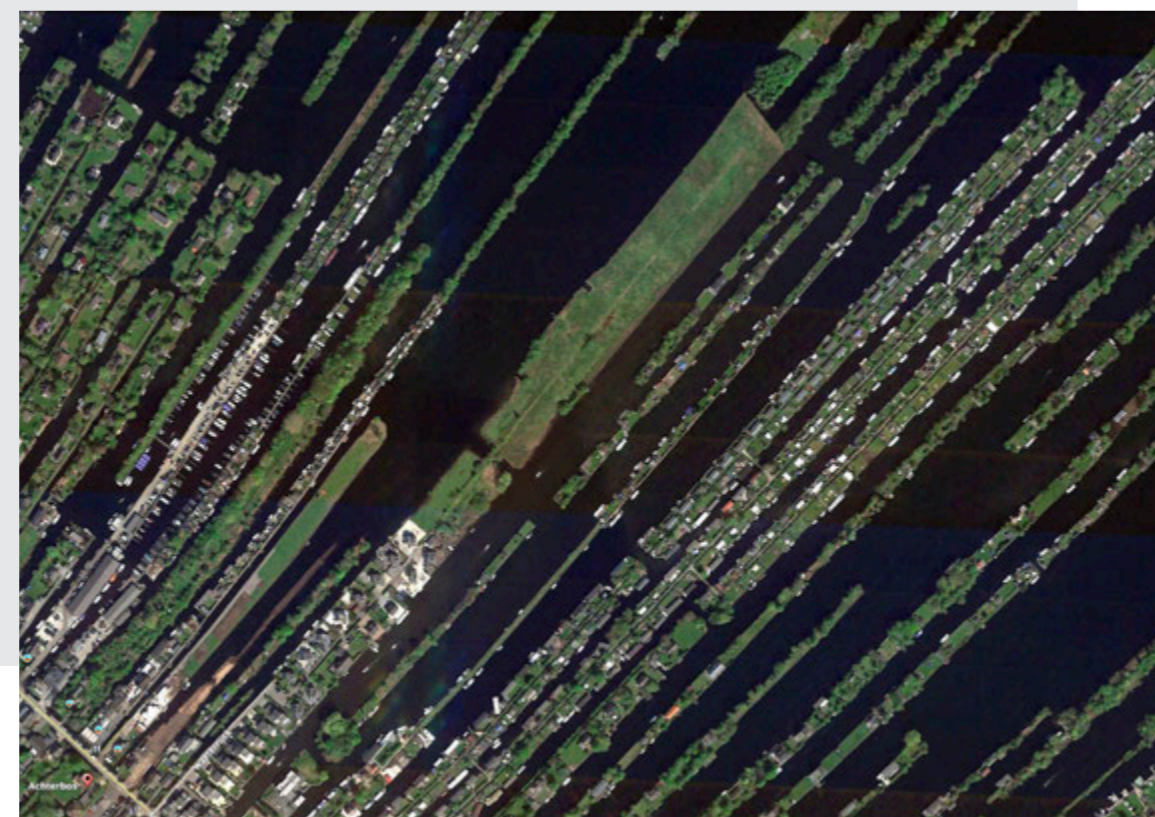
Toenemende verrommeling van het landschap, doordat iedereen zijn eigen tuinhuis, terras en steiger bouwt? Of een toename van de leefbaarheid en beter onderhoud van de eilanden?

Zet de bouw van grote huizen langs het water in dit gebied door? Zwaar bouwen, waar de ondergrond om licht bouwen vraagt?

Website: "[Mijn eigen eilandje](#)"

Beschoeiing wordt met houtstrooisel verstevigd

De Utrechtse en Hollandse plassen: recreatielandschap van uitgeveende en natuurlijke meren.

Canon van het Nederlandse landschap, 2008

Herfotografie CvHNL versie 2.020
10.00 uur; 19-06-2020

Logboek-aantekeningen verkeners versie 2.020

L.T. (12.00 uur; 13-05-2020) Voordat we de fotolocatie bereiken, rijden we een soort van recreatiepark op met permanent bewoonde witte huizen. Toegang is alleen voor bevoegden. Halverwege de kavel, aan het einde van het park grenst een hek 'de wildernis' af. We spreken de mannen die bezig zijn met een schutting en ook de eigenaren van nabijgelegen woningen. Toegang tot de rest van de kavel is toegestaan en een foto maken ook, zolang zij er maar geen hinder van ondervinden. Ze hebben namelijk nogal wat meningsverschillen met de gemeente. De een moest zijn tuinhuis slopen en anderen mochten er een bouwen. De nog onbebouwde kavel voorbij het hek mag niet bebouwd worden van de gemeente, maar is inmiddels wel verdeeld over enkele van de bewoners van het recreatiepark. Ieder die interesse had mocht een deel kopen. Het bungalowpark zelf mag nog steeds niet worden uitgebreid. De bungalows staan al sinds 1994 op het eiland en al vanaf het begin is hier en daar sprake van permanente bewoning. Als we het hek passeren en naar het einde van de kavel lopen geven

enkele palen de bezitsverdelingen aan. Halverwege ligt een dammetje, dat nogal drassig is. Ik kom er met modderschoenen vanaf. Henk heeft zijn wandelschoenen ervoor aangetrokken en loopt er makkelijk doorheen. Als Henk en Michiel later voor de foto terugkomen hoor ik dat de bus bijna in het dammetje is weggezakt. Ze konden de fotolocatie die dag niet bereiken.

H.vB. (10.00 uur; 19-06-2020) Plukjes. Enkele palen geven de eigendomsverhoudingen weer. Witte huizen op een recreatiepark. Alle tuinen, terrassen, opritten, alles is bedekt met asfalt of beton. Bewust omkavelafslag of bodemdaling tegen te gaan?

M.P. (10.00 uur; 19-06-2020) Ietsje ander standpunt om doorkijk naar legakkers en boten ten noorden mogelijk te maken

Zie ook: De Utrechtse en Hollandse plassen, nat recreëren in oud turfand midden in de Randstad. Chris de Bont, 2008. In: CvHNL 2008, Blz 87.

De panorama 360° foto

Beeld 34 van 60 Het werk aan de Groeneweg, Schalkwijk

N 51° 58' 26" E 5° 11' 09" / © HENK VAN BLERCK EN MICHIEL POTHOFF, 2008, 2020

Wat zien we?

Doordat rechts en naar achter toe flink wat beplanting is verwijderd hebben we nu een subtiele maar krachtige doorkijk, zelfs tot aan en over de dijk. Ook links hebben we nu meer doorzicht op de akkers op de oeverwal. Rechtsvoor en verder naar achter zien we in 2020 water en ook een glimp van wallen.

Wat weten we?

In 2015 is het park The Green Road opgeleverd. Dit 10 ha groot militair park voor natuur en recreatie is in opdracht van Staatsbosbeheer en Linieland gerealiseerd. "The Green Road Works is een voormalig verdedigingsgraven- en bunkersysteem uit 1918. Het Werk aan de Groeneweg maakt deel uit van een groter militair landschap dat behoort tot de "Lek-acces", een complex van forten, werken en bunkersystemen, gebouwd om de rivier de Lek te verdedigen tegen invasie vanuit het oosten. Uniek voor Werk aan de Groeneweg is het assortiment en de verscheidenheid aan bunkers, verspreid over de hele oppervlakte. Een toeristenveerboot verbindt Werk aan de Groeneweg in de zomer met de aangrenzende militaire terreinen Honswijk, Spoel en Everdingen." "Tussen 1945 en 2010 was het grootste deel van het greppelsysteem verwijderd. Een groot deel van het complex was onherkenbaar geworden, overgroeid en moeilijk toegankelijk. De stelling met een dubbel loopgravenstelsel is eindelijk weer herkenbaar als historisch Nederlands verdedigingswerk, onderdeel van het wereldwijd De Nieuwe Hollandse Waterlinie. Voor de inrichting is gebruik gemaakt van een tekening uit 1932 en historische luchtfoto's. Zichtbare restanten van het loopgraafstelsel aangevuld met profielresten, die nog herleidbaar waren naar tekening en foto's, waren vaste ijkpunten voor het herstel."

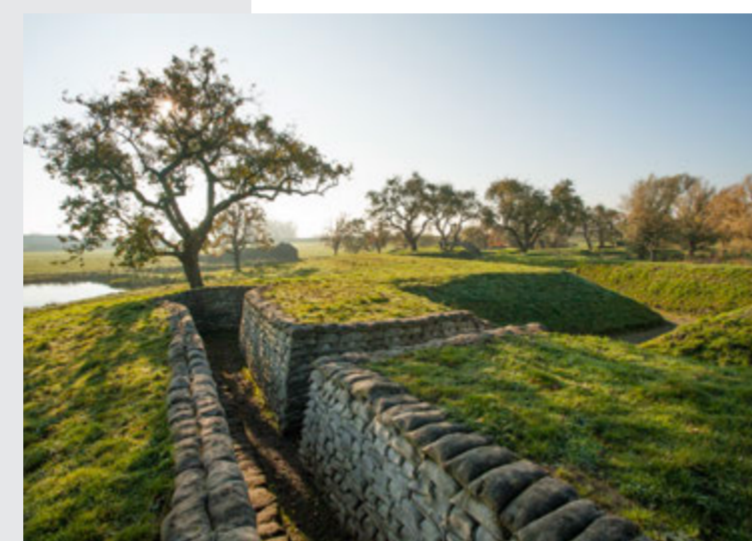
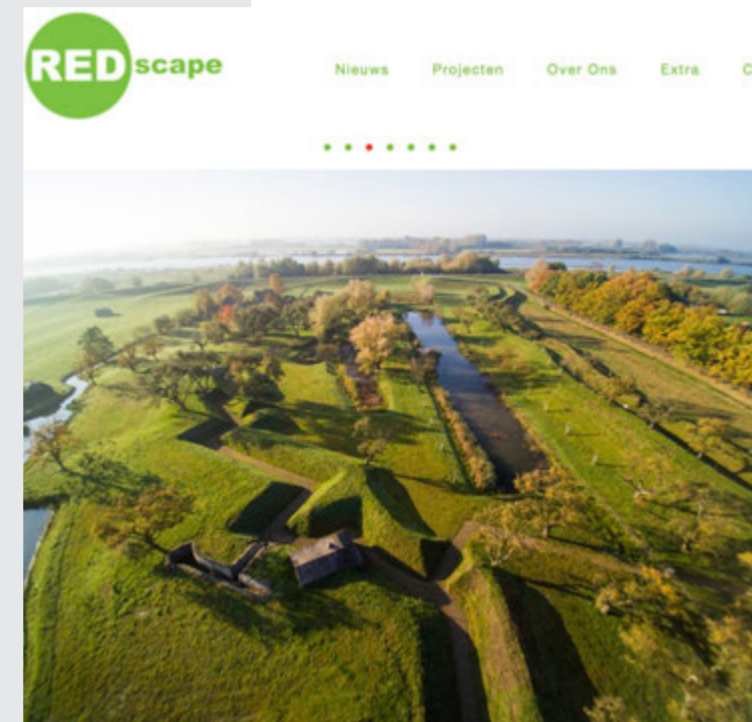

Foto links: Het gebied vormt nu meer visueel een eenheid met het rivierenlandschap.
Foto rechts: In het gebied is een puzzeltocht uitgezet.

Redscape.nl: [Herinrichting Werk Aan De Groene Weg](#)
Boswachtersblog: [Open dag Werk aan de Groeneweg](#)

Wat verwachten we?

Staatsbosbeheer zal dit werk, maar ook andere zoals forten en schansen zorgvuldig blijven beheren en toegankelijk laten zijn. Veel andere elementen van de linies in Nederland zijn al of worden nog opgeknapt. Dat zal in de toekomst tot nog meer routes en aan de werken gekoppelde attracties en natuurgebieden opleveren.

Beelden van: www.redscape.nl

Linielandschappen: groots ensemble van verdedigingswerken, forten, liniedijken, vrije schootvelden en inundatiepolders.

Canon van het Nederlandse landschap, 2008

Herfotografie CvHNL versie 2.020
9.45 uur; 29-05-2020

Logboek-aantekeningen verkenners versie 2.020

H.v.B. (11.45 uur; 26-05-2020) *Bleek dat er een hek met kettingslot is. Thuisgekomen heb ik de boswachter gebeld, via site gevonden: Tineke Harlaar. "12 jaar!? Nou dan is er heel wat veranderd!" zei ze. Ik zei dat het in het geval van het werk aan de Groeneweg wel meeviel, maar dat er ook plekken waren waar de tranen je in de ogen springen. Ze reageerde een beetje verbolgen, van dat ik dan toch niet goed gekeken had daar bij Schalkwijk. Er was daar*

juist veel gebeurd! Loopgraven weer zichtbaar gemaakt, paden etc etc. Dat moest ik toen weer rechtbreien, met de verzekering dat dat in het monitordossier zeker zou worden opgenomen.

De M.P. (9.45 uur; 29-05-2020) *Doordat rechts en in de achtergrond flink wat beplanting is verwijderd hebben we nu een subtiele maar krachtige doorkijk, over water, zelfs met de dijk.*

Zie ook: Linielandschappen, groots ensemble van militaire verdedigingswerken. Marc Nolden, 2008. In: CvHNL 2008, Blz 91.

De panorama 360° foto

Beeld 35 van 60 Blauwe Kamer, Rhenen

N 51° 57' 02" E 5° 36' 01" / © HENK VAN BLERCK EN MICHIEL POTHOFF, 2008, 2020

Wat zien we?

Beeld is gelijk in die zin dat de beplanting door is gegroeid. Een van de grote wilgen is verdwenen en de andere veel groter.

Wat weten we?

EHS werd NNN

Natuurnetwerk Nederland (NNN) is sinds 2013 de naam van de ecologische hoofdstructuur van Nederland: een samenhangend netwerk van bestaande en toekomstige natuurgebieden in Nederland. Het vormt een belangrijk onderdeel van het natuurbeleid. Streven is de biodiversiteit in Nederland ten minste te stabiliseren, en dus verdere achteruitgang tegen te gaan: het door de EU aanvaarde standstillbeginsel.

Sinds 2014 zijn de provincies verantwoordelijk voor natuurbeleid en de verdere ontwikkeling en beheer van NNN. Het Rijk stelt sinds 2014 jaarlijks een bedrag van ongeveer € 100 miljoen ter beschikking voor de realisering van het natuurnetwerk.

De droge en natte natuur van NNN zou uiteindelijk een aaneengesloten netwerk moeten vormen dat aansluit op de natuurnetwerken in andere landen. Het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit streefde er aanvankelijk naar om in 2020 meer dan 750.000 hectare aan natuurgebieden aan te wijzen voor de Ecologische Hoofdstructuur. Het grootste deel hiervan zijn bestaande bossen en natuurgebieden, waaronder de 123 duizend hectare van de twintig Nationale Parken. Bij de 750.000 hectare op het land komt nog ruim zes miljoen hectare natte natuur: meren, rivieren en de Nederlandse delen van de Noordzee en de Waddenzee. Ongeveer 45 procent van de natuurnetwerkhectares op het land is ook Natura 2000-gebied.

In mei 2014 informeerde staatssecretaris Dijkma de Tweede Kamer over de realisatie door de provincies.[6] Voor alle provincies gold dat NNN beperkter van omvang is vastgesteld dan de oorspronkelijk geplande ecologische hoofdstructuur maar uitgebreider dan de herijkte EHS van Kabinet-Rutte I. De provincies hebben hun vaststelling van het natuurnetwerk gekoppeld aan de provinciale ruimtelijke structuurvisies waardoor de planologische bescherming is geregeld.

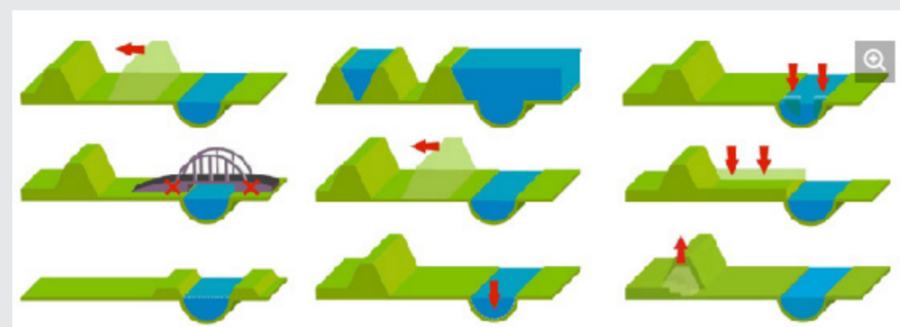
Bron: [Wikipedia Natuurnetwerk Nederland](#)

Blauwe Kamer was de eerste in een reeks natuurontwikkelingsprojecten langs de Noordoever van de Nederrijn, van Arnhem tot wijk bij Duurstede. Palmerswaard bij Rhenen werd 20 jaar later opnieuw ingericht in kader Ruimte voor de Rivier.

Ruimte voor de rivieren

Rijkswaterstaat meldt op haar site: Met de opening van de hoogwatergeul Reevediep (begin 2019) rondten we het programma Ruimte voor de Rivier officieel af. Sinds 2006 namen Rijk en regio, in nauw overleg met bewoners, op 34 plekken langs de IJssel, Waal, Nederrijn en Lek maatregelen. Zo verbeterden we de veiligheid, ruimtelijke kwaliteit en leefbaarheid voor ongeveer 4 miljoen Nederlanders. De totale kosten van Ruimte voor de Rivier bedroegen € 2,3 miljard.

We nemen verschillende maatregelen in het rivierengebied, zoals dijkverlegging, ontpoldering en graven van nevengeulen

Wat verwachten we?

Op de site van Rijkswaterstaat: "Bescherming tegen hoogwater is nooit klaar"

Het klimaat verandert voortdurend en Nederland blijft kwetsbaar voor overstromingen. Dit betekent dat we alert moeten blijven en op tijd maatregelen moeten nemen. Zodat we veilig in ons land kunnen blijven wonen, werken en recreëren. Bescherming tegen hoogwater is nooit klaar.

In Nederland werken we in verschillende landelijke programma's aan de bescherming tegen hoogwater:

- Deltaprogramma voor de 21ste eeuw
Doel van het Deltaprogramma is dat de waterveiligheid, de zoetwatervoorziening en de ruimtelijke inrichting in 2050 klimaatbestendig zijn, zodat ons land de grotere extremen van het klimaat kan blijven opvangen.
- Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP)
Het Hoogwaterbeschermingsprogramma is onderdeel van het Deltaprogramma. Rijkswaterstaat en waterschappen werken samen om dijken, duinen, sluisen en gemalen op het juiste beschermingsniveau te brengen en in goede staat te houden.

Grote grazers horen bij het landschap van de natuurontwikkeling, zoals hier langs de Griff onder aan de Grebbeberg bij Blauwe kamer

Ecologische hoofdstructuur langs de grote rivieren: Nederlanders scheppen voorwaarden voor nieuwe natuur.

Canon van het Nederlandse landschap, 2008

Ecologische hoofdstructuur langs de grote rivieren: Nederlanders scheppen voorwaarden voor nieuwe natuur.

Herfotografie CvhNL versie 2.020
17.15 uur; 30-07-2020

Logboek-aantekeningen verkenners versie 2.020

H.v.B. (17.05 uur; 30-07-2020) Het is weer warm en er fietsen continu mensen langs onze bus. Dit is een populaire route. Tijdens de opname zagen we de Galloways in de verte. Een week later fietste ik weer over het pad en toen stonden ze helemaal aan deze kant van de Griff onderaan de helling van de Grebbeberg in de schaduw. Hele gezinnen van die beesten. Heb er een foto van gemaakt en ben weer doorgereden, maar moest wel oppassen, omdat er een grote stier-Galloway midden op het pad stond.

Blijkbaar is dat veilig, want anders zouden ze niet zo loslopen. De andere fietsers doen alsof er niets aan de hand is.

M.P. (17.15 uur; 30-07-2020) Standpunt minimaal gewijzigd om het doorzicht te behouden. De voorgrond krijgt een prominente rol toebedeeld.

Zie ook: Ecologische Hoofdstructuur langs de grote rivieren; voorwaarde scheppen voor nieuwe natuur. Marc Nolden, 2008. In: CvhNL 2008, Blz 92.

De panorama 360° foto

Beeld 36 van 60 Herenweg bij Bakkum

N 52° 34' 54" E 4° 39' 21" / © HENK VAN BLERCK EN MICHIEL POTHOFF, 2008, 2020

Wat zien we?

- Dit keer andere bloemen-geteeld linksboven duinen die tot over de Heereweg reiken.
- Paaltjes met prikkeldraad schermen de duinen af van de omgeving.
- Een bord: de duinen worden gebruikt voor drinkwaterwinning (PWN).
- In 2020 ligt er een begroeid vennetje, dat op de foto in 2008 nog zandig (afgegraven) erbij lag.
- Kleinschalige teelten op de akker, slechts drie-vier rijen of minder van elk gewas.

Omdat een overgangsgedebied altijd een grote rijkdom aan flora en fauna heeft, leent dit gebied bij Bakkum-Noord zich bijzonder goed voor natuurontwikkeling. Vooral ook omdat hier veel schoon kwelwater uit de duinen stroomt. Er zijn diverse maatregelen genomen om het gradiëntkarakter te versterken en het schone duinwater gescheiden te houden van het gebiedsvreemde boezemwater. Ten westen van de Heereweg zijn onder andere De Hooge Weide (stichting De Hooge Weide) en het Zeerijdsdijkje (PWN/Landschap Noord-Holland) voorbeelden van natuurontwikkeling.

Pdf Stichting Oer-IJ: 'Gekende Landschappen'

Links van ons loopt een bruine vieze sloot tussen de akkerbouwpercelen

Wat verwachten we?

Het duinlandschap is een typerend 'Hollands' landschap dat veel is geschilderd en beschreven, en dat nog steeds zeer wordt gewaardeerd. Het duinreliëf is in Nederland relatief goed bewaard gebleven al is nagenoeg de gehele kustzone verstedelijkt of onder intense invloed van recreatie. Door de verstedelijking en recreatie vervaagt de parallelle afwisseling van (verdichte) strandwallen en (open) strandvlaktes snel, waarmee een belangrijk hoofdkenmerk van het duinlandschap aan het verdwijnen is. Meer subtiele kenmerken zoals de kenmerkende zaad- en bollenteelt, duinrellen en allerlei oorspronkelijke bebouwingsstructuren zijn al min of meer verdwenen. Maar het tij is gekeerd: het nivellerende effect van de drinkwaterwinning neemt af en er wordt de laatste decennia veel geïnvesteerd in natuur en landschap. Echt somber ziet de toekomst van de kuststrook er zeker niet uit.

Pdf RIVM: 'Waar de landbouw verdwijnt'

Binnenduintrand: jumelage van uitersten van natuur en cultuur in de buffer tegen de Noordzee.

Canon van het Nederlandse landschap, 2008

Herfotografie CvHNL versie 2.020
14.15 uur; 18-05-2020

Logboek-aantekeningen verkeners versie 2.020

L.T. (11.30 uur; 30-04-2020) Op de foto staat de Heereweg, dé kustweg die helemaal naar Schoorl loopt. Op deze locatie zijn de duinen tot over de weg gestoven. Het moet een armoede zijn geweest voor de mensen die hier in die eeuwen woonden: het gevecht tegen het zand dat je gewassen blijft bedekken. Toen al en nu eigenlijk nog steeds worden de kleinschalige geestgronden intensief gebruikt. De afgelopen 12 jaar is de overgang naar de duinen nog hetzelfde gebleven. Wel merken we minder vliegverkeer, waarschijnlijk in verband met Corona. Een van de slootjes die het perceel scheiden is bruin van kleur, volgegroeid met mestresten of vieze algen. Hoe ging vroeger de bemesting van de geestgronden? Waarschijnlijk met dierlijke mest, zoals elders op de

zandgronden ook het geval was. Kunnen de geestgronden in de toekomst nog zonder bemesting? Misschien zou wel sprake kunnen zijn van minder bemesting, want de bodem zal inmiddels vast een dikke bemestingslaag hebben. Wat is de biodiversiteit van de duinen ten opzichte van de bollenpercelen? Als we kijken naar de erg vieze sloot in het bollenperceel en het afgegraven vennetje aan de overkant van het duinreservaat, is duidelijk dat op deze locatie als ware twee extremen naast elkaar – in één beeld – liggen.

M.P. (14.15 uur; 18-05-2020) Vanzelfsprekend missen we hier de alles overheersende kleur in de voorgrond. Rest ons niets anders dan het subtiele te benadrukken.

Zie ook: Binnenduintrand, natuur en cultuur in de buffer tegen de Noordzee. Harry Harsema, 2008. In: CvHNL 2008, Blz 95.

De panorama 360° foto

Beeld 37 van 60 Lassiefabriek aan de Zaan, Wormer

N 52° 29' 27" E 4° 47' 55" / © HENK VAN BLERCK EN MICHIEL POTHOFF, 2008, 2020

Wat zien we?

- De brug en meerpalen kunnen in vergelijking met 2008 wel een verfy gebruiken.
- Oude gevels van voormalige pakhuizen en fabrieken met gevelnamen als rijstpellerij, Batavia bepalen nog steeds het beeld.
- In 2020 ligt er geen binnenvaartschip voor de kade van de Lassiefabriek, waarboven nog de 'stortkoker' hangt, maar alles is nog in gebruik.
- Zie ook een vrachtwagen op de kade bij de Lassiefabriek.
- Een hek voor de Lassiefabriek.
- Nog steeds ook pleziervaart.

Wat weten we?

Sinds 1974 is de slogan op deze locatie 'Zaanstad, de provisiekast van Nederland'. Dertig jaar later, rond 2006 luidt deze 'Zaanstad First in Food'. "Wie thuis zijn eigen provisiekast opende (gemaakt door het Zaandamse houtwarenconcern Bruynzeel), vond daarin biscuit, chocolade en zoutjes van het Zaandamse Verkade, slasaus en pinda's van het Koogse Duyvis, cacao-poeder van het Zaanse/koogse Cacao de Zaan, maizena en macaroni van het Koogse Honig, en toverrijst van het Wormerse Lassie. Een hele berg artikelen, 'made in de Zaanstreek'. Goede kans dat dergelijke producten werden gekocht in de winkels van de Zaanse detailhandelconcerns Albert Heijn en Simon de Wit." Het doel van de bijbehorende campagne was dan ook het op kaart zetten van de voedingsmiddelenindustrie.

De Zaanse voedingsmiddelenindustrie heeft een lange traditie. Al vroeg in de zeventiende eeuw werden in de Zaanstreek windmolens ingericht voor industriële verwerking van voedingsmiddelen. De grondstoffen daarvoor waren ruim voorradig. Buurstad Amsterdam had zich ontwikkeld tot een wereldhaven en de pakhuizen daar zaten vol met grondstoffen die lagen te wachten op kopers. Het lag voor de hand die grondstoffen te veredelen en dat was precies wat de Zaanse deden.

De Lassiefabriek als industrieel erfgoed is nog steeds in gebruik. In 2012-2013 werd het bedrijf overgenomen door Ebro Foods, het grootste rijstverwerkende bedrijf ter wereld. En wordt de productie van consumentenrijst inmiddels door de productie van rijstbloem (een halffabrikaat dat ondermeer kan worden gebruikt voor babyvoeding en ontbijtgranen) overtroffen.

Artikel Canon van Nederland: "[De provisiekast](#)"

Magazine Zaan Business: "[Zaanstreek First in Food](#)"

Wiki op ZaanWiki: "[Lassie](#)"

Artikel Oneindig Noord-Holland: "[Lassie tovert nog steeds met rijst](#)"

Wat verwachten we?

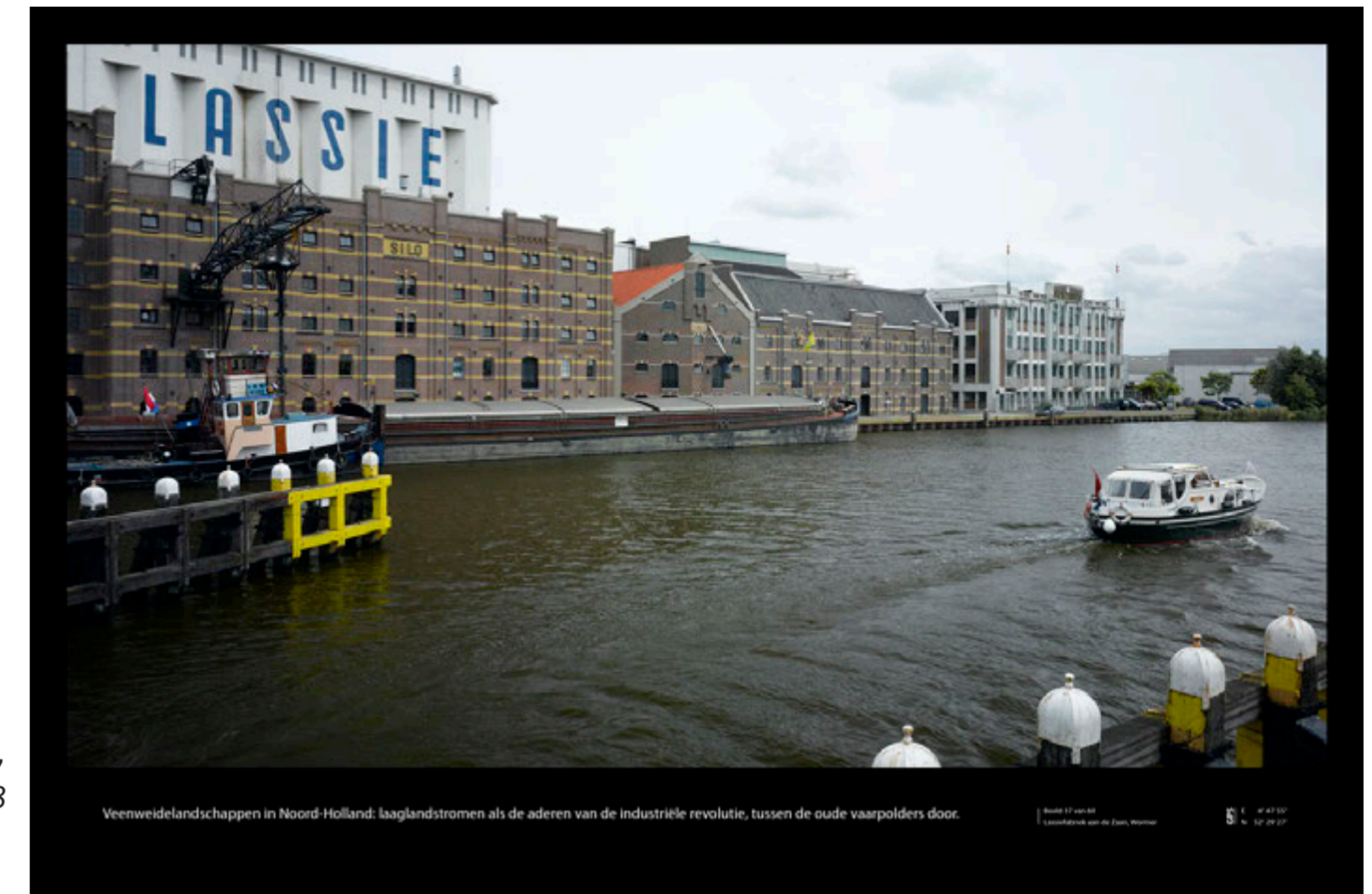
In het kader van het provinciale programma 'Vaart in de Zaan!' wordt de Zaanbrug vervangen. Het programma heeft als doel de bevaarbaarheid van de Zaan te verbeteren. Door de uitvoering wordt de Zaan beter bereikbaar voor de binnenvaartschepen van de toekomst (tot maximaal 110 meter lang, 11,4 meter breed en 4 meter diep). De provincie zet hiermee in op een verschuiving van het vervoer over de weg naar het water en een verbetering van de leefbaarheid in de regio.

De Zaanbrug verbindt Wormer en Wormerveer en is eigendom van de gemeenten Zaanstad en Wormerland. De huidige brug dateert van midden jaren zestig van de vorige eeuw. De nieuwe brug wordt breder en hoger. De doorvaartbreedte gaat van 12 naar 16,5 meter, de doorvaarthoogte van 2,35 naar minimaal 2,88 meter. Naar verwachting wordt het werk in 2020 gegund en start de uitvoering in 2021.

Project Noordzeekanaalgebied: "[Vaart in de Zaan](#)"

Veenweidelandschappen in Noord-Holland: bakermat van de industriële revolutie langs laaglandstromen tussen de oude vaarpolders door.

Canon van het Nederlandse landschap, 2008

Herfotografie CvHNL versie 2.020
14.15 uur; 18-05-2020

Logboek-aantekeningen verkenners versie 2.020

L.T. (14.45 uur; 30-04-2020) Al voordat we de fotolocatie bereiken denk ik het te ruiken: de intense cacao-geur die normaliter in Zaanstad/Zaandam/Koog aan de Zaan heerst. Ter plaatse merk ik er echter niets van. Blijkbaar reikt de invloed van Verkade niet veel verder stroomopwaarts, of staat de wind gewoon goed. We parkeren de auto aan de andere kant van de brug, op de kade waaraan ook de Lassie-fabriek staat. Er is een terras voor de oude fabrieken, maar niet geopend vanwege Corona. Als we over de brug lopen toetert een auto en schreeuwt de automobilist dat we aan de verkeerde kant lopen. Dat is waar, het viel ons niet op maar we lopen nu op het fietspad - en in de weg. Dit is een brug waar veel verkeer (auto's, fietsers, scooters, wandelaars) over gaat. De brug gaat één keer open terwijl wij er zijn. Kleinere bootjes kunnen er gewoon onderdoor.

Zie ook Binnenduinrand, natuur en cultuur in de buffer tegen de Noordzee. Harry Harsema, 2008. In: CvHNL 2008, Blz 95.

Alleen aan de andere kant van de brug is een voetpad. In de berm voor de brug staan tegenwoordig platanen in een plantsoentje. De fabriek lijkt nog steeds in bedrijf. Er ligt een binnenvaartschip aan de kade die wordt gevuld en vrachtwagens rijden aan. Op het 360graden beeld zullen we stedelijke sanering en renovatie zien. Met jaren '60 woningen waar een groene gevel als het ware is aan vastgeplakt. De gele meerpalen mogen opnieuw geveerd worden. Het bedrijfspand op de achtergrond van de foto lijkt te zijn vervangen, maar wel door iets vergelijkbaars.

M.P. (14.15 uur; 18-05-2020) Heerlijk licht en contrast om mee te werken. Zowel op de achter- als voorgrond speelt er zich een verhaal af..

De panorama 360° foto

Beeld 38 van 60 Beemsterringdijk bij Westbeemster

N 52° 34' 18" E 5° 51' 52" / © HENK VAN BLERCK EN MICHIEL POTHOFF, 2008, 2020

Wat zien we?

- Een waterrijk gebied aan de westelijke kant van de dijk (links), met kleine kruidenrijke eilandjes, een hoog waterpeil en slechts schapen of jongvee.
- Aan de oostzijde (rechts), de Beemster, een laaggelegen gebied met een laag waterpeil.
- Grote percelen in gebruik voor akkerbouw en die worden bewerkt met brede, grote en zware landbouwmachines
- Bollenvelden, aardappelen, spruiten
- Rechte wegen en waterlopen met rechte boomstructuren.
- Bomen zijn gegroeid in vergelijking met 2008.

Wat weten we?

Het landschap van de Beemster wordt gevormd door een raster met gelijkwaardige wegen en vaarten die allemaal in de beplanting staan. Hierdoor ontstaan grote vierkante 'kamers' met daarin een verdere opdeling in rechthoekige kavels. De randen van de vierkanten worden afgekapd door de ringdijk van de droogmakerij. De geometrische indeling komt op verschillende schaalniveaus terug in sloot- en wegenpatroon, kavelverdeling, -inrichting en de bebouwing. De vierkante opzet van de erven met een vaste situering van de boerderijen (stolpen) past hierbij. De hooggelegen en beplante snelweg A7 is aangelegd langs de Oostersloot en volgt daardoor deels het raster van de polder en is als zodanig beeldbepalend.

Werelderfgoed

De Beemster heeft sinds 1999 de status van UNESCO-Werelderfgoed. Het Rijk heeft de Beemster als werelderfgoed in het Besluit Algemene Regels Ruimtelijke Ordening vastgelegd. Hierin zijn de Uitzonderlijke en Universele Waarden (UUW's) van de UNESCO-beschrijving in opgenomen. De gemeente is 'siteholder' van het UNESCO-monument.

De door UNESCO benoemde 'Uitzonderlijke en Universele Waarde' (UUW) van de Beemster zijn:

1. Het unieke, samenhangende en goed bewaard gebleven, vroeg zeventiende-eeuwse (landschaps)architectonische geheel van de droogmakerij De Beemster, bestaande uit:
  - het vierkante gridpatroon van wegen en waterlopen en rechthoekige percelen;
  - de ringdijk en ringvaart (continuïteit en eenheid in vormgeving);
  - het centraal gelegen dorp (Middenbeemster) op een assenkruis van wegen;
  - bebouwing langs de wegen;
  - de relatief hooggelegen wegen met laanbeplanting;
  - de monumentale en typerende (stolp)boerderijen en restanten van buitens;
  - de oude negentiende-eeuwse gemalen en molengangen;
  - de structuur en het karakter van het (beschermde) dorpsgezicht van Middenbeemster;

2. Grote openheid;

3. Voor zover het werelderfgoed De Beemster samenvalt met het werelderfgoed De Stelling van Amsterdam – het gaat dan om het zuiden van de Beemster - zijn de uitgewerkte universele waarden van het werelderfgoed De Stelling van Amsterdam tevens van toepassing op het werelderfgoed De Beemster.

Pdf Provincie Noord-Holland © Theo Baart "[Prachtlandschap Noord-Holland!](#)"

Uitzicht op hoogbouw in zuiden

Zaanstad of Purmerend? Op 360pano onderzoeken.

Landbouw

Het land dat op de foto bewerkt wordt is niet van de boer op de boerderij die op de foto staat. We spraken de boer die het land aan het bewerken was. Hij woont aan de weg aan de andere kant van de kavel.

Wat verwachten we?

Zowel in gemeentelijk als provinciaal beleid is behoud van de samenhang van de onderdelen en het kenmerkende raster het belangrijkste uitgangspunt.

Eind 2019 werd het twintigjarig jubileum van de droogmakerij als werelderfgoed groots gevierd. Echter niet iedereen is blij met deze bijzondere Unesco-status. Agrarische ondernemers uit het gebied lieten tegelijkertijd met protestborden de keerzijde zien. Een paar (agrarische) ondernemers willen hun bedrijf uitbreiden maar binnen 7,2 meter rondom de slotenstructuur wordt over het algemeen geen vergunning af gegeven. Ook uitbreidingen die de doorkijk over het gebied belemmeren, worden niet toegestaan. De jarenlange strijd staat in schril contrast met de nieuwbouw in de gemeente.

Blijft beeld van Beemster als samenhangend geheel visueel overeind als in de omgeving van de polder hoogbouwontwikkeld wordt en andere verstedelijkingsontwikkelingen?

Blijft akkerbouw en bloemteelt overeind?

Artikel Noordhollands Dagblad: "[Onvrede door status van Beemster, werelderfgoed zit boeren in de weg.](#)"

Protestborden van agrarische ondernemers.

De oude droogmakerijen: Amsterdams arcadia, afspiegeling van het rationele denken en ondernemerschap in de 17e eeuw.

Canon van het Nederlandse landschap, 2008

Herfotografie CvHNL versie 2.020 11.00 uur; 18-05-2020

Logboek-aantekeningen verkenners versie 2.020

L.T. (13.55 uur; 30-04-2020) De boompjes zijn groter geworden. Er staat een ander gewas op het land: in 2008 aardappelen en tarwe. Nu spruiten en aardappelen. Er is geen nieuwe schuur bijgekomen. De erfbeplanting wordt goed onderhouden. Het is een verzorgd landschap. Waren er in 2008 al tulpenvelden in de Beemster? Ja, op luchtfoto's uit die tijd is dat terug te zien. Nu worden achter de zichtbare bomenrij bloembollen geteeld. Er is een groot hoogteverschil tussen De Rijk en de Beemster, zo'n 3-4 meter.

M.P. (11.00 uur; 18-05-2020) Je voelt het voorjaar in dit beeld, een prachtige start van een mooi seizoen dat komen gaat. De trekker met sproei-installatie kent zijn rol in dit theater.

Zie ook: De oude droogmakerijen, landschap van de ondernemers uit de zeventiende eeuw. Marc Nolden, 2008. In: CvHNL 2008, Blz 99.

De panorama 360° foto

Beeld 39 van 60 Schaep en Burgh, 's-Graveland

N 52° 15' 12" E 5° 07' 16" / © HENK VAN BLERCK EN MICHIEL POTHOFF, 2008, 2020

Wat zien we?

- Een goed onderhouden gebouw, wordt ten tijde van opname in 2020 opnieuw in de verf gezet.
- Een wat kalere eik en een stronk waar in 2008 nog een eik stond. Ook Rhodo's zijn daar weg.
- Redelijk laag waterpeil in de sloot.
- Opvallend gekleurd infobord was er in 2008 nog niet

De stichting heeft ten doel:

- Het beschermen en bewaren van het erfgoed aan en rond de 's-Gravelandse Vaart
- Het intact houden van het beschermd dorpsgezicht op en rondom de 's-Gravelandse Vaart
- Het voorkomen van (verdere) aantasting van de directe woonomgeving (flora, fauna en erfgoed) aan en rondom de 's-Gravelandse Vaart
- Het voorkomen van openstelling van de 's-Gravelandse Vaart voor recreatievaart en de hiermee samenhangende herinrichting van de oevers, sluisen en bruggen.

Website: [Behoud de Vaart](#)

NH Nieuws: [Eerder onderzoek naar varen in de 's-Gravelandse Vaart negatief: "Die rapporten schreeuwden doe het niet"](#)

Wat weten we?

Natuurmonumenten en andere kantoren

Het landelijk kantoor van Natuurmonumenten vertrekt naar Amersfoort. Dit zou de bereikbaarheid en de duurzaamheid van de vereniging ten goede komen. Met de verhuizing komt een einde aan de vestiging van het hoofdkantoor in het statige Schaep en Burgh in 's-Graveland. Het centraal kantoor was daar sinds 1975 gevestigd. Het pand Schaep en Burgh was echter te klein om alle landelijke medewerkers te huisvesten, waardoor er verspreid over zes gebouwen op de buitenplaats werd gewerkt. De buitenplaats blijft eigendom van Natuurmonumenten en zal worden verhuurd.

Is het vertrek van NM exemplarisch voor een leegloop van de buitenplaatsen?

Natuurmonumenten: [Landelijk kantoor Natuurmonumenten naar Apeldoorn](#)

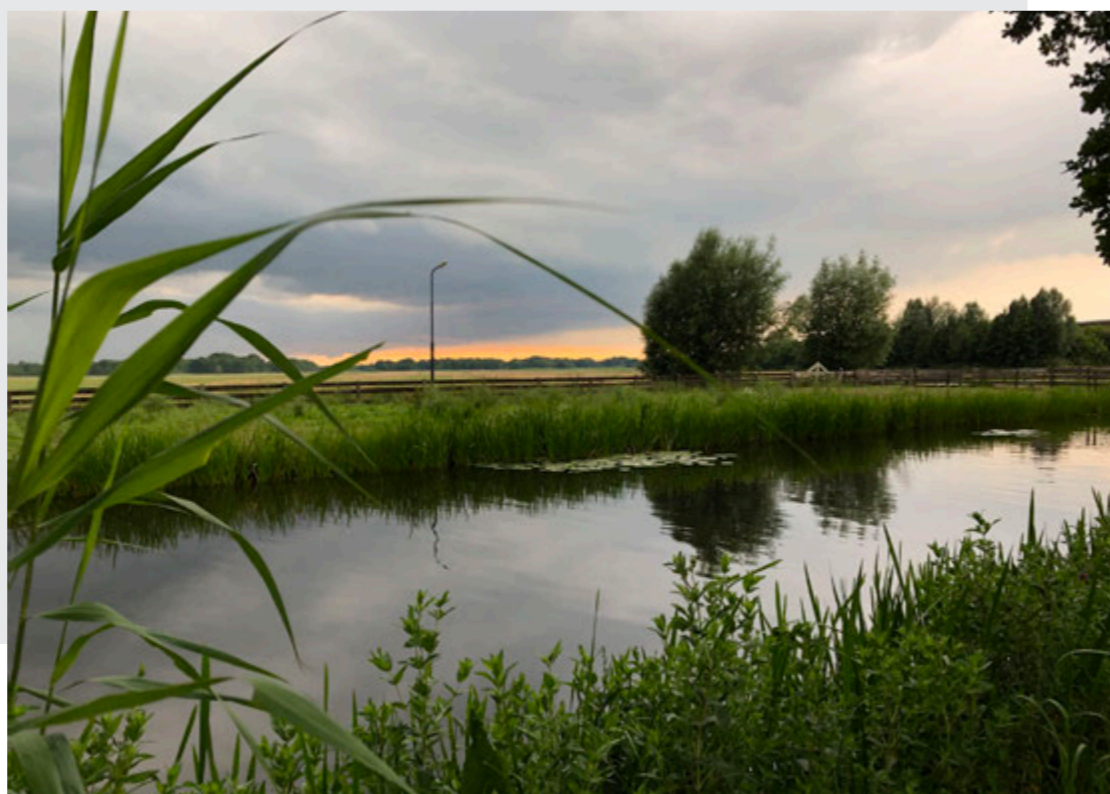
De Vaart als voorbeeld van de combinatie van erfgoed,

recreatie en 'woongenot'

Er bestaat een plan om de 's-Gravelandse Vaart aan te passen om er een recreatieve vaarroute van te kunnen maken. Dit plan is in 2012 al eens onderzocht. Sinds 2019 staat het plan weer terug op de agenda als onderdeel van het Gebiedsakkoord Oostelijke Vechtplassen. De intentie is om van de 's-Gravelandse Vaart een vaarverbinding te maken waardoor boten vanuit het Hilversums Kanaal richting Fort Uitermeer in Weesp kunnen varen. "Om hiermee het gebied op het gebied van recreatie en toerisme aantrekkelijker te maken", vertelt wethouder Jan-Jaap de Kloet.

Stichting Behoud Erfgoed 's-Gravelandse Vaart strijdt voor geen recreatievaart in de 's-Gravelandse Vaart. Enkele kreten die op hun website staan zijn:

- Doorgaande vaart: ontstressen voor recreanten, stress voor bewoners
- Doorgaande vaart: recreatie voor iedereen, behalve voor de aanwonenden
- Vaargenot of WOONgenot, dat is de vraag
- Recreatiestress voor aanwonenden
- Winst' voor enkelen, overlast voor bewoners

Het buitenplaatsenlandschap: van de Amsterdamse grachtengordel tot ver in het laagveen van Utrecht.

Canon van het Nederlandse landschap, 2008

Herfotografie CvNHL versie 2.020
9.45 uur; 15-07-2020

Logboek-aantekeningen verkenners versie 2.020

L.T. (17.00 uur; 30-04-2020)

Als we aankomen op deze locatie is het al laat in de middag/begin van de avond. Het zal niet lang meer duren of het licht schijnt zoals op de foto uit 2008. Het pand is van Natuurmonumenten. De vlaggen wapperen. De eik vlak voor het huis lijkt wat minder goed in het leven te staan dan 12 jaar geleden. Er zijn zelfs eiken weg. De stronken zijn er nog, ook aan de andere kant van de weg. De potten in de tuin met lage palmachtigen zijn verdwenen. Groot hoeblad is nog niet volop langs de slootkant aanwezig. Vanuit het pand hebben ze een schitterend uitzicht op de

tegenoverliggende historische verkaveling met kruidenrijk grasland. In het dorp iets verder op hangt een spandoek: Behoud erfgoed, behoud de 's-Gravelandervaart. Wat speelt er?

De M.P. (9.45 uur; 15-07-2020)

Hier hadden we een waterig zonnetje nodig aan het begin van de avond, zodat de gevel zou worden verlicht. De bomen aan de linkerkant zijn voornemens hier een stokje voor te steken. Op 1 juni kwamen we vergeefs, nu is het waterig zonnetje er.

Zie ook: Het buitenplaatsenlandschap, van de Amsterdamse grachtengordel tot Dorestad. Henk van Blerck, 2008. In: CvNHL 2008, Blz 100.

De panorama 360° foto

Beeld 40 van 60 De Schipholtunnel vanaf Loevesteinse Randweg

N 52° 19' 14" E 4° 45' 26" / © HENK VAN BLERCK EN MICHIEL POTHOFF, 2008, 2020

Wat zien we?

In de skyline is niet veel veranderd op het nieuwe Hilton na. De berkjes zijn niet veel gegroeid. Is er een OV-baan aan de overkant bijgekomen? Er is tegenwoordig een wegversmalling naar één rijstrook in de westelijke tunnelbuis. In 2008 stond als maximumsnelheid daar 70 op het bord en nu 80. Op de opname van 2020 staan veel meer vliegtuigen aan de grond en met name van Nederlandse maatschappijen.

Wat weten we?

De groei van Schiphol

Over de toekomst van Schiphol en andere Nederlandse luchthavens woeden al tijden politieke discussies. De luchtvaart heeft belastingtechnisch een uitzonderlijk bevoorrechte positie.

Corona en vliedschaamte

Corona heeft het vliegverkeer in de eerste helft van 2020 sterk doen afnemen en maatschappijen lieten hun toestellen in eigen land aan de grond staan. Mensen in de regio ervaren opeens amper geluidshinder. In het jaar voordat Corona opkwam werd 'vliedschaamte' een begrip.

Maximumsnelheid

Op snelwegen is de maximumsnelheid overdag teruggedaan van 130 naar 100 km/uur. In 2008 was dat nog 120 km/uur. In delen van het land met natuurgebieden en dichtbevolkte regio's gelden lagere snelheden als maximum. De stikstofproblematiek maakte maatregelen nodig. De snelheidsverlaging is de enige maatregel die al is doorgevoerd.

Extra beveiligde rechtbank

In de buurt van Schiphol zijn verschillende activiteiten geplaatst die belang hebben bij een overzichtelijk landschap, zoals een extra beveiligde rechtbank.

Wat verwachten we?

Het Schipholdossier is nog lang niet gesloten en de ontwikkeling van het infrastructuurlandschap in de Haarlemmermeer is onduidelijk. Houdt de luchtvaart belastingtechnisch die uitzonderlijk bevoorrechte positie?

Stopt de groei van Schiphol? Komt er een andere koers? Minder gericht op de hub-functie? Op lagere aantallen? Wat Corona daarbij voor gevolgen heeft voor Schiphol is ongewis. Niet alleen de luchtvaart, maar al de bedrijvigheid die er mee verbonden is.

Infrastructuurlandschap Schiphol: knooppunt van globale en regionale netwerken.

Canon van het Nederlandse landschap, 2008

Herfotografie CvHNL versie 2.020
16.40 uur; 18-05-2020

Logboek-aantekeningen verkenners versie 2.020

H.v.B. (18.40 uur; 18-06-2008) Blauwe vliegtuigen en een geel auto-tje op een platform. Michiel glundert: "Kijk eens wat een licht, man!" Naar het stille berkenbosje bij de gevangenis gelopen. Paarse bloemen op lange planten met avondzon op de stammetjes en door de vegetatie met kaardebol, of distel, zuring en een klein bruin vlindertje. De geur van gemaaid gras. Twee hazen door het gras. "Ja, die weten niet dat daarbuiten een grote boze wereld is." Het geluid van de wind in de bladeren en het riet in de sloot hiernaast.

Een fazant in de verte. Allerlei watervogels, een bonte piet - twee zelfs achter elkaar aan, net als die hazen - en zwermende meesjes. Zo heerlijk rustig op Schiphol.

M.P. (16.40 uur; 18-05-2020) De wolkenlucht eist meer aandacht op waardoor we wel verplicht zijn de horizon wat lager te plaatsen. Dankzij de coronacrisis is er minder verkeer om rekening mee te houden.

Zie ook: Infrastructuurlandschap Schiphol; Knooppunt van globale en regionale netwerken. Marc Nolden, 2008. In: CvHNL 2008, Blz 103.

De panorama 360° foto

Beeld 41 van 60 West- of Hollaardsdijk bij Goudswaard, Hoeksche waard

N 51° 46' 58" E 4° 15' 40" / © HENK VAN BLERCK EN MICHIEL POTHOFF, 2008, 2020

Wat zien we?

- Door de dijkverzwaring is de dijk verhoogd en daarom is een ventwegje naar de voordeur van het huis aangelegd. De ventweg is in grof formaat betonklinkers bestraat. Het nieuwe talud is met bloemetjes ingeplant. Dit tuintje wordt goed onderhouden.
- De voortuin van het huisje is ook meer stedelijk ingericht, met hagelwit grind, bloembakken van hout en siergrassen. Deze inrichting is in nogal groot contrast met de landelijke uitstraling van het huisje in 2008.
- Bruin/zwarte klinker heeft in 2008 een donkere deksel en in 2020 een felgele.
- Pad met verboden-toegangsbordje, waarschijnlijk van het waterschap, is in 2020 niet meer te zien op de foto.
- Grondgebruik van het land achter het huis is waarschijnlijk hetzelfde. Of is het extensiever in gebruik?
In de verte nog steeds de windmolens.

Door de werkzaamheden is de 'knik' in de dijk rechtgetrokken en de weg mee verschoven.

Pdf Ontwerp-projectplan Waterwet: "[Dijkversterking Spui Oost, 2013](#)"

Hoe zit het met de helling van het talud van de verzwaarde dijk? Is de dijk nog wel als dijk zichtbaar of meer een heuvel geworden?

De dijkversterking is ook doorgezet in het dorp Goudswaard, ook naar de haven. Daar lijkt een subtieler en meer landelijk/historisch geïnspireerde vormgeving en materialisatie gebruikt.

Per juli 2017 is het 61 hectare grote natuurgebied in de Leenheerengorzenpolder geopend. Hiervoor werd de zomerkade doorgegraven, werden een krekensysteem en poelen aangelegd, oeverbescherming aangebracht en een parkeerplaats, wandelpaden en uitzichtpunt gecreëerd. Bezoekers kunnen vanaf de parkeerplaats aan de Westdijk wandelen richting de overdekte vogelkijkhut. Met dit natuurgebied heeft de provincie Zuid-Holland het areaal aan zeldzame zoetwatergetijdennatuur vergroot en is er een wandelgelegenheid bijgekomen.

Artikel www.zuid-holland.nl: "[Spuimonding Oost](#)"

Artikel AanbestedingsNieuws: "[Opnieuw tender beheer groot natuurgebied Zuid-Holland.](#)"

Wat verwachten we?

- Voorlopig geen dijkversterkingsmaatregelen meer.
- Wordt het beeld van de dijk slechts en weer onderdeel van het landschap?
Dat geldt ook voor het huisje aan de dijk.

Wat weten we?

Is de inrichting met houten vangrail en plantsoen-inrichting een tegemoetkoming voor de bewoners aan de dijk die last hadden van de dijkverzwaring?

Op 21 september 2017 is het project dijkversterking Spui Oost officieel afgerond. Het project draaide om het versterken van 8,3 kilometer dijk langs het Spui tussen Goudswaard en Oud-Beijerland. Het gebied is nu tot tenminste 2050 veilig.

Het dijktraject Westdijk heeft drie dijksecties waarvoor de maatregelen verschillen. De visualisaties van de maatregelen, zie hieronder:

Westdijk 16 Goudswaard (de fotolocatie) vormde tijdens de werkzaamheden een maatwerklocatie. De asverschuiving was er binnenwaarts en er werd een leeflaag ter plaatse van de steenbestorting aangebracht. Aandachtspunten bij Westdijk 16 waren de aansluiting tussen de versterkte dijk en het huis, de inrichting van de tuin en de diepte van de vijver. (Vijver, de spuimonding(?)) Deze aandachtspunten zijn in samenspraak met de bewoners uitgewerkt.

Zuidhollandse zeekeleipolders: een nurks landschap dat niet voor de kijkcijfers is gemaakt.

Canon van het Nederlandse landschap, 2008

Herfotografie CvHNL versie 2.020
11.15 uur; 21-05-2020

Logboek-aantekeningen verkeners versie 2.020

L.T. (16.00 uur; 13-05-2020) Als we naar de fotolocatie rijden zien we de dijken in de Hoeksche Waard met soms in beide taluds drie rijen populieren. Dat zijn voor mij dan ook wel de eilanden van Zuid-Holland en Zeeland: dijken met in de taluds rijen bomen. De meeste van die dijken hebben geen waterkerende functie meer. Dijken die dat wel hebben mogen niet beplant worden met bomen. Als we bij het huisje op de foto aankomen is er wel wat veranderd. Deze dijk was al waterkerend en had daarom ook in 2008 geen bomen. Het hek met bordje verboden toegang bestaat nu uit houten paaltjes met ijzerdraad. Iets verder is een parkeerplaats Spuimonding-Oost voor bezoekers/recreanten van de Korendijkse Slikken. Is er sprake geweest van dijkverzwaring? Een nieuw talud? Maar waarom hebben de woningen dan geen beschermingsmaatregelen gekregen? We zien hier en daar nog zand in het dijktaled. Er is ook een nieuw pad

voor het huis met grote plantenbakken en plantsoen. In die grote bakken mag wel een boompje staan, maar echt goed groeien die niet. De vangrail is van hout geworden en tussen de weg op de dijk en het pad voor het huis is een stenen talud. Thema: grens tussen tuin en landschap? Er is een nieuw schuurtje in de tuin gekomen of deze is vrij gemaakt van de begroeiing van destijds. Er is een plastic afvalbak met een geel deksel erbij. De hekjes zijn weg evenals het vogelhuis en de vlaggetjes. Aan de natuur is niet veel veranderd. De rietkragen zijn hetzelfde. Is het een spui kom geweest? Tegen de aangrenzende dijk van de Leenheerenpolder liggen bunkers.

M.P. (11.15 uur; 28-05-2020) De kleurdiepte is intensief, het kleurcontrast is enorm. De woonhuizen keren zich van het landschap af.

Zie ook: Zuid-Hollandse zeekeleipolders, een nurks landschap dat niet voor de kijkcijfers is gemaakt. Karel Leenders en Henk van Blerck, 2008. In: CvHNL 2008, Blz 104.

De panorama 360° foto

Beeld 42 van 60 Koolwijkse weg bij Stolwijk in de Krimpenerwaard

N 51° 56' 58" E 4° 44' 33" / © HENK VAN BLERCK EN MICHIEL POTHOFF, 2008, 2020

Wat zien we?

- Weilanden waar gras gemaaid wordt en in 2020 ook land met schapen erop.
- Is vegetatie veranderd?
- Geen koe te zien.
- Een waterpeil 20-30 cm onder maaiveld.
- Auto's op achtergrond minder zichtbaar dan in 2008. Minder verkeer of is er beplanting (knotwilgen) opgegroeid?
- In de verte elektriciteitsmasten zowel in 2008 als 2020.

Wat weten we?

Bodemdaling

Uit de pilot Krimpenerwaard voor het Landschapsinclusieve landbouwproject kwam onlangs naar voren dat de bodem in de Krimpenerwaard daalt. In een studie van het PBL (2016) werd geschat dat in de Krimpenerwaard de bodem ruim 1 cm per jaar daalt. In een studie van Borger e.a. (2020) wordt geschat dat de bodemdaling ca. 6 mm daalde in de afgelopen decennia. Op basis van de ervaringen van mensen die in het buitengebied wonen, lijkt een gemiddelde van 6 mm bodemdaling per jaar een reële schatting. Het Waterschap heeft de NAP-hoogten tussen 1984 en 2014 vergeleken en concludeerde dat er veel lokale verschillen zijn. In een deel van de waard was sprake van een bodemdaling van 8-12 mm, in een ander deel van 4-8 mm, in weer andere delen een beperkte of geen bodemdaling (0-4 mm). Deze verschillen in bodemdaling zijn niet direct te relateren aan factoren als bodemtypen, ontwateringsdiepte of de hydrologische situatie (kwel of infiltratie). Daarom blijft twijfel over de exacte omvang van bodemdaling in de Krimpenerwaard. Om bodemdaling tegen te gaan en tegelijkertijd veenoxidatie te stoppen zou het waterpeil omhoog kunnen, maar ook daar zitten haken en ogen aan. In het algemeen geldt: hoe lager het grondwaterpeil, hoe meer veen oxideert en hoe meer CO₂ vrijkomt. Echter, bij hoge grondwaterstanden komt meer methaan vrij (28x sterker broeikasgas dan CO₂). Ook kunnen lachgas-emissies vrijkomen (N₂O is 265x sterker broeikasgas dan CO₂).

Over Agrarisch Natuurbeheer Weidehof

Weidehof Krimpenerwaard zet zich samen met agrariërs (Agrarisch Collectief) in voor natuur- en landschapsbeheer van de Krimpenerwaard. Weidehof Krimpenerwaard staat boeren bij in het onderhouden van hun sloten: door sloten gespreid te baggeren, baggeren door het midden van het water, en de wortels van de planten intact te houden wordt ecologisch verantwoord gebaggerd. Voor weidevogels worden plas-dras locaties aangelegd en wordt gebruik gemaakt van een drone om de nesten van weidevogels in kaart te brengen. Daarnaast geeft Weidehof Krimpenerwaard voorlichting aan agrariërs over de mogelijkheden van het vergroten van de soortenrijkdom in de slootkanten en op hun percelen. Dit kan door minder te bemesten en later te maaien.

Mission statement: [Weidehof Krimpenerwaard, Agrarisch natuur- en landschapbeheer](#)

Over Baggeren als grondstof

USAR (Using Sediment As a Resource) is een internationaal samenwerkingsproject waarbinnen bagger als een kostbare grondstof wordt ingezet. "Het hoogheemraadschap van Schieland en de Krimpenerwaard verwijdert jaarlijks ruim 150.000 m³ bagger uit zijn watergangen. De kosten hiervoor bedragen circa 3 miljoen euro op jaarbasis. Hier zouden we aanzienlijk op kunnen besparen door deze bagger structureel als nuttige grondstof in te zetten voor perceelverbetering.

We verwerken al een aantal jaar zoveel mogelijk schone baggerspecie in ons eigen gebied: op de waterkant en in weilanddepots. Een innovatieve methode die we afgelopen jaren hebben ingezet, is het ontwateren van baggerspecie in geotextiele tubes. Deze bagger is vervolgens lokaal nuttig toegepast voor grondversteving en –verhoging. Binnen deze baggerpilot willen we dit nog een stap verder brengen, door onze bagger structureel als nuttige grondstof te benutten voor dit soort toepassingen. Deze komen goed van pas in dit laagstgelegene gebied van Nederland, dat structureel kampt met bodemdaling." Om de bagger op te waarderen tot nuttige bouwstof voor dit type grond wordt onderzocht aan welke samenstelling(en) het moet voldoen. Daarvoor wordt de bagger met lokale afvalstoffen zoals mest en groenafval gemengd. Om de diverse samenstellingen te testen zijn in de Krimpenerwaard locaties van ca. 5 hectare uitgekozen bij melkveehouders.

Artikel Schieland en de Krimpenerwaard: "[Samen voor droge en schoon water](#)"

Illustraties:

- Bordjes agrarisch natuurbeheer.
- Bord Baggeren voor Grondstof.
- Een smal asfaltweggetje voor fietsers, wandelaars, hardlopers of een canta.
- Bord met geitenijs en grote geitenhouderij.

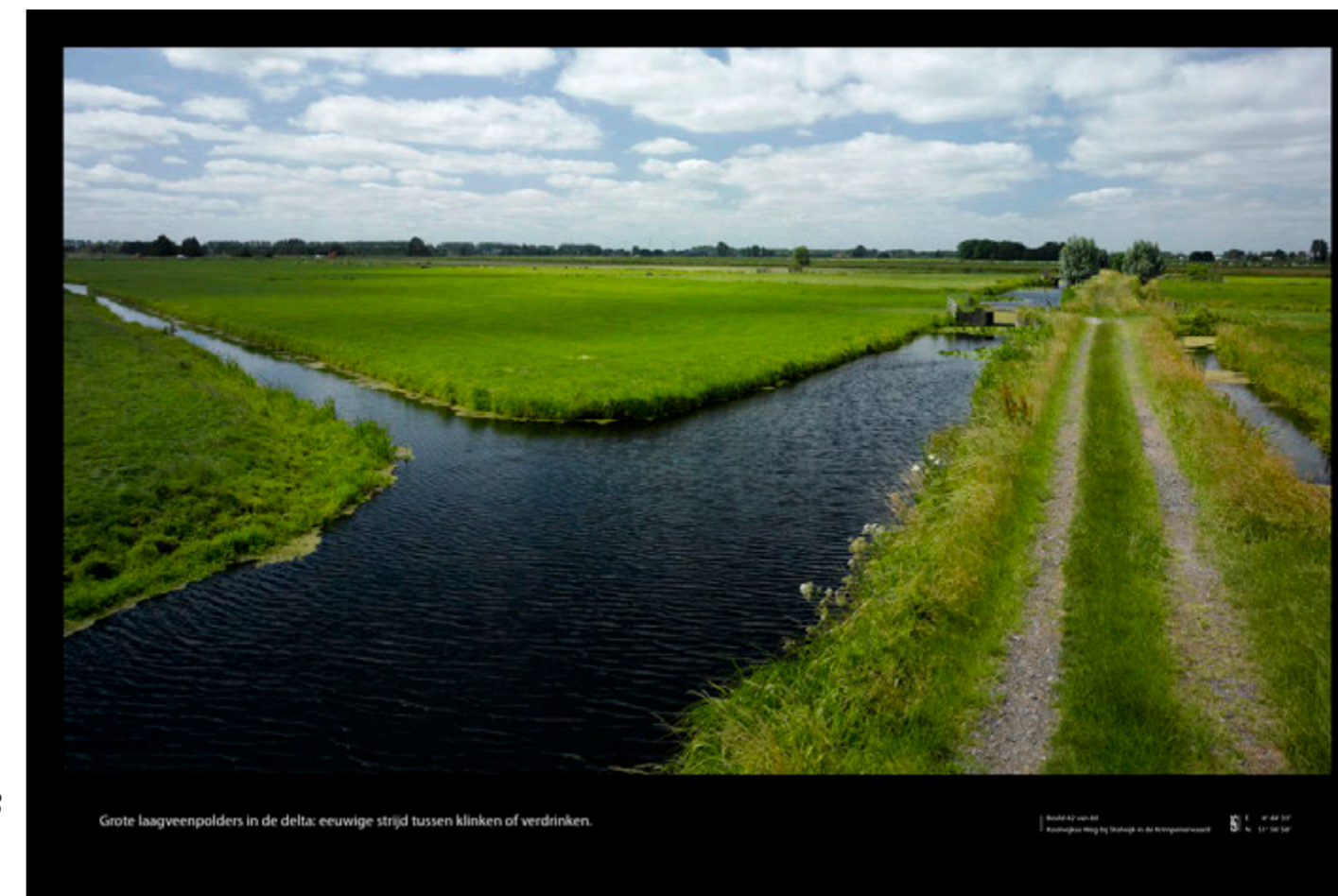
Wat verwachten we?

- Verdere bodemaling (het veenpakket is ca. 30 meter diep).
- Aanhoudende uitstoot van broeikasgassen.
- Mestinjectie?
- Geitenhouderij en andere bedrijven die voor schaalvergroting kiezen en/of aan verbreding en contact met burgers.

In de toekomst zou een extensievere vorm van grondgebruik een bijdrage aan een meer duurzame ontwikkeling kunnen bieden. Daarvoor is daarnaast ook van belang dat er betere verhoudingen tussen boeren en burgers groeien. Op dit moment lijken echter de verharding van standpunten en onwetendheid de overhand te hebben.

Grote laagveenpolders in de delta: eeuwige trijd tussen klinken of verdrinken.

Canon van het Nederlandse landschap, 2008

Herfotografie CvHNL versie 2.020
11.15 uur; 28-05-2020

Logboek-aantekeningen verkenners versie 2.020

L.T. (12.00 uur; 13-05-2020) Over een voormalige achterkade – die naar de maatstaven van deze tijd nogal smal is – rijden we naar de fotolocatie. Die ligt aan het bpad waar geen bebouwing meer staat. Dichterbij Stolwijk staan ook grote bedrijven. Wordt hier ook mest geïnjecteerd? Hier op de fotolocatie blijkt niet veel te zijn veranderd sinds 2008. De wilgen zijn groter geworden.

Aan de toegangshekken naar de weilanden zijn bordjes bevestigd waarop staat dat aan agrarisch natuurbeheer wordt gedaan. Hoeveel bodemdaling is hier per jaar? Wordt hier het waterpeil 20 cm onder maaiveld gehouden zodat de trekkers en koeien op de weilanden kunnen?

Er is een recreatief pad geasfalteerd – het Reevlietpad - via de zijkade naar de volgende achterkade die waarschijnlijk zo'n 1250 meter verder op ligt, want de ontginningen in het hart van de Krimpenerwaard waren cope-ontginningen, met een vaste maatvoering van 1250 meter lang. Iets verderop hangt een uithangbord: een internationaal project: baggeren voor grondstof.

M.P. (11.15 uur; 28-05-2020) De grote lege vlakte wordt mooi ingevuld door de schapen die hun eigen gang gaan. Wij maar wachten tot ze de ideale positie hebben ingenomen.

Zie ook: Grote laagveenpolders in de delta, eeuwige strijd tussen klinken of verdrinken. Chris de Bont, 2008. In: CvHNL 2008, Blz 107.

De panorama 360° foto

Beeld 43 van 60 Gat van de Kleine Hil bij de Nieuwe Merwede

N 51° 45' 11" E 4° 44' 58" / © HENK VAN BLERCK EN MICHIEL POTHOFF, 2008, 2020

Wat zien we?

Het beeld van 2008 komt verbluffend overeen met dat van 2020. Misschien is op het rechter eiland de beplanting lager, of er is gehooïd, waardoor het water aan de andere kant van het eiland ook zichtbaar is. Door het licht is de centrale van Geertruidenberg beter zichtbaar. Of is lucht door Corona echt helderder?

Wat weten we?

De huidige en toekomstige natuurontwikkelingsprojecten in de Biesbosch zijn gestart naar aanleiding van de Deltawet Grote Rivieren. Dijken werden in deze tijd verzwakt in het rivierengebied en daar was veel klei en zand voor nodig. Daarom werden verschillende landbouwpolders in de buurt van de Biesbosch afgegraven. Veel klei werd gewonnen in oude kreeklopen. Op deze manier is nu ruim 1500 hectare aan 'nieuwe' Biesboschnatuur gerealiseerd.

Mission statement: [Nationaal Park De Biesbosch - Natuurontwikkeling](#)

De ontpoldering van de Noordwaard heeft alle records verbroken: 4,5 miljoen kuub grondverzet, 30 kilometer hoge kades, 40 kilometer lage kaden, 45 kilometer krekken, 26 terpen, 35 bruggen, 60 waterbouwkundige constructies en 50 geslopen huizen en schuren. In het kader van het programma Ruimte voor de rivier van Rijkswaterstaat werd de Noordwaard als doorstroomgebied gekozen om het rivierengebied bij hoogwater te beschermen.

Project MvO: ["Ontpoldering Noordwaard"](#)

Infographic ruimtevoorderivier.nl: ["Ontpoldering Noordwaard 2015"](#)

Wat verwachten we?

"De Biesbosch en omgeving zijn in 2021 een uniek en dynamisch, mysterieus, avontuurlijk en ruig zoetwatergetijdengebied dat ruimte biedt aan bezoekers en ondernemers voor uiteenlopende activiteiten. Dat is de kern van de toekomstvisie Biesbosch 2021.

In het jaar 2021, exact 600 jaar na de Sint Elizabethsvloed:

- Wil de Biesbosch deel uitmaken van de top 3 van nationale parken en landschappen.
- Is de Biesbosch hét voorbeeld van duurzame recreatie en toerisme.
- Zijn inwoners, ondernemers, overheden en organisaties trotse ambassadeurs van de Biesbosch.
- Functioneert de organisatie rond de Biesbosch professioneel en heeft ze voldoende middelen om de doelstellingen te realiseren."

Toekomstvisie: [De Biesbosch 2021](#)

Wanneer vindt daadwerkelijk de overgang van NP Biesbosch naar NP NLDelta plaats? Komt onder de noemer van Nationale Parken Nieuwe Stijl een samenwerking met de Oosterschelde tot stand?

De Biesbosch: litteken van overstromingen werd paradijs voor natuur, drinkwaterwinningen en recreanten.

Canon van het Nederlandse landschap, 2008

Herfotografie CvHNL versie 2.020
16.15 uur; 21-07-2020

Logboek-aantekeningen verkenners versie 2.020

L.T. en H.vB (18.15 uur; 13-05-2020) Hanneke ziet ons via de livelocatie steeds heen en weer rijden. Dat klopt dan ook, we zoeken de locatie langs de Nieuwe Merwedeweg maar zitten helemaal verkeerd. Pas na het pontje op Kop van 't Land zitten we op de juiste weg: de Deeneplaatweg. Vanaf die weg is de locatie snel gevonden. Alles blijkt er nog precies hetzelfde als in 2008. Er loopt een rijtje ganzen in ganzenpas naar het cirkelvormige plasje aan de rand van het weiland om daar te water te gaan in het Gat van Den Kleinen Hil.

De omgeving is wel veranderd. Als Nationaal Park heeft het veel meer allure gekregen de afgelopen 12 jaar. Met een nieuw museum met een bijzondere architectuur, herinrichting van de Biesbosch, de ontpoldering van de Noordwaard, de nieuwe bruggen. Veel watervogels en ook grazende koeien, maar geen Friese Holsteiner. Het gebied is niet behouden maar doorontwikkeld. Henk herinnert zich dit gebied uit zijn jeugd nog als een

wat prachtig, maar armoedig, landschap. Nu is het inderdaad een Nationaal Landschap met allure.

Rijdend naar Werkendam over de Bandijk zien we een grootse afwisseling van waterplas-sen, wilgenbossen, kruidenrijke graslanden en nieuwe moerassen, hier vlakbij een carré van dode bomen met hun voeten in het water. Niet alleen mooie bruggen voor het auto-verkeer over de volledig opnieuw vormgegeven Bandijk. Daar zagen we 12 jaar geleden nog de protestborden tegen het 'ontpolderen' staan. Ook voor wandelaars zijn luxe-struinpaden door dit eilandrijk aangelegd, ook weer met zorg ingetogen vormgegeven.

M.P. (16.15 uur, 21-07-2020) Het is wel manoeuvreren op de smalle weggetjes in de Biesbosch, je voelt je toch een indringer. Waarschijnlijk luisteren de ganzen daarom ook niet echt naar onze aanwijzingen.

Zie ook: De Biesbosch, getemd overstromingslandschap.
Chris de Bont, 2008. In: CvHNL 2008, Blz 107.

De panorama 360° foto

Beeld 44 van 60 Papelaan, Monster

N 52° 00' 51" E 4° 11' 29" / © HENK VAN BLERCK EN MICHIEL POTHOFF, 2008, 2020

Wat zien we?

- Veel is hetzelfde als in 2008. Minder kroos in de sloot. Schapen begrazen de smalle stroken tussen sloot en kas.
- Kas is wat 'netter' met witte verf bewerkt. "Toen deden we dat nog zelf, nu laten we het doen", zie de boer die ons kwam vragen wat we aan het doen waren.
- Nieuwe of vernieuwde rij kassen achter rij op voorgrond. Daardoor is het torentje van Monster een stukje minder zichtbaar.

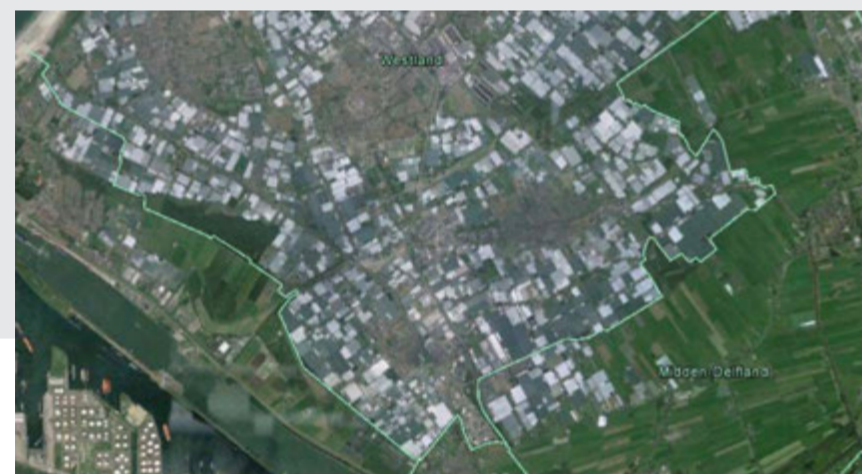
Wat weten we?

Ambities van Westland voor 2040 zijn:

- internationaal toonaangevend in de glastuinbouw.
- bereikbaar innovatief.
- aantrekkelijk wonen, werken en recreëren.

De ambities wil de gemeente verwezenlijken door economische groei, kennisontwikkeling, het bedienen van de wereldmarkt met unieke producten (uit misschien wel verticale kassen), duurzame energie, het koesteren van het strand, bouwen van aantrekkelijke woningen en Naaldwijk als centrum.

Pdf's Gemeente Westland: "[Structuurvisie, gewenste ontwikkelingen tot 2025](#)"

1. Westland in de wereld

In maart 2018 opende Koningin Máxima het internationale kennis- en innovatiecentrum voor de glastuinbouw, het World Horti Center in Naaldwijk. Dit centrum vormt een internationale etalage voor de glastuinbouw waarin onderwijs, onderzoekinstellingen, bedrijven en overheid samenwerken aan innovaties en duurzame ontwikkelingen. De (glas)tuinbouw wil met deze ontwikkelingen een bijdrage leveren aan het vinden van oplossingen voor grote maatschappelijke thema's, zoals voedselvoorziening, voedselveiligheid, watermanagement en gezondheid van mensen. Het is 's werelds eerste glastuinbouw kennis- en innovatiecentrum. Binnen ruim een jaar kwamen meer dan 40.000 professionele bezoekers uit 57 landen over de vloer.

Nieuwsbericht World Horti Center: "[Koningin Máxima opent World Horti Center](#)"

Door de wereldwijde coronacrisis is de vraag naar bloemen en planten in heel Europa afgenomen, terwijl de telers normaal in deze maanden juist hun piektijd beleven. Westlanders zetten de schouders eronder om elkaar te helpen de bloemen langs de weg te verkopen, want ze 'zijn trots op de tuinders'.

Artikel Het hele Westland: "[Veel mensen nemen bossen tegelijk mee!](#)"

Wat verwachten we?

- ontwikkelingen om de internationale koppositie van de tuinbouwsector in dit gebied te verdedigen.

Het Westland en de Bollenstreek: moderne industrieel opgezette landbouw voor de wereldmarkt.

Canon van het Nederlandse landschap, 2008

Het Westland en de Bollenstreek: moderne industrieel opgezette landbouw voor de wereldmarkt.

Herfotografie CvhNL versie 2.020
15.30 uur; 20-05-2020

Logboek-aantekeningen verkenners versie 2.020

L.T. en H.vB (15.15 uur; 13-05-2020) Deze foto is vanuit een brede berm gemaakt, langs een vrij rustige weg. Wel bijzonder dat hier dat veldje aan de weg ligt, omdat in het Westland niet veel vierkante meters ongebruikt liggen. Vanaf het punt waarvan de foto is gemaakt hebben we zicht op kassen van verschillende ouderdom. We zien oude, lage en brede kassen met houten deuren waar de verf vanaf bladdert. Hoewel ze waarschijnlijk wel oud zijn, staan ze er nog wel. Zo op het oog gebruikt voor opslag of wat druivenstruiken. Blijkbaar zijn ze nog steeds bruikbaar. Daarnaast zien we de wat meer hedendaagse, hogere smalle kassen zonder automatische temperatuurregelaars die ramen en luiken automatisch kunnen openen en sluiten. Daarachter en naast zien we nog hogere kassen,

waarin misschien – kunnen we niet zien – alles geautomatiseerd is. De bomen die je op de foto op een perceel tussen de kassen ziet staan lijken voor een deel fruitbomen. Alsof het hier om een oud erf gaat. In de berm vinden we veel klaver en weegbree. Door het gras loopt een wandelpaadje/olifantenpaadje. Er is geen zichtbaar uitgereden mest. Langs de weg staan Italiaanse populieren. Siersoorten in een gekweekte omgeving. Is ook deze sector getroffen door corona?

M.P. (15.30 uur; 20-05-2020) Het identieke standpunt bepalen is geen probleem. Lekker strakke vormen in een landschap dat van de tekenafel komt.

Zie ook: Het Westland en de bollenstreek, moderne industriële landbouw voor de wereldmarkt. Marc Nolden, 2008. In: CvhNL 2008, Blz 111.

De panorama 360° foto

Beeld 45 van 60 Botlek, bij Haven- en Loodsdienst

N 51° 53' 22" E 4° 18' 44" / © HENK VAN BLERCK EN MICHIEL POTHOFF, 2008, 2020

Wat zien we?

- In 2020 een vergelijkbaar beeld van opslag- en overslaglocaties als in 2008.
- Op achtergrond meer windturbines in 2020.
- Rechtsachter in de verte de haven in lijkt een gebouw weg.
- Nog steeds veel bedrijvigheid.

Wat weten we?

De Botlekbrug voor weg- en spoorverkeer over de Oude Maas is in 2015 vervangen door een geheel nieuwe brug. In gesloten stand heeft de brug een doorvaarthoogte van bijna 15 meter waardoor het aantal brugopeningen per dag sterk is teruggebracht. De heftorens van ruim 55 meter kunnen de brugdekken optrekken tot een doorvaarthoogte van 45,6 meter. De brug kampt sinds de opening met veel storingen. In juli 2017 werd de minister uitgenodigd om de honderdste storing te komen vieren. Rijkswaterstaat is nog steeds bezig om de storingen aan te pakken.

Artikel Rijkswaterstaat: ["Aanpak Botlekbrug"](#)

In het kader van de aanleg van de Betuweroute en de bijbehorende aanpassingen aan de Havenspoorlijn is een dubbelsporige Botlekspoortunnel aangelegd omdat de oude Botlekbrug vaak open moest voor de scheepvaart en geen ruimte bood voor een tweede spoor. De 160 kilometer lange goederenspoorlijn van de Maasvlakte bij Rotterdam tot de grens met Duitsland, enkele kilometers voorbij Zevenaar werd in 2007 in gebruik genomen.

Artikel Trouw: ["Officiële opening Betuweroute"](#)

Artikel NOS: ["Betuwelijn 10 jaar: doorslaand succes of eeuwige belofte?"](#)

Rotterdam had tussen 1962 en 2004 de grootste haven ter wereld maar deze positie is overgenomen door Shanghai. Ook Singapore, Kanton, Qingdao, Port Hedland en Tianjin zijn Rotterdam als haven voorbijgestreefd in grootte. Wel is de Rotterdamse haven de grootste van Europa.

Port of Rotterdam: ["Overslagcijfers 2019"](#)

Op 1 september 2008 startte na jaren van plannen, discussies en protesten de aanleg van de Tweede Maasvlakte. Op 22 mei 2013 werd de Tweede Maasvlakte officieel in gebruik genomen. Met dit nieuwe in zee aangelegde gebied ter grootte van 2.000 hectare werd de haven 20% groter. Nu beslaan de Rotterdamse havens in totaal 12.000 hectare. De Tweede Maasvlakte is met name bedoeld om chemie- en containeroverslagbedrijven te faciliteren. De nieuwe havens hebben een diepgang van 20 meter en zijn hierdoor

bereikbaar voor de nieuwste generatie grote containerschepen. De Tweede Maasvlakte was een nieuwe stap in de ontwikkeling van de mainport. Om de positie te handhaven breidde de haven zijn bestaan steeds verder naar het westen uit. Zo is in het midden van de 20e eeuw de Botlek aangelegd, in de jaren 60 Europoort en in de jaren 70 de Eerste Maasvlakte.

Port of Rotterdam: ["Maasvlakte 2"](#)

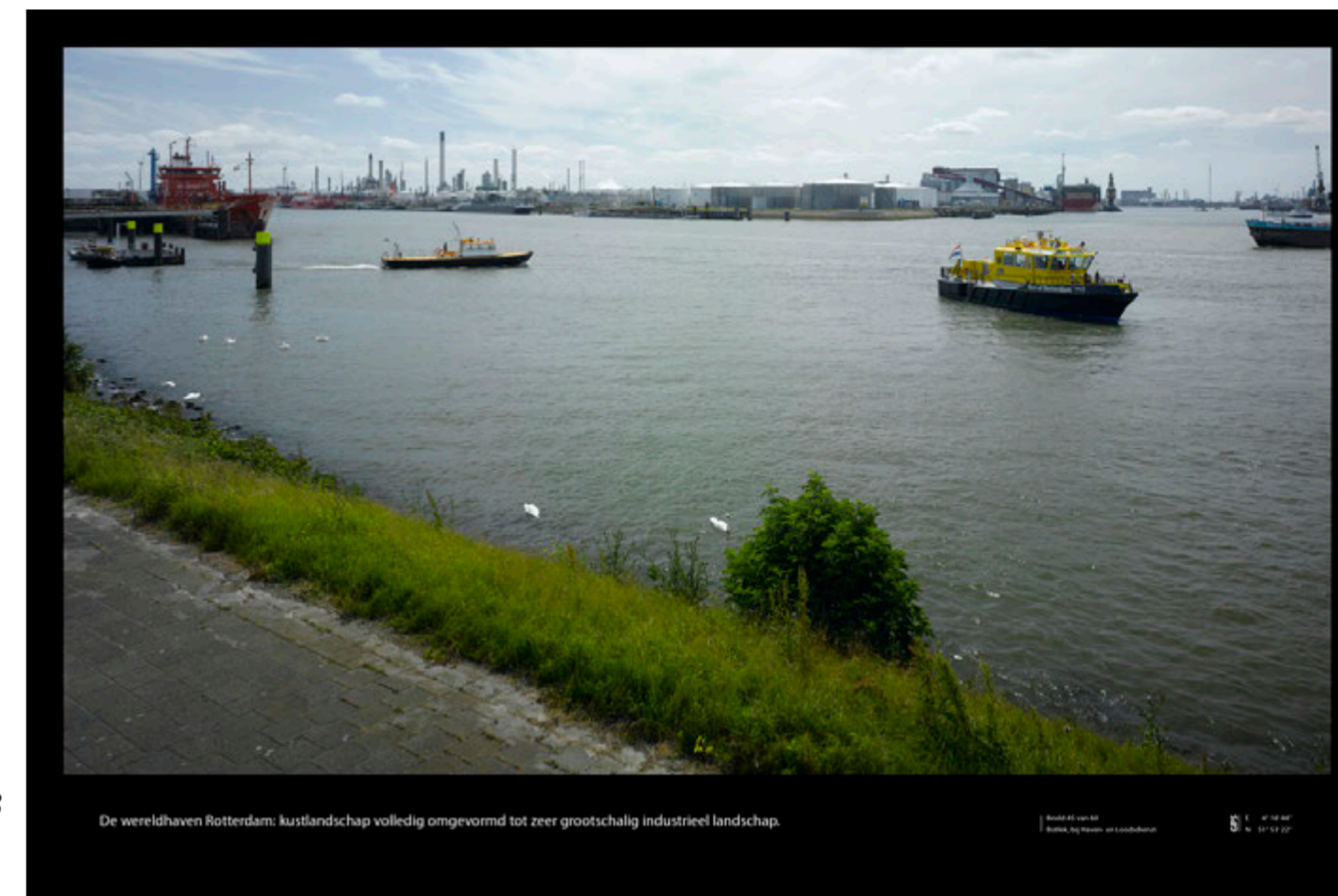

Wat verwachten we?

- 2026 is – op zijn vroegst – de beoogde opening van het Duitse traject van de Betuweroute.
- Een toenemende strijd om ruimte?
- Wereldhaven blijft economische motor van Nederland.

De wereldhaven Rotterdam; kustlandschap volledig omgevormd tot zeer grootschalig industrieel landschap.

Canon van het Nederlandse landschap, 2008

Herfotografie CvHNL versie 2.020
12.45 uur; 28-05-2020

Logboek-aantekeningen verkenners versie 2.020

L.T. (13.15 uur; 13-05-2020) *Rijdend op de Oude Maasweg zien we de haven zoals die in mijn herinnering ook is: installaties van honderden stalen pijpen, opgestapelde containers, de botlekbrug. Op locatie zien we dat een enkele windmolen op de achtergrond erbij is gekomen. De boten aan de kade liggen er momenteel niet, maar komen vast weer terug. Op deze pier wordt het havenkantoor gerenoveerd, we zien aannemersbusjes, een container met bouwafval en niemand binnen. Op de pier staat een informatiebord over de typen schepen die je vanaf hier kunt zien. De pier lijkt niet erg toegankelijk, zo achter een gebouw, maar als Henk en Michiel voor de foto terug komen zitten er twee vissers.*

Het is een plekje voor kenners denk ik zo.
Was Rotterdam 12 jaar geleden nog de grootste haven van de wereld? Is de Betuweroute sindsdien in gebruik om het aantal vrachtwagens naar het Ruhrgebied te verminderen? Wanneer kwam de Tweede Maasvlakte?

M.P. (12.45 uur; 28-05-2020) *Geweldig cadeau, die schepen die de grote watervlakte op de juiste plek invullen met hun vormen. De laagheid suggereert de enorme diepte in dit gedeelte van de haven.*

Zie ook: Wereldhaven Rotterdam, landschap biedt ruimte aan grootschalige industrie. Henk van Blerck, 2008. In: CvHNL 2008, Blz 112.

De panorama 360° foto

Beeld 46 van 60 Yerseke Moer, Yerseke

N 51° 29' 44" E 4° 01' 34" / © HENK VAN BLERCK EN MICHIEL POTHOFF, 2008, 2020

Wat zien we?

- meer droge sloten, koeien kunnen door de beddingen lopen.
- scheuren in de bodem van de sloten, de kanten kalven verder af sinds 2008.
- nog steeds een duidelijk microreliëf op de percelen.
- geen opgaande begroeiing meer tussen de percelen in de verte.
- meer kroos of algen (?) in de sloot.
- de hoge dijk langs het kanaal en een viaduct dat er in 2008 nog niet lijkt te zijn.

Wat weten we?

Verdroging, verzoeting, verzuivering en successie

Het is al een paar weken erg droog en warm in Nederland. Dat het gebiedseigen water van Yerseke Moer verdampst, is niet vreemd. Maar het gebied valt nu droog, wat is de reden van het waterschap om geen gebiedsvreemd water binnen te laten? Wegen die nadelen op tegen de voordelen?

Volgens het beheerplan 2018-2024 van Yerseke Moer is het de bedoeling op komende jaren verzoeting, verzuivering en successie tegen te gaan. En moet gezorgd worden voor een goede waterstand.

Pdf beheerplan digitaal archief [Natura 2000-gebied](#)

Weidevogels en 'horizonvervuiling'

Voor het behoud van weidevogels wordt hier, net als in meer weidevogelgebieden, opgaande beplanting geweerd. Daardoor zijn 'storende elementen als een bedrijventerrein, viaduct en dorpsrand open en bloot in het zicht. De beleving van de weidsheid en de duizenden jaren oude veenpolder wordt erdoor verstoord.

Wat verwachten we?

Wordt er een oplossing gevonden voor de verschillende grondwaterstanden die voor landbouw en natuur worden nagestreefd? Een compromis lijkt voor geen van allen goed. Een nieuwe gereformeerde kerk voor [2000 mensen](#) met parkeerplaatsen langs het natuurgebied, maar misschien is de [grote kerk niet meer nodig](#) door het afnemende kerkgaars, maar vindt de kerk dat zelf ook?

(nieuw/zandige) aangelegde/uitgegraven sloten, greppels en dobben in de pas verworven percelen van het Zeeuwse Landschap

Horizonvervuiling

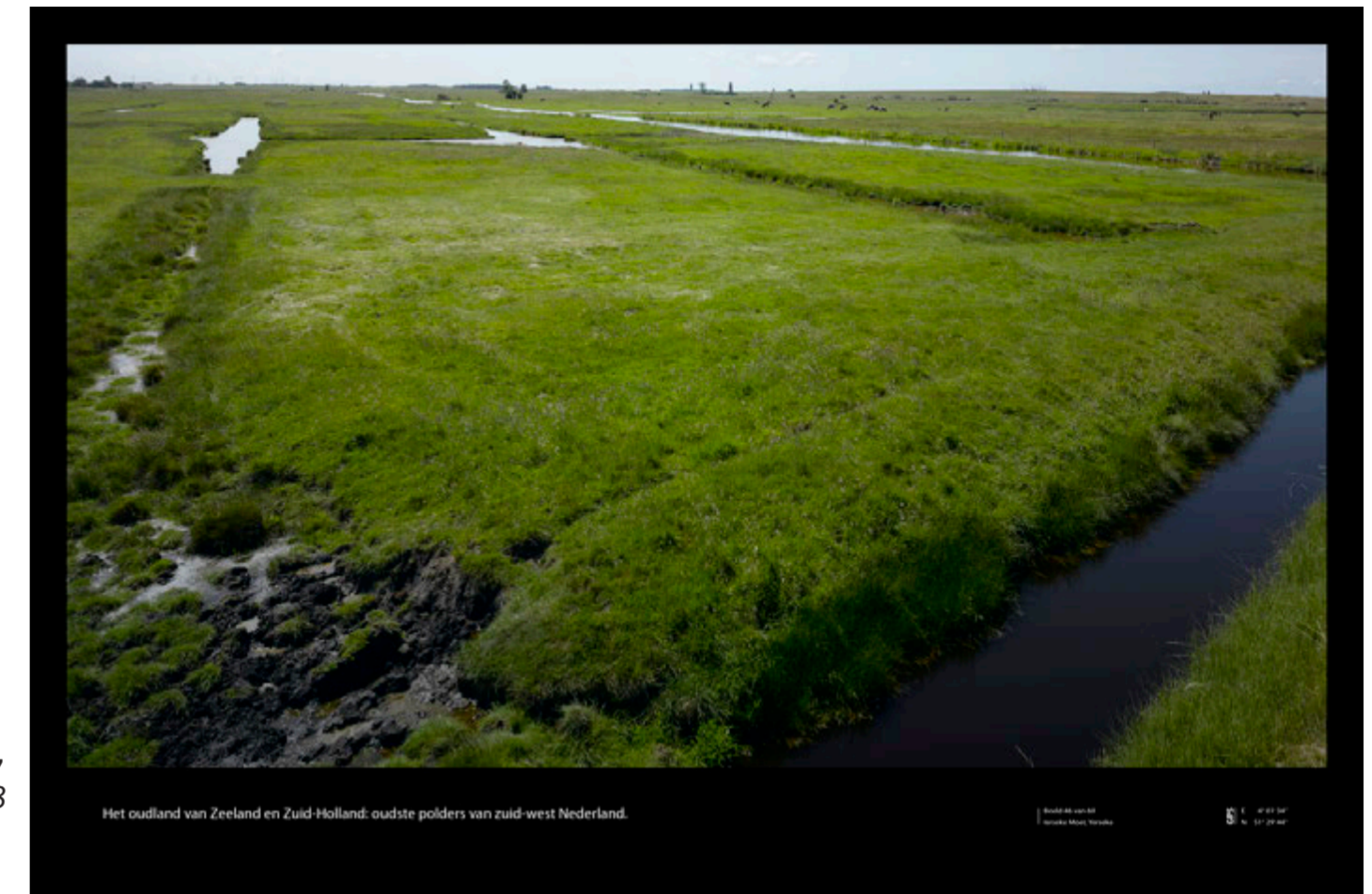

Een bordje van het Zeeuwse Landschap op het toegangshek naar de percelen.

Tientallen afdrucken van vogelpootjes in de bodem van de sloten.

Het oudland van Zeeland en Zuid-Holland: oudste polders van zuid-west Nederland

Canon van het Nederlandse landschap, 2008

Herfotografie CvhNL versie 2.020

Logboek-aantekeningen verkenners versie 2.020

L.T. (12.40 uur; 25-05-2020) Droog. Dat is een term die nu – gek genoeg vlak bij een vliedberg hierachter - past bij het landschap dat we hier zien. De sloten en greppels en alle laagten in het landschap zijn drooggefallen. In de sloten zien we de scheuren in het slik. De vegetatie is dor: het groene van de foto uit 2008 zien we niet terug. We spreken een fietser aan die zijn hond uit laat. Hij vertelt: het gebied staat niet in verbinding met de zee. Wel is het water brak. Ten oosten van de Akkerse Weg is de waterstand lager dan ten westen ervan. Er is dan ook een verschil in grondgebruik: landbouw vs. natuurbeheer. Steeds meer percelen worden door het Zeeuwse Landschap verworven. Zij graven – na bestudering van oude luchtfoto's – de greppels en dobben weer uit die door boeren door het opbrengen van grond werden dichtgemaakt. Vorig jaar zijn de meidoornhagen in het landschap weggehaald om nestmogelijkheden voor kraaien weg te halen. De kraaien

bedreig(d)en de jongen van weidevogels, zo konden vier jongen in 20 minuten door de kraaien worden doodgepikt. Op de percelen die op de foto staan zien we vele hoogteverschillen op een klein oppervlak, indrukwekkend hoor. Dit is historisch, hier hebben de freesmachines van de landbouw niet hun werk gedaan. Op de percelen van het Zeeuws Landgoed lopen koeien, niet de Friese Holsteiners, maar lichtbruine koeien. We denken hier en daar wat kwel te zien. Maar volgens de voorbijganger komt kwel alleen bij vloed voor bij de sloten langs de dijk.

M.P. (16.45 uur; 13-07-2020) Iets meer afstand genomen tot het landschap. Zo weinig mogelijk asfalt, dit is wat de fotograaf wil. De koeien helpen ons een idee te geven van de schaalgrootte.

Zie ook: Het oudland van Zeeland en Zuid-Holland, de oudste polders van Zuidwest Nederland. Henk van Blerck, 2008. In: CvhNL 2008, Blz 115.

De panorama 360° foto

Beeld 47 van 60 Hugopolder bij Kwadendamme

N 51° 26' 27" E 3° 52' 03" / © HENK VAN BLERCK EN MICHIEL POTHOFF, 2008, 2020

Wat zien we?

- Nog steeds akkerbouw links en fruitteelt rechts.
- De bomen langs de Vlieguitdijk zijn er niet meer. Wel veel bramen daar op de helling. Bomenrij langs dijk verderop zijn gegroeid. Rechts op de achtergrond zijn bomen weg.
- Verderop is schuur met rood dak gesloopt en er wordt nieuwe woning gebouwd.

Wat weten we?

Waar zijn de bomen?

Op de dijken rondom Kwadamme heeft in 2012 een ware kaalslag plaatsgevonden. De 25 jaar oude bomen op de Zwaaksedijk, Vlieguitdijk en Boerendijk, Nieuwe Kraaijertsedijk en de Weltevredendijk werden gekapt. De bomen zijn destijds 25 jaar geleden met subsidie geplant door toenmalig eigenaar van de dijken Jan den Doelder. Later heeft hij het beheer van de dijken overgedragen aan de SBNL, Stichting Behoud de Zak van Zuid-Beveland. Aan de subsidie was de eis verbonden dat de bomen na 25 jaar gekapt zouden worden voor de houtproductie. Daarom is toen gekozen voor snelgroeiers. Er geldt een herplantplicht van drie jaar. Volgens Den Doelder werd op nadrukkelijk advies van de gemeente Borsele het najaar van 2012 al begonnen met herplant, van onder meer traaggroeiende zwarte populieren, linden, essen en esdoorns.

Artikel Provinciale Zeeuwse Courant: [Forse kaalslag wekt wrevel](#)

Navraag bij Staatsbosbeheer leert dat de jonge aanplant op de Vlieguitdijk hier door vandalen is gesloopt. De beheerder (waterschap?) zoekt nu naar alternatief.

Landschapsbewuste verkeersvisie

Een studie naar de plattelandswegen in de Zak van Zuid-Beveland – in opdracht van het waterschap - toonde aan dat 90 % van die wegen eigenlijk niet nodig zijn voor het verkeer dat snel van A naar B moet. Het betreft voor een groot deel de dijkwegen. Voorstel was daarom om die 10 % optimaal als verbindingsweg in te richten en de overige dijken te gaan beheren en inrichten als verblijfswegen waar langzamer verkeer van agrariërs, fietsers en

recreanten de ruimte krijgt. Dat geeft ook grote mogelijkheden voor mooie, veilige dijken die samen ook nog eens een doorstroming van de biodiversiteit in het cultuurlandschap oplevert. De klankbordgroep met vertegenwoordigers van alle belangengroepen stond achter deze visie. Toch besloot de wethouder dit plan af te doen als een "natuurplan" en dus niet in het belang van de landbouw.

Wat verwachten we?

- Recreanten wandelen en fietsen.
- Meer kap van bomen langs de dijken, omdat zij hun maximale leeftijd bereiken.
- Komt het waterschap met een goede visie op de bomendijken die de belangen van alle mensen in het gebied dient? Of wint de polarisatie en verliezen de boomdijken? Komt de landschapsbewuste verkeersvisie weer op tafel?

Wat wensen we?

- herplant van bomen langs de dijken, een landschapskarakteristiek die ik niet elders in Nederland zo duidelijk zie.
- behoud van elke dijk, zodat het landschap – en de identiteit – goed leesbaar blijft.

Zak van Zuid-Beveland: aaneenschakeling van polders, resultante van eeuwenoude haat-liefdeverhouding van Zeeuwen met de zee.

Canon van het Nederlandse landschap, 2008

Herfotografie CvhNL versie 2.020
13.30 uur; 13-07-2020

Logboek-aantekeningen verkeners versie 2.020

L.T. (12.40 uur; 25-05-2020) Zelfs de kleine dijken bestaan hier nog! Alsof de eilanders van Zuid-Holland en Zeeland enorm trots zijn op elke dijk, waar de Groninger en Friese boeren de oude dijken willen 'wegschoffelen'. Maar de abelen zijn hier niet meer. Als de foto van 2008 er niet was geweest, zou je niet beter weten. Op de dijk die bij de Vlieguitdijk aansluit, de Zwaaksedijk, staan wel jonge populieren. Hier zijn de bomen blijkbaar wel teruggeplant. De fruitbomen (perenbomen?) zijn groter geworden en we zien nu al de aankomende vruchten. Het grondgebruik is ook aan de andere kant van de Hugodijk niet veel veranderd.

Ligt er meer puin op de weg? Op de weg loopt ook een waterslang van de sproeiinstallatie verderop. Het rode dak van de schuur op de achtergrond zien we niet meer, als we er later langs rijden zien we dat de schuur moet zijn platgegooid en er gebouwd wordt aan een nieuwe woning/schuur/bedrijf.

De M.P. (13.30 uur; 13-07-2020) Nu de bomen gekapt zijn is het zoeken naar houvast om de compositie opnieuw te realiseren. Daarom de perenbomen op de voorgrond maar meer aandacht geven.

Zie ook Zak van Zuid-Beveland, polders die getuigen van de haat-liefde-verhouding van Zeeuwen met de zee. Henk van Blerck, 2008. In: CvhNL 2008, Blz 116.

De panorama 360° foto

Bomen op de Zwaaksedijk, 2004

Voorstel voor verkeersluwe dijk.

Huidige situatie: nieuwe bomen en tóch een bredere profiel dat uitnodigt om harder rijden

Beeld 48 van 60 Wallen van de Retranchement

N 51° 20' 29" E 3° 23' 18" / © HENK VAN BLERCK EN MICHIEL POTHOFF, 2008, 2020

Wat zien we?

Knotwilgen aan rechterkant van het water zijn flink gegroeid. De koude knotwilgen aan de linkerkant zijn nu nog lager, waarschijnlijk omdat ze kortgeleden zijn geknot. Daardoor is er meer van het dorpie en de dijk te zien dan in 2008.

Het hek op de voorgrond staat nu hoger en blijft daardoor buiten beeld. De weide lijkt iets minder begraasd of niet gemaaid/gehooid, maar dat kan zijn, omdat het nu al juli is en we er in 2008 al in juni waren. Huizen rechts lijken hier en daar verbouwd, of er is beplanting veranderd.

Wat weten we?

De Staats-Spaanse Lijnen

In project dat van 2008-2014 liep heeft Ruimte&Groen in opdracht van Provincie, DLG en Staatsbosbeheer op basis van de totaalvisie op de linie "een uitwerking gemaakt voor de diverse onderdelen waarbij de forten en schansen als parels gezien worden aan de ketting (verbindende liniedijken). Forten worden geaccentueerd met een aantal elementen die overal terugkomen: schanskorven met baksteenkleurige vulling, cortenstalen vaandels, halfverharding, etc. Door gerichte grondophogingen en aanvullingen, aanplanten of juist weghalen van beplanting zijn voormalige liniedijken en elementen weer zichtbaar en beleefbaar gemaakt. Schelpen en graspaden, vlanders, bruggen en dammen vergroten de toegankelijkheid. Overal zijn zitmeubilair en informatiepanelen aangebracht in de karakteristieke kleur en stijl die speciaal voor dit project ontwikkeld is.

Bron: Ruimte&Groen

Krimp? Of nemen de Belgen het weer over?

Delen van REPORTAGE PZC (Bob Maes 11-01-20): "Welkom in Retranchement, het dorp van tegenstellingen. Geen enkele Zeeuwse plaats loopt sneller leeg en toch gaan huizen voor een miljoen over de toonbank. Maar wat de

toekomst brengt, weet niemand. „Makelaars bellen je met de vraag of je je huis wil verkopen.”

“Misije wijst als een dirigent de huizen in de Noordstraat aan. „Daar wonen Belgen, daar ook, daar een Nederlander, daar een Nederlander, daar een Belg.” De kunstenaar en oud-brandweerman kent vrijwel iedereen in Retranchement. Ook diegenen die er een tweede huis hebben en er niet dagelijks zijn. Geen enkele Zeeuwse plaats krimpt sneller in inwonersaantallen dan het West-Zeeuws-Vlaamse dorp. In 2009 had Retranchement 420 inwoners. Nu zijn dat er 310, een kwart minder. Alleen Kuitaart (20 procent) en Terhole (15 procent) komen enigszins in de buurt, blijkt uit cijfers van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). Aantrekkelijker wordt Retranchement er niet van, want het dorp heeft geen voorzieningen meer. De basisschool, de bakker, de benzinestations, alles is dicht. Bovendien heeft het dorp veel tweede woningen, vooral van Belgen die er in de weekenden of tijdens vakanties vertoeven. De CBS-cijfers zijn daardoor enigszins vertekend. Het aantal vaste bewoners daalt, maar er komen juist meer bewoners van tweede woningen. Omdat zij niet in de gemeente Sluis staan ingeschreven, tellen ze ook niet mee in de inwonersaantallen. Er is dan ook niet veel leegstand. Slechts een handvol woningen staat te koop, voor prijzen die de meeste mensen niet kunnen betalen. Autochtone inwoners trekken daardoor weg.”

“Dorpsraden in de buurt, zoals die in Groede en Nieuwvliet, zijn mordicus tegen het toestaan van tweede woningen in de kern. Hun kritiek: het nekt de aanwas van jongeren, de leefbaarheid keldert en in de winter zijn de kustplaatsen grotendeels spookdorpen. Veel tweede woningen worden daar verhuurd aan Duitse toeristen die er alleen in de zomer zijn. Hoe anders is het beeld in Retranchement. Belgen wonen niet zo ver weg en zijn dus regelmatig in het dorp. De dorpsraad is juist voorstander van tweede woningen. “Want het gaat verpaupering tegen”, zegt Almekinders. Toeristen hebben er sinds kort een extra trekpleister bij: de nieuwe zeedijk die iets verderop is aangelegd vanwege de uitbreiding van het Zwin. Daar moest camping De Sandt Plaet, de voormalige roemruchte De Wildhof, voor wijken. Het Rijk gaf het dorp 750.000 euro als compensatie. Dat geld gaat deels naar de aanleg van een grote parkeerplaats net buiten Retranchement, zodat toeristen niet meer in de dorpskern parkeren.”

Wat verwachten we?

Hoe de toekomst van Retranchement er uit ziet, weet niemand. Het aantal kinderen is op één hand te tellen. Dat jongeren wegtrekken is in heel West-Zeeuws-Vlaanderen een probleem, maar nergens lijkt het zo nijpend als hier. „Is Retranchement over twintig jaar een luxe vakantieoord?”, vraagt Han Almekinders zich hardop af, zonder het antwoord te weten.

Voor de tunnel naar Zuid-Beveland en de snelwegen naar de rest van Nederland wordt tol geheven, wat voor de bereikbaarheid van Zeeuwsch-Vlaanderen toch een handicap is.

De weg, met bermen overlopend in de tuinen, en de huizen worden goed verzorgd.

Overall voetpaden voor wandelaars naar elementen langs de linie.

De Staats-Spaanse linie: front van de Tachtigjarige oorlog en de bakermat van Nederland.

Canon van het Nederlandse landschap, 2008

De Staats-Spaanse linie: front van de Tachtigjarige Oorlog en de bakermat van Nederland.

Herfotografie CvHNL versie 2.020
14.25 uur; 21-07-2020

Logboek-aantekeningen verkenners versie 2.020

H.v.B. (14.25 uur; 21-07-2020) Een heer komt vragen of wij hier gisteravond ook al waren. Jazeker, en 12 jaar geleden ook! Zijn echtgenote in de tuin achter ons praat Frans. Ze loopt met haar mobiel tussen twee buurhuizen in. Is dat andere huis ook van hun? Of is het van anderen en is de buurtpreventie actief? Ze zijn beiden heel vriendelijk en benieuwd. Hij wil het boek wel bestellen.

M.P. (14.25 uur; 21-07-2020) De beesten lopen, zonder enige vorm van overleg, het beeld uit. Van Blerck lukt het niet ze onder controle te krijgen.

Zie ook: De Staats-Spaanse Linie, frontlinie in de tachtigjarige oorlog. Henk van Blerck, 2008. In: CvHNL 2008, Blz 119.

De panorama 360° foto

Beeld 49 van 60 Landgoed Overduin bij Oostkapelle

N 51° 34' 54" E 3° 34' 10" / © HENK VAN BLERCK EN MICHIEL POTHOFF, 2008, 2020

Wat zien we?

- Er is een rij populieren in de achtergrond weg. Verder is hier weinig verschil met 2008. Een bloempot staat iets verderop, het grijze elektriciteitskastje is nu groen van kleur, de tuinstoelen staan ongeordend op dezelfde plek. Het landgoed wordt nog steeds goed onderhouden. Het gras is prachtig als gazon gemaaid.
- De tuin links onder heeft wel een haag gekregen, met een schrikdraadje. Misschien om iets meer privacy te verkrijgen in dit vrij toegankelijke landgoed.
- Doordat we eerder op de dag de foto maken is de voorkant van de schuur rechts beter te zien met de blauwe deuren en ruitvormige vensters.

Wat weten we?

Overduin

Het beheer van Overduin is in handen van de BV Buitenplaats Overduin en de Stichting Overduin. De bv is in feite het landbouwbedrijf van Overduin. De stichting heeft tot doel het landgoed te behouden als cultuur- en natuurmonument. De verschillende gebouwen van het landgoed zijn in handen van particuliere eigenaren.

De boerderij wordt niet meer als zodanig gebruikt en de landbouwgronden worden verpacht. De doelstelling van de eigenaar is de instandhouding en het beheer van Overduin als particulier bewoond landgoed.

Buitenplaatsen in Nederland: [Overduin](#)
Zeeuwse Ankers: [Buitenplaats Overduin](#)

De Manteling

De Manteling van Walcheren is een klassieke buitenplaatszone met bossen, stukken duin, kaarsrechte lanen en slingerpaadjes. Van de 17e tot de 19e eeuw woonde de Middelburgse elite hier in de zomer; in de 20e eeuw werden veel huizen permanent bewoond of er kwam een instelling in. Vrijwel nergens anders in Europa groeien loofbomen zó dicht op de kust. In dit gebied hoor je tegelijk een nachtegaal zingen en een zeemeew kriesen. Staatsbosbeheer beheert in de Manteling een aantal statige buitenplaatsen zoals Westhove, Berkenbosch en Duinbeek. In de 18e-eeuwse voormalige oranjerie van Kasteel Westhove is Terra Maris gevestigd, het Zeeuws museum voor natuur en landschap.

Pdf Provincie Zeeland: [Natura 2000 - De Manteling van Walcheren](#)
Pdf: [Langs de kust van Walcheren: lustoorden in de Manteling](#)

Duisternis beschermd

Er was even sprake dat het donkerste plekje van Zeeland verlicht zou worden, maar de knoop is de laatste jaren doorgemaakt: Manteling moet in verband met Natura 2000 donker blijven.

Artikel PZC.nl: [Lampen mogen niet aan op het donkerste plekje van Zeeland. Dus hoe vind je dan toch je weg?](#)

Wat verwachten we?

- Het behoud van de landgoederen en parken in de Manteling is wel zeker, maar vormen de vakantieparken en toeristen een bedreiging voor deze cultuurhistorie?
- Heeft klimaatverandering hier nog invloed op de binnenduinrand?
- Hoe gaat het verder met Walcheren?

Buitenplaats Overduin behouden als cultuur- en natuurmonument

De Manteling van Walcheren

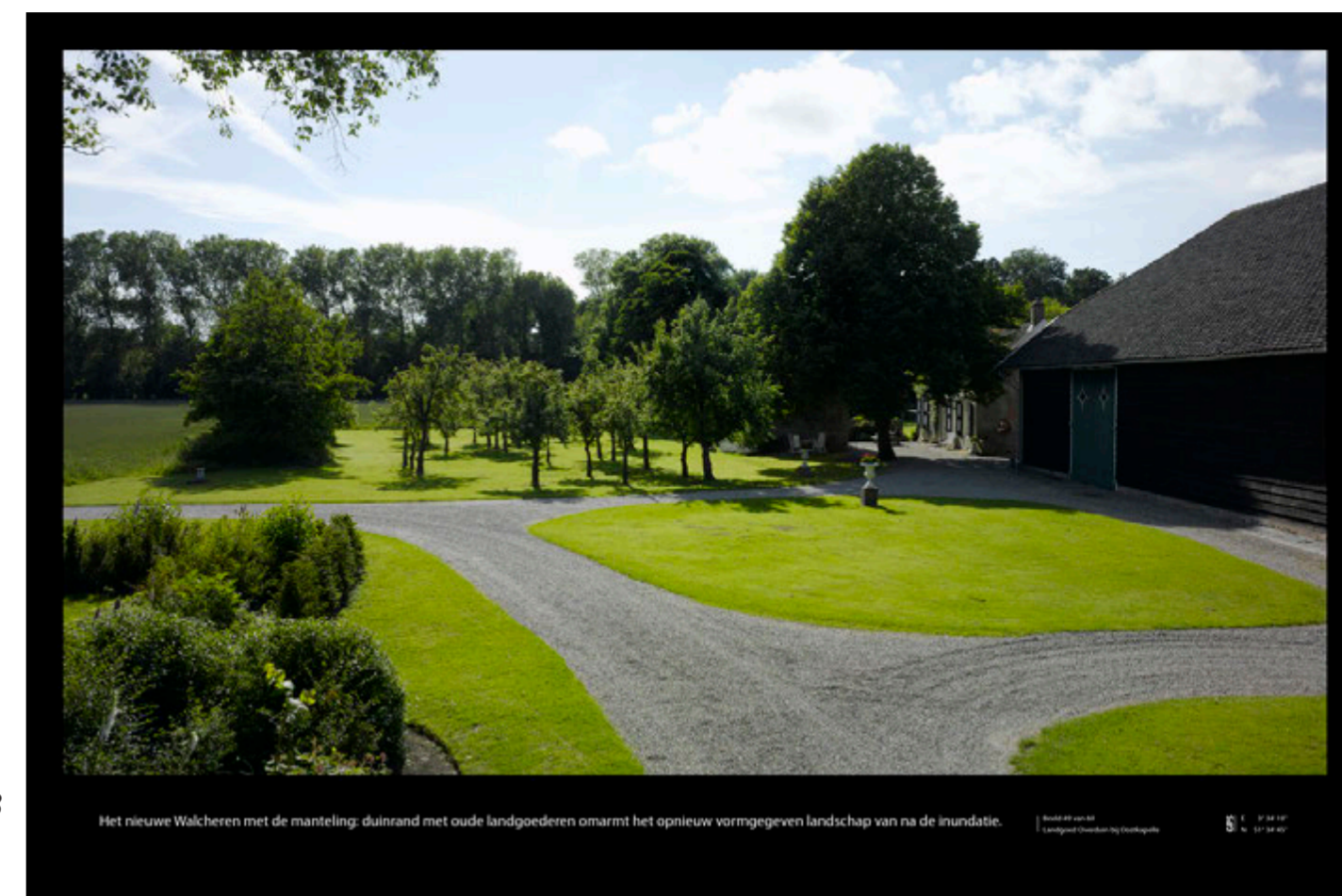
▲ Reflectoren op paaltjes bij strandovergang de Lage Duintjes bij Oostkapelle moet bezoekers van strand en paviljoen houvast bieden. © Dirk Jan Gijffels

Lampen mogen niet aan op het donkerste plekje van Zeeland. Dus hoe vind je dan toch je weg?

VEERE/OOSTKAPELLE - De vleermuis is er blij mee, de struikelende bezoeker aan een strandpaviljoen minder. Het donker beheert Veerse natuur- en duingebieden in de nachtelijke uren. De gemeente onderzoekt nu in de Manteling of reflectie de strandtentbezoeker wat houvast kan bieden in het duister. Want het licht mag er niet aan.

Het donkerste stukje van Zeeland

Het nieuwe Walcheren met de manteling: duinrand met oude landgoederen omarmt het opnieuw vormgegeven landschap van na de inundatie.

Canon van het Nederlandse landschap, 2008

Herfotografie CvhNL versie 2.020
15.30 uur; 13-07-2020

Logboek-aantekeningen verkenners versie 2.020

L.T. (15.55uur; 25-05-2020) Een paaltje op de Koningin Elisabethweg belemmert ons de doorgang. Later vinden we een betere weg: aan de Dunoweg, tegenover Hoeve Nooitgedacht, bij het witte kanon dat uit de grond steekt. Zo kunnen we over de oprijlaan naar het witte landhuis en de bijgebouwen die op de foto uit 2008 staan. Vanuit de duinen wandel je hier zo over al die landgoederen in de binnenduinrand van Walcheren. Er is vrij toegang tot het terrein, behalve bij het woonhuis. De tuin is afgezet met een lijntje schrikdraad en hier en daar een bordje 'geen toegang, gereserveerd terrein'.

M.P. en H.v.B. (15.30 uur; 13-07-2020) Er is alleen een taxushaag links onder in beeld bijgekomen die de tuin erachter scheidt van het pad waar we op staan. Daarom moeten we iets verder naar rechts de opname maken. Terwijl we bezig zijn haalt de bewoonster de was binnen. Jammer anders hadden we een felgekleurde handdoek bij de vlinderstruik achter de haag in beeld gekregen. Dat was een mooie aanwijzing geweest dat het landgoed volop bewoond wordt. Er wandelt heel rustig een ree over de weide linksachter.

Zie ook: De manteling, beboste duinrand als omlijsting van het nieuwe Walcheren. Harry Harsema, 2008. In: CvhNL 2008, Blz 120.

De panorama 360° foto

Beeld 50 van 60 Oosterscheldedam door de Roopot

N 51° 36' 55" E 3° 41' 00" / © HENK VAN BLERCK EN MICHIEL POTHOFF, 2008, 2020

Wat zien we?

Er staan geen lantaarnpalen meer op de dam. Ook de kranen die op de foto aan de overkant staan, zien we niet meer. Het aantal vakantiehuisjes op het strand aan de overkant lijkt ongewijzigd. Evenals het aantal windmolens.

Deze keer geen hengelvissers in beeld. Het is vloed, daarom is het water aan deze kant van de dam nu rustig terwijl in 2008 het water naar buiten stroomde en schuimkoppen veroorzaakte.

Wat weten we?

Werkzaamheden aan de dam

Sinds 2015 zijn doorlopend werkzaamheden aan de Oosterscheldekering. Tussen 2015-2020 is Rijkswaterstaat 12 maanden per jaar bezig met het conserveren van de 124 cilinders. Tussen 2015 en 2023 is men bezig met het conserveren van 32 stalen schuiven. Ze conserveren vier schuiven per seizoen, er wordt niet gewerkt in het stormseizoen.

Project Rijkswaterstaat: [Onderhoud aan de Oosterscheldekering](#)

In 2018 is 250.000 kubieke meter zand voor het Banjaardstrand tussen de Veerse Gatdam en de Oosterscheldekering opgespoten. Aanvulling van het strand was/is nodig, omdat er door de getijdengeul vlak voor het Banjaardstrand doorlopend verlies aan zand is. In 2013 was al zo'n 360.000 kuub zand op het strand aangebracht, in de geul voor de kust 1,5 miljoen kuub.

Artikel BN De Stem: [250.000 kuub zand voor kust Noord-Beveland](#)

In 2008 is het dijktraject tussen de Veerse Gatdam en de Oosterscheldekering bekleed met een laag open steen asfalt. Is dat waar de kraanmachines op de foto mee bezig waren?

Ruimtelijke ordening en waterbeleid: [Onrustpolder](#)

Eb, stromend water de zee in

Energiewinning

Bij een doorlaat aan de Veerse kant van de Oosterscheldekering hangt de eerste vrijstaande waterkrachtcentrale van Zeeland, deels met Europese subsidie gerealiseerd. De getijdencentrale in de Oosterscheldekering bestaat uit vijf turbines die schone energie opwekken. Daarmee beschermt de Oosterscheldekering niet alleen tegen overstromingen, maar is het ook een bron van duurzame energie. Samen wekken de vijf turbines genoeg stroom op voor 1.000 huishoudens. De installatie is zo'n vijftig meter lang en twintig meter breed. Deze getijdencentrale is daarmee de grootste in Nederland en 's werelds grootste in handen van commerciële partijen. Vanaf de Jacobahaven is de hangende getijdencentrale te zien tussen pijler acht en negen. Een tweede demonstratieproject in de Oosterscheldekering is nog in ontwikkeling.

Provincie Zeeland: [Energie uit water](#)

Wat verwachten we?

- Ook in de toekomst zandsuppletie voor de kust van de Banjaard.
- Ook in de toekomst onderhoud aan de Oosterscheldekering.
- Meer getijdenenergiecentrales?
- Kunnen de Deltawerken de zeespiegelrijzing aan?

Deltawerken: Icoon van de Nederlandse ingenieurstraditie in strijd tegen de zee.

Canon van het Nederlandse landschap, 2008

Herfotografie CvHNL versie 2.020

Logboek-aantekeningen verkenners versie 2.020

L.T. (11.00 uur; 25-05-2020) *Er zijn werkzaamheden op de dam, we zien busjes, bouwers en wegwerkzaamhedenborden. Op het voormalige werkeiland Neeltje Jans de N57 af, dan via de Faelweg en Hoogh Plaatweg onder de weg, over een sluisbrug naar de fotolocatie. Daar aangekomen zien we de verschillen: er staan geen lantaarnpalen meer op de dam. Waarom? Om lichtvervuiling tegen te gaan?*

De vissers hebben hun auto boven op het asfalt van de dijk gezet en hun stoeltje op de keien onderaan. Het is eb. Je ziet het water door

de dam de zee instromen. Over een paar uur zal het water zo'n 3 tot 4 meter hoger zijn, aan het zeewier te zien.

M.P. en H.v.B. (18.10 uur; 13-07-2020) *De visser komt net naar boven lopen als wij achter zijn auto de bus opstellen. Hij legt ons van alles uit over de stroming van het water in het gebied. Hier bijten ze nu niet meer, nu moet je verderop zijn. Hij leeft met het getij als agenda. Straks kibbeling eten met de meeuwen op de dijktribune.*

Zie ook: Deltawerken, icoon van de Nederlandse ingenieurstraditie in de strijd tegen de zee. Marc Nolden, 2008. In: CvHNL 2008, Blz 123.

De panorama 360° foto

Beeld 51 van 60 Olland bij Sint Oedenrode

N 51° 34' 02" E 5° 25' 49" / © HENK VAN BLERCK EN MICHIEL POTHOFF, 2008, 2020

Wat zien we?

- Langs de oever is de helft van de toen net geplante wilgen verdwenen. Het zijn nu plukjes met wilgen en els. Daardoor is de beekloop meer zichtbaar, omdat je het water soms kunt zien waar geen beplanting staat.
- Door de beplanting heen zie je links en rechts hogere gronden van de akkers langs de beek. Zie verhaal Leenders in canon2008-boek.
- Er is een fietspad langs de weg aangelegd.
- Er is ook een picknickplaats (met infobord) aan het fietspad gekomen, bij het klaphek naar het wandelpad langs de beek. Op de foto staan en zitten daar inderdaad mensen.
- Het hooiland is nog niet gemaaid. Op sommige stukken lijkt het kleurrijker en soortenrijker dan in 2008, maar dat is moeilijk te zeggen, omdat toen het voorste perceel net gemaaid was.
- De populieren (peppels) aan de linkerkant zijn vervangen door jonge aanplant van populieren.
- Reiger in het gras. Koeien, zwanen, ganzen.
- Groen plastic verderop. Opslag?

Wat weten we?

Aanwonende (Van Liempd) vertelt dat het hooiland tegenwoordig van het Brabants landschap is, maar dat de boeren het terugpachten. Waarom doen ze dat? Veel hooi komt er niet van af. Vanwege de mestwetgeving heeft een boer echter hectares nodig. Heeft het daar mee te maken?

Op hoogste punt links heeft vroeger een molen gestaan. Ook dat vertelde Van Liempd. Hij ziet in de huidige situatie van de beek en de hogere akkers erlangs nog steeds de situatie van de middeleeuwen.

Plaats om te ontspannen, maar lukt dat wel wanneer de weg als sluiproute wordt gebruikt tijdens de spits?

Van Liempd heeft nadat hij drie keer toe mensen van "de bomen in de bocht had moeten plukken" de twee populieren in de bocht niet terug geplant. Men rijdt erg hard en er is daar veel verkeer. Dat hebben we 12 jaar geleden ook gemerkt. Sluipverkeer tussen A2 en A50. Aanwonenden hebben actiegevoerd bij gemeente, om sluipverkeer tegen te gaan. Men wilde in spits paaltje in de weg omhoog laten gaan. Gemeente is daar niet op in gegaan, omdat brandweer en ambulances altijd vrij doorgang moesten hebben.

Wat verwachten we?

Thema's voor de toekomst.

- Beheer natuur-percelen in relatie tot mestwetgeving. Perverse prikkels?
- Verkeer, sluipverkeer. Intensief gebruik landschap, uitwonen? Jakkerland of akkerland.
- Onderhoud landschap, 'laat niet als dank....'
- Voortzetting 'parkbeek van groene maatpak'.

Infobord bij de Picknickplaats

Het landschap van het Dommeldal: uit middeleeuwen daterend cultuurlandschap, typerend voor de identiteit van Brabant.

Canon van het Nederlandse landschap, 2008

Herfotografie CvHNL versie 2.020
11.30 uur; 14-05-2020

Logboek-aantekeningen verkenners versie 2.020

H.v.B. (11.30 uur; 14-05-2020) Eerst koffie uit de thermoskan aan de picknicktafel. Gelijk aanspraak. Het echtpaar dat woont in het huis tegenover onze fotolocatie wandelt hier elke dag en nemen dan een tas mee om de rommel mee te nemen die iedere dag weer langs de weg ligt. Blijkbaar is die bocht ideaal om rotzooi uit de auto te gooien. In 2008 stonden we hier op de bus half op de weg. Het verkeer raasde langs ons. Vooral vrachtwagen en de grote landbouwmachines zorgden ervoor dat we boven op de bus niet echt stevig stonden. Nu blijkt er een fietspad aangelegd en daardoor staan we een stuk comfortabeler. Voor de aanleg van het fietspad in de binnenbocht van de weg is de buitenbocht van de oostelijke meander van de Dommel voor een deel dichtgegooid. Is nu amper

meer iets van te zien. Veel fietsers, maar ook wandelaars passeren ons hier, die soms ook het pad langs de beek nemen. Vaak met hond. Meneer Van Liempd, buurman van het echtpaar, die een bedrijf hier aan de weg heeft komt ook een praatje maken. Hij vertelt ons dat ook hij elke dag een ommetje langs de beek maakt en dan ook steeds rommel meeneemt die mensen langs de weg gooien. Verknocht met deze plek.

M.P. (11.30 uur; 14-05-2020) De eerste opnamen in de remake 2020. Met enige spanning beginnen we er aan. Wat een fijne opening van dit project. Zicht tot in de verte en een landschap dat licht lijkt te geven. Dat belooft wat.

Zie ook: Dommeldal uit de middeleeuwen daterend typisch Brabants cultuurlandschap. Karel Leenders, 2008. In: CvHNL 2008, Blz 123.

De panorama 360° foto

Beeld 52 van 60 Plantage Mastbos, Breda

N 51° 32' 34" E 4° 45' 54" / © HENK VAN BLERCK EN MICHIEL POTHOFF, 2008, 2020

Wat zien we?

De grote beuk is weg. Er is een nieuwe geplant, een flinke, maar hij heeft minstens een eeuw nodig om de oude te gaan evenaren. De cirkel van paaltjes houdt de herinnering mee hoog, maar toont ook het cirkelvormig pad dat op de foto van 2008 minder zichtbaar was. De foto is op een andere plek genomen.

Binnen de cirkel is het zo te zien pas opnieuw ingericht. Om de cirkel liggen stukken boomstam. Het zouden delen van de oude boom kunnen zijn. Er is een infobordje geplaatst, rechts. Achter de nieuwe boom is een wal aangelegd en daarachter loopt een pad dat een stuk van de cirkel afsnijdt. Het is druk met fietsers en wandelaars in 2020. Picknicktafel lijkt dezelfde als in 2008. Meisje leest een boek op bankje in de schaduw, Links zitten nog twee mensen op een bankje.

De nieuwe wal langs de Oude Postweg. Verspreid rond de nieuwe boom liggen stukken van de stam van de oude boom.

Wat weten we?

De nieuwe Scheidingsbeuk

Op het infobordje staat: "Op 31 januari 2020 is de nieuwe scheidingsbeuk geplant. Deze boom vervangt de oude scheidingsbeuk die in 2017 geveld moest worden, omdat deze was aangetast door de reuzenzwam, een parasitaire paddenstoel die de gezondheid van de boom aantastte. Deze nieuwe, groene beuk is ongeveer 40 jaar oud, weegt 4000 kilo en is 11 meter hoog."

De Scheidingsbeuk maakt deel uit van het 'Vierkant van Maurits'. Dat vierkant ontstond aan het begin van de 17e eeuw, ruim een eeuw na de aanplant van het bos.

Prins Maurits gaf destijds opdracht aan landmeters om het Mastbos in kaart te brengen en een jachtgebied aan te leggen. Dat jachtgebied bestond uit een vierkant met zijden van circa 1300 meter. De Scheidingsbeuk gaf het midden aan van de zuidelijke rand van het vierkant. Het vierkant werd begrensd door lanen met daarnaast een wal en een greppel. Bij de beuk is weer een nieuwe wal aangelegd. Verderop langs de Oude postweg zie je nog oude stukken ervan. Bron: o.a. De Stem en Wikipedia.

Duurzame houtoogst

Net ten noorden van de Scheidingsbeuk wordt onderzoek gedaan naar duurzame houtoogst door de Wageningse Universiteit in samenwerking met Staatsbosbeheer. In die studie wordt gekeken naar de invloed van houtoogst op de vruchtbaarheid van de bodem en de gezondheid van de bomen. Gemeten wordt: de hoeveelheid voedingsstoffen in de bodem, invloed van het regenwater en de voedingsstoffen die opgeslagen zitten in het hout. De proefvelden mogen niet betreden worden, want dat zou de metingen verstoren.

Wat verwachten we?

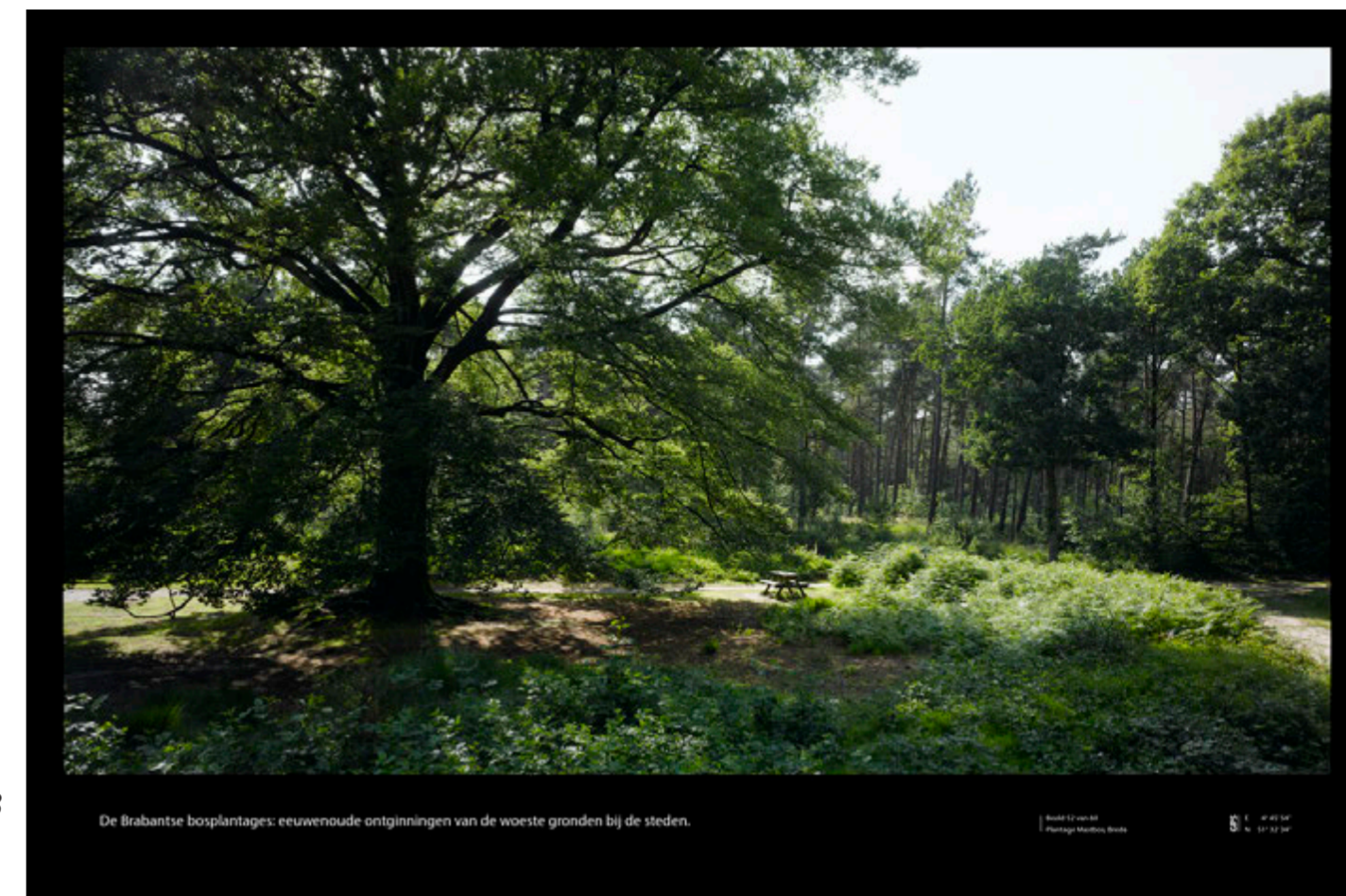
- Het Mastbos blijft 'een heilig bos'.
- De boom heeft tijd nodig om heel groot te worden, maar zal binnen enkele jaren toch al indruk maken als onderdeel van dit bijzondere kruispunt in het Mastbos. Vele wandelaars en fietsers zullen er elke dag van genieten.
- Onderzoek naar de toekomst van onze bossen in een tijd van klimaatverandering en luchtvervuiling.
- Dit hoort ook bij het thema 'boomziektes en plagen'. Zie Vries, Singraven, 's-Graveland op pagina 42.

Ze wandelden hier al vaak, maar nu voor de alternatieve vierdaagse

De Brabantse bosplantages: eeuwenoude ontginningen van de woeste gronden bij de steden.

Canon van het Nederlandse landschap, 2008

Herfotografie CvhNL versie 2.020
14.25 uur; 21-07-2020

Logboek-aantekeningen verkenners versie 2.020

H.v.B. (14.25 uur; 21-07-2020) Twee dames die de alternatieve vierdaagse lopen vertellen over de boom. "Als we die zagen dan wisten we dat De Kogelvanger dichtbij was." Ze wandelden hier vroeger al en de Kogelvanger is nog steeds een grand café aan de oostrand van het Mastbos.

Een meisje met rood shirt en witte broek komt vanaf het noorden over de Lange Dreef aanfietsen en stalt haar fiets

bij het bankje tegenover ons. Daar gaat ze zitten lezen. Vanaf de bus ben ik blij met dat accent in het beeld. Rood rustpunt.

M.P. (14.25 uur; 21-07-2020) Wat scherp is, is niet vluchtig en wat onscherp is, is niet belangrijk. Het voelt alsof we hier bij de geboorte zijn van een nieuwe plek in het bos.

Zie ook: De Brabantse bosplantages, eeuwenoude ontginningen in de woeste gronden bij de steden. Karel Leenders, Henk van Blerck, 2008. In: CvhNL 2008, Blz 127.

De panorama 360° foto

Beeld 53 van 60 Koning Willem III hoeve, Helenaveen

N 51° 25' 17" E 5° 53' 43" / © HENK VAN BLERCK EN MICHIEL POTHOFF, 2008, 2020

Wat zien we?

Doordat de beplantingen in de waterkanten van de vaart zijn weggehaald, is er een strakker en opener beeld ontstaan. De extra verharding van het pad links versterkt dat. Landschap ziet er intensiever gebruikt uit. Bruggetje in de verte is er nog.

Wat weten we?

Peelbranden

De afgelopen jaren zijn meerdere keren grote veenbranden in het Peelveen uitgebroken. Deze zijn moeilijk te bestrijden.

Agro-toerisme

Voor de regio is de recreatie gekoppeld aan de natuurgebieden en de geschiedenis een belangrijke inkomstenbron geworden.

Natuur tussen de intensieve veehouderij

De stikstofdiscussie speelt hier expliciet. In de Limburger van 16-07-2020 staat: "Meer veehouders dan verwacht zetten hun intensieve veehouderij voort in Peel en Maas. Het gaat om zijn minst om 24 veehouders van de 67 die hadden aangegeven per 1 januari 2020 te stoppen."

"Het was onder meer Behoud de Peel die door de Raad van State eind mei in enkele procedures in het gelijk werd gesteld; vergunningen die op basis van het Programma Aanpak Stikstof (PAS) zijn verleend, zijn niet geldig. Onder dat programma werden veel projecten vergund, ervan uitgaande dat later, in de toekomst, andere maatregelen de schade van die projecten aan de natuur zouden herstellen en compenseren. Van Opbergen: „Het PAS was puur bedoeld om zo veel mogelijk vergunningen te verlenen. Het programma voorzag verder in een heel klein beetje reductie van stikstof. Ik heb het precies uitgerekend. In 2030 zou er 4 procent reductie op stikstof zijn behaald. Dat is alsof je niet met 300 kilometer per uur tegen een dikke boom rijdt, maar met 290 kilometer. Zo'n reductie maakt niks uit."

De overheid, zegt Van Opbergen, heeft de landbouw altijd de hand boven het hoofd gehouden, en de belangen van de natuur omzeild. Met het streven naar uitzonderingen op Europese regels en met het wegstrepen van de ene vergunning tegen de andere, het zogenoemde 'salden'. Dat beleid heeft ook De Peel veel kwaad gedaan, stelt Van Opbergen. „De stikstofdepositie is hier sinds eind jaren tachtig met 30 procent gedaald, door emissiearme stallen, luchtwassers en betere bemesting. Maar de laatste jaren zien we geen reductie meer. Terwijl er nog steeds drie tot vijf keer méér stikstof in De Peel terecht komt dan zou mogen. We zouden een reductie van 80 tot 90 procent moeten hebben om te komen tot een niveau dat een hoogveen als De Peel maximaal kan verdragen."

Bron: NRC - ["In Deurnese Peel zijn gevolgen van te hoge stikstofuitstoot zichtbaar"](#)

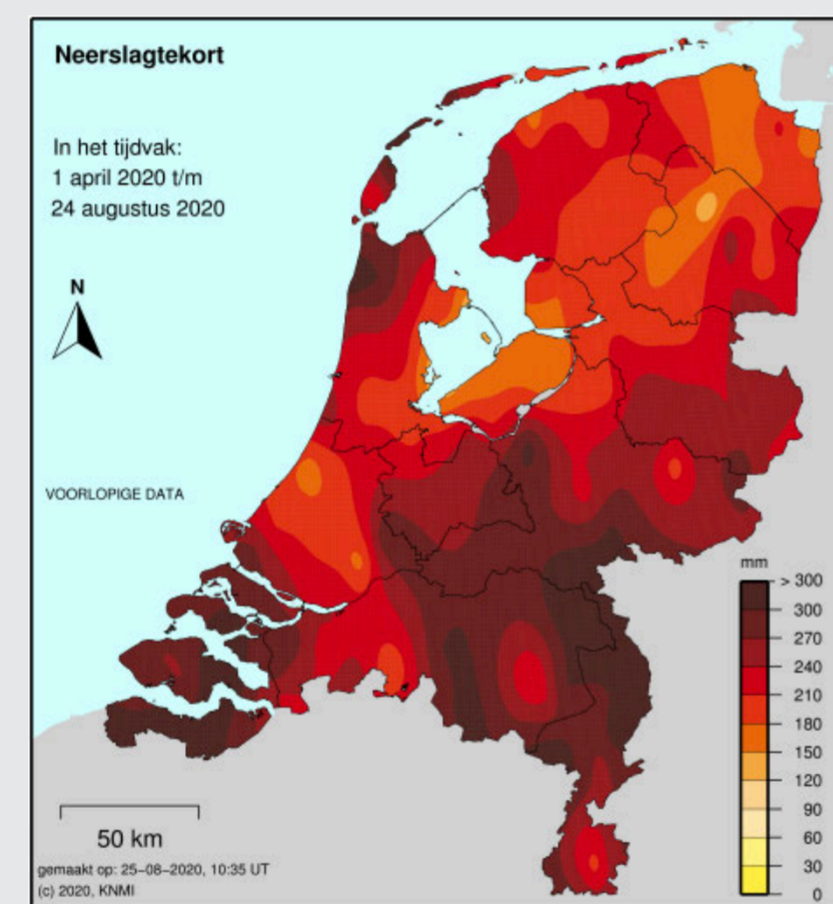
Volksgezondheid en intensieve veehouderij

In de Peel speelt ook de discussie over de effecten van de intensieve veehouderij op de volksgezondheid. Op de site van vereniging Behoud de Parel: "Bij de start van de campagne van "Behoud de Parel" - de onthulling van een spandoek aan de A73 - wees huisarts Monique Baggen op de gezondheids-

aspecten die aan de plannen kleven. De overheid en een deel van de politiek lijken doof voor tegenargumenten en doen de zorgen met betrekking tot de volksgezondheid af als "overdreven", "bangmakerij" en zelfs het woord "volksmennerij" wordt in de mond genomen. Op deze pagina vindt u berichten die te maken hebben met de relatie tussen de verschillende plannen en de volksgezondheid."

Watertekort in voormalig brongebied De Peel

Vroeger was De Peel met zijn hoogvenen een grote natte spons die benedenstrooms zelfs voor wateroverlast kon zorgen. Tegenwoordig is er in De Peel, maar ook verder benedenstrooms langs De Brabantse beken in de meeste zomers een groot watertekort. Er valt te weinig regen. En in nattere periodes wordt het super-efficiënt afgevoerd. Er zit geen buffering meer in het watersysteem.

Wat verwachten we?

Wordt stikstof gereduceerd en kan daardoor de Peelnatuur gedijen? Of wordt de 'pragmatische keuze' gemaakt dat natura 2000 niet van toepassing zou moeten zijn in de omgeving van zoveel bio-industrie? Wat vinden de omwonenden daarvan met het oog op hun gezondheid? Komt hier een integraal beleid op gang? Of verhardt het klimaat alleen maar?

WaterBouw

Biedt 'waterbouw' een deel van een uitkomst? Veel bedrijven stroomafwaarts van de beken kampen met verdroging van het land. Tot de twintigste eeuw was De Peel een heel nat gebied en de voeding van beken die richting de Maas lopen. Zou juist de Peel weer een brongebied moeten worden waar Brabant een watervoorraad aanlegt? Als deel van de klimaatadaptatie.

Ontginningen van hoogveen en heidevelden: planmatige operaties om de 'woestenij' van Brabant te economiseren.

Canon van het Nederlandse landschap, 2008

Herfotografie CvHNL versie 2.020
11.40 uur; 27-05-2020

Logboek-aantekeningen verkenners versie 2.020

H.v.B. (11.30 uur; 27-05-2020) *Er zijn flink wat bomen gekapt, met name die in de waterkant stonden. Jammer wel, toch. Minder lommerijk. Het is nu één brede open baan terwijl het vroeger twee afwisselende baantjes langs de lange vaart waren. Maar er zijn ook nieuwe eikjes geplant en die elzen in de waterkant komen op den duur wel weer terug. Ook lijken de wegen wel drukker geworden. Dat is dan weer in*

tegenspraak met het feit dat hier overgestapt is naar 'natuur', zoals de boerin in 2008 vertelde. Veel fietsers en wandelaars.

M.P. (11.40 uur; 27-05-2020) *De heigheid is in de verte ook deze keer aanwezig, maar wat missen we de bomen in voorgrond die een schaduw zou kunnen werpen op het oogverblindende zandpad.*

Zie ook: Ontginningen van hoogveen en heidevelden Brabant woestenij in cultuur gebracht. Karel Leenders en Henk van Blerck, 2008. In: CvHNL 2008, Blz 128.

De panorama 360° foto

Beeld 54 van 60 Singelgrachtweg in de Bossche Broek

N 51° 40' 17" E 5° 17' 55" / © HENK VAN BLERCK EN MICHIEL POTHOFF, 2008, 2020

Wat zien we?

Pad lijkt iets droger en is minder begroeid. Is het pas geschaafd, of wordt er echt meer gelopen? Verder vrijwel geen verschil in beeld.

Wat weten we?

Visuele verbinding met zuidelijk deel Bossche Broek.

De beplanting op en achter de dijken langs de A2 is de laatste jaren flink gegroeid. Langzaam maar zeker is de visuele verbinding tussen het zuidelijke en noordelijke deel van het gebied daardoor verbroken. Ook het zicht vanaf de A2 op de kathedraal wordt steeds beperkter.

Zuiderwaterlinie

De Bossche Broek maakt deel uit van de deze Brabantse linie.

Op de site van de zuiderwaterlinie – “1 linie, 11 vestingssteden, 1001 ontdekkingen” – wordt de Moerasdraak besproken en als wandelgebied voor vogelliefhebbers gepresenteerd, maar iedere dag zie je er veel meer mensen dan alleen vogelaars! Het gebied is grotendeels voor autoverkeer afgesloten.

Hoogbouw en Visie Zuidwalkwartier

Is hoogbouw een oplossing voor de Bossche woningnood? Waar kunnen flats worden gebouwd: in het Paleiskwartier, in de binnenstad of overal? Wat zijn de voor- en nadelen? En is de Sint-Jan nog heilig? Den Bosch heeft zich lang verre gehouden van hoogbouw in de stad; geen toren mocht de Sint-Jan naar de kroon steken. Zelfs het Provinciehuis werd om die reden naar de stadtrand verbannen. Rond de eeuwwisseling keerde het tij. De succesvolle ontwikkeling van het Paleiskwartier schreeuwde om hoogbouw en in 2003 boog de stad zich over een hoogbouwnota om helder te krijgen wat wel en niet kan. Toch bleef hoogbouw een discussiepunt in de stad. Zo kregen bewoners van het gebied rond de IJzeren Vrouw uiteindelijk hun zin bij het aftoppen van de Amazones van Liesbeth van der Pol. Inmiddels wordt er door een aantal politieke partijen voorzichtig geopperd de nota hoogbouw uit 2003 te moderniseren. Om de woningnood en de verdichting van steden. Maar ook om de vraag of de stad nog wel genoeg lef en visie toont (Brabants Dagblad).
Bron: <https://www.bai-s-hertogenbosch.nl/activiteit/debat-uitzicht-en-inzicht-hoogbouw-in-den-bosch>

PDF Gemeente 's-Hertogenbosch [Visie Zuidwalkwartier](#)

De Amazones

Hoe zouden Benthem en Verhagen gereageerd hebben op De 'Amazones'. Volgens BAi zijn het drie elegante lichte woontorens op een bijzondere plek. Aan de rand van de historische binnenstad van Den Bosch en in een heerlijke parkachtige omgeving. Dok architecten begon in 2000 aan de meervoudige opdracht voor hoogbouw op het voormalige terrein van de Hogere Agrarische School. Er was in Den Bosch weerstand tegen hoogbouw, ook op deze plek. Na intensief onderzoek en studie heeft Dok een goede en mooie oplossing gevonden.

De transparantie naar de IJzeren Vrouw vanuit de omliggende wijken is ver groot door de strategische plaatsing van de torens. De gevel van de 'Amazones' is stevig naar de stad en open en beweeglijk naar het water. Elke toren heeft 14 lagen met op iedere laag 3 luxe koop- of huurappartementen. Alle woningen zijn licht, ruim en hoogwaardig afgewerkt. De riante buitenruimte biedt een adembenemend uitzicht over Den Bosch.

Liesbeth van der Pol: "Ik ontwerp graag gebouwen met een sterk karakter. De Amazones waken als ranke dames over het park. Ze staan met smalle voeten in het gras, om zo veel mogelijk groen te behouden. De gevels hebben we een speels ritme gegeven van verticale en horizontale vlakken, verwijzend naar de Bossche School. Samen met de beigebruine bakstenen, de grote glasvlakken en het ronde glas in de neuzen van de torens geeft dat een sierlijke en statige aanblik."

"We hebben lang nagedacht over hoe we alle woningen de mooiste uitzichten konden geven. En dat is gelukt. De woontorens staan nu op een mooie afstand van elkaar met hun neus richting het water."

Bron: [Bosch Architectuur Initiatief](#)

Wat verwachten we?

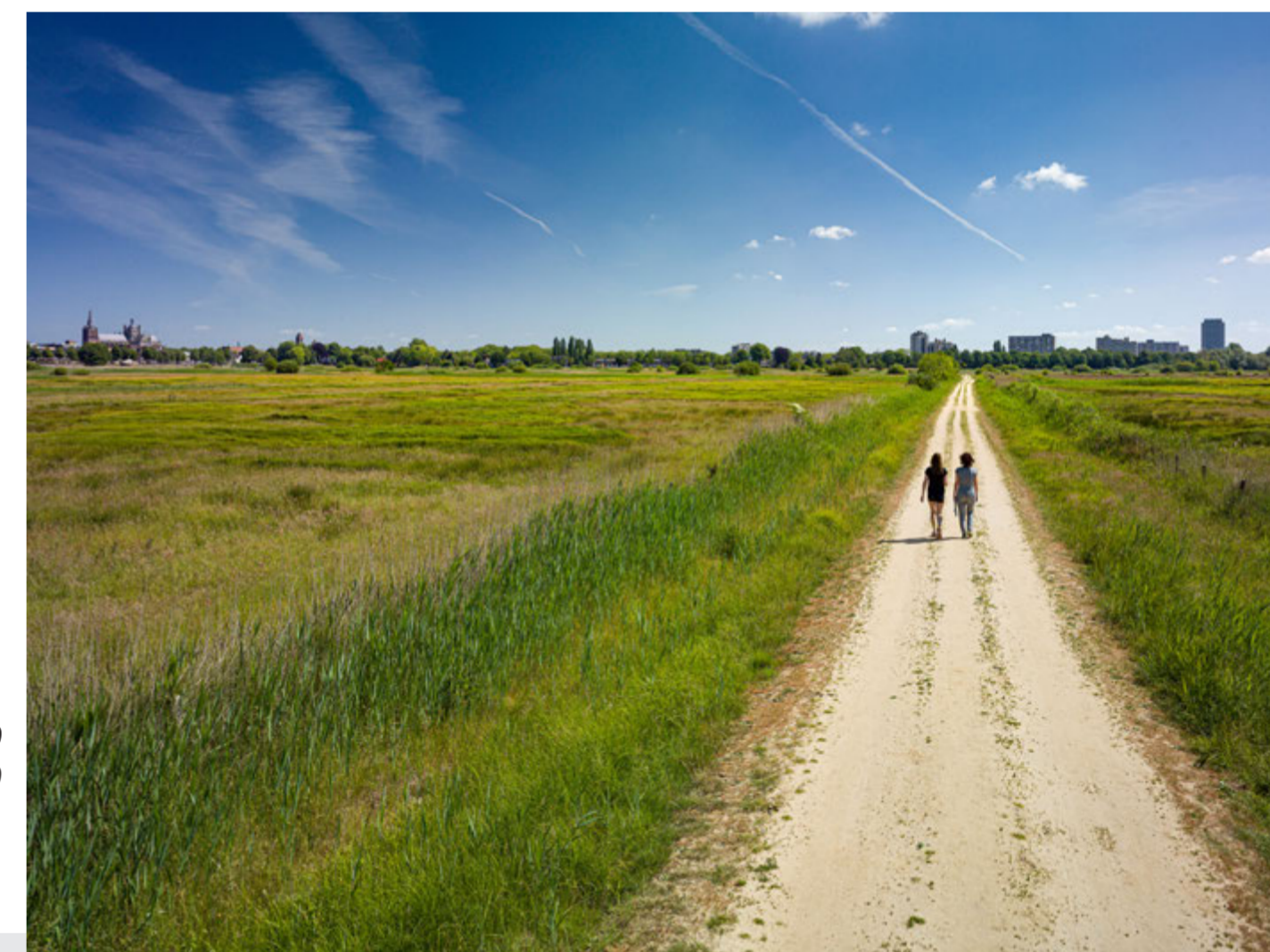
- Den Bosch zal de Bossche Broek blijven koesteren.
- Gesprekken over een stad met lef en/of besef van historie zal voortgaan.
- Zichtlijnen naar het zuiden en terug?

Bossche Broek: landschap van hertog Jan bepaalt eeuwen later nog steeds het stadsgezicht; bakermat van de landschapsverzorging door Staatsbosbeheer.

Canon van het Nederlandse landschap, 2008

Herfotografie CvHNL versie 2.020
12.40 uur; 29-05-2020

Logboek-aantekeningen verkenners versie 2.020

H.v.B. (12.50 uur; 29-05-2020) Twee weken geleden waren we ook bij het Bossche Broek, maar toen had ik geen afspraak gemaakt met de gemeente om voor ons het paaltje in de weg naar beneden te doen. Dat was er in 2008 niet. Nu loopt alles gesmeerd. Op afstand wordt voor ons alles geregeld. Het is druk met wandelaars, joggers en fietsers. Eén van hen maakt van ons beiden een foto op de bus.

Twee dames lopen voor ons nog een keer op en neer. Net als het koor uit Vught in 2008. Wat is dit toch een mooie klus.

M.P. (12.40 uur; 29-05-2020) Het groen in de zandpaden is aan het verdwijnen. Het pad eist hierdoor brutaal de aandacht en het groen krijgt een secundaire rol.

Zie ook: Bossche Broek, landschap van Hertog Jan en bakermat van de landschapsverzorging. Karel Leenders en Henk van Blerck, 2008. In: CvHNL 2008, Blz 131.

De panorama 360° foto

Beeld 55 van 60 Grote Beerze bij Westelbeers

N 51° 26' 12" E 5° 12' 40" / © HENK VAN BLERCK EN MICHIEL POTHOFF, 2008, 2020

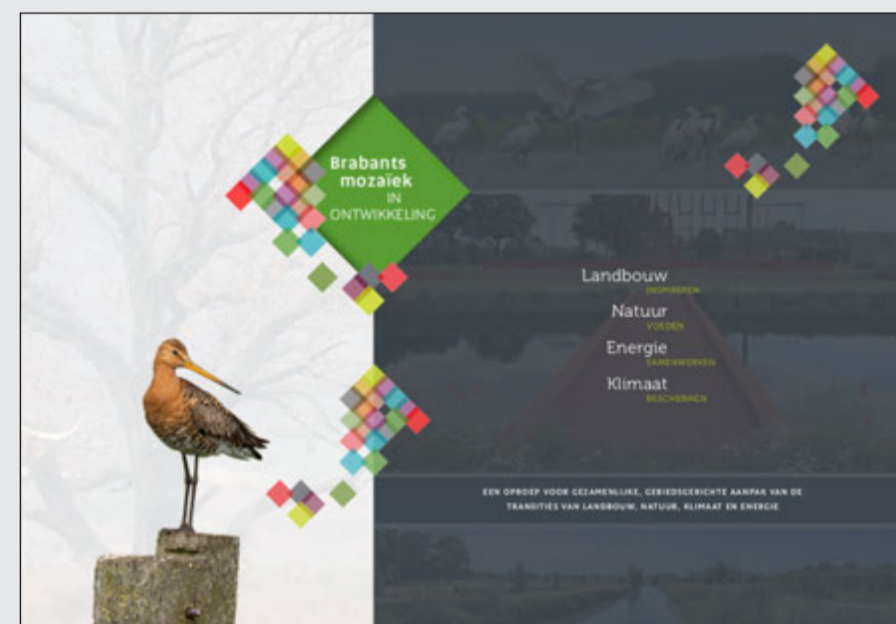
Wat zien we?

De poel is voor een groot deel dichtgegroeid. De beplanting langs de beek is tot een bosstrook geworden. Het uitzicht op de boerderijen en andere bebouwing aan de overkant is daardoor verdwenen. Deze nieuwe natuur is een wereld op zichzelf geworden. Ook geen koeien meer te zien. Is er nog iets aan de vegetatie af te lezen? Beheer lijkt extensief.

Wat weten we?

Manifest Brabants Mozaïek in ontwikkeling

Negen partijen hebben op 10 januari 2019 een manifest over de grote ruimtelijke transitie in Brabant aangeboden aan Provinciale Staten. Zij willen de transitie van landbouw, natuur, klimaat en energie gebiedsgericht en 'grensontkennend' aanpakken door gezamenlijk beleid, instrumenten, investeringen en menskracht voor in te zetten. Verstedelijking, landbouw en recreatie, de energietransitie en infrastructuurplannen hebben impact op de waardevolle landschappen. De Manifestpartners zijn: ZLTO, Brabants Landschap, Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, Brabantse Waterschappen, Brabantse Milieufederatie, Brabants Particulier Grondbezit (BPG), vijf grote Brabantse gemeenten (B5) en VNO-NCW. Het manifest wordt ook ondersteund door de gemeenten van Brabant via de 4 regio's en door Brabant Water. De Manifestpartners met hun brede achterban verwachten een aantrekkelijk landschap te creëren door afwisseling van functies en door de verschillende transitie met elkaar te verbinden en daarmee de grote economische betekenis van Noord-Brabant te stimuleren.

Bron: [Landschapsobservatorium](#)

Versnelde aanleg natuurnetwerk brabant

De realisatie van het Natuurnetwerk Brabant krijgt een extra impuls. De drie Brabantse waterschappen, Brabants Landschap, Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten hebben afspraken gemaakt over het versneld aanleggen van nieuwe natuur in Brabant. Ze hebben daarbij ook aangegeven in welke gebieden zij de natuur willen realiseren. De aanleg van nieuwe natuur is nodig om de biodiversiteit te laten toenemen. Gedeputeerde Rik Grashoff is blij met de stap: "Deze overeenkomst is een eerste stap om de aanleg van het Brabantse natuurnetwerk te versnellen. Want we willen er echt vaart in gaan brengen".

[Een kaart](#) toont de gebieden binnen het Natuurnetwerk Brabant waar een van de zes genoemde partijen als trekker optreedt. Zij nemen het op zich om ter plekke een gebiedsproces op gang te brengen om de nieuwe natuur te realiseren. Andere organisaties en particulieren worden daar actief bij betrokken. Ook nemen zij het initiatief om gronden te verwerven en in te richten voor natuur. Vaak zal dit gepaard gaan met het aanpassen van het watersysteem. In de gebiedsprocessen wordt ook rekening gehouden met mogelijkheden voor onder meer de agrarische sector, landschappelijke en cultuurhistorische waarden. De uitvoering vindt de komende jaren (tot 2028) plaats.

Deze impuls van de natuurrealisatie past in het nieuwe Bestuursakkoord voor de Provincie Noord-Brabant en is niet los te zien van manifesten van de betrokken organisaties, zoals het manifest 'Brabants Mozaïek in ontwikkeling' dat begin 2019 is uitgebracht. De provincie ondersteunt de uitvoerende partijen op verschillende manieren, onder meer via Groen Ontwikkelingsfonds Brabant.

Bron: [Groen Ontwikkelingsfonds Brabant](#)

Nieuw college Gedeputeerde Staten geïnstalleerd

Het nieuwe College van Gedeputeerde Staten is geïnstalleerd. Dit gebeurde tijdens de Statenvergadering van 15 mei 2020 na een debat over het bestuursakkoord "Samen, Slagvaardig en Slim: Ons Brabant". De nieuwe coalitie wordt gevormd door VVD, Forum voor Democratie, CDA en Lokaal Brabant. Bron: [brabant.nl](#)

Van Gogh Nationaal Park "Visitekaartje voor Nederland"

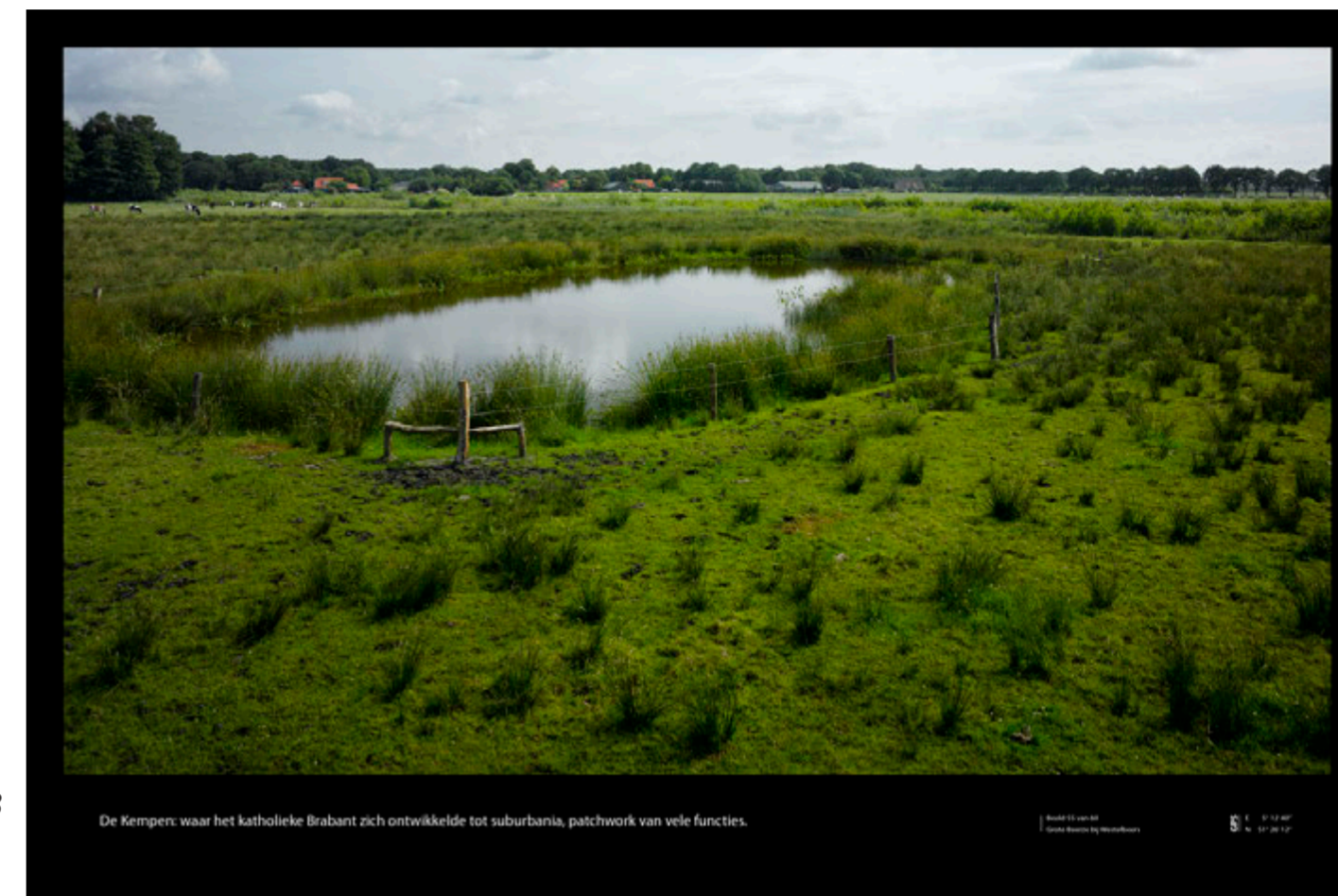
Het Van Gogh NP wordt het eerste Nationaal Park 'nieuwe stijl' in Nederland. Het gaat niet alleen om de natuurgebieden maar ook om de agrarische cultuurlandschappen daaromheen, tot in de dorpen en steden. De Nationale Parken nieuwe stijl zijn een visitekaartje voor Nederland. De combinatie van toonaangevende natuurgebieden in een aantrekkelijk agrarisch cultuurlandschap, een topeconomie met 1,5 miljoen mensen én de tastbare erfenis van Van Gogh maken het Van Gogh NP uniek. Lees hier volledige [persbericht](#) dat naar de media is gestuurd.

Wat verwachten we?

De natuur langs de Beerze zal de ruimte blijven krijgen, maar of de ontwikkelingskansen optimaal zijn is de vraag en afhankelijk van waaraan je dat wilt afmeten. In het mozaïek zit alles door elkaar heen en dat is gezellig, maar kan ook bijten. Zo vind je er langs de Beerze ook nog intensieve veehouderij, woningen, allerlei bedrijvigheid en vele recreanten.

Gaat de polarisatie door of weten de Brabanders elkaar weer te vinden? Staat het nieuwe college ook achter het Manifest? Gaat het waterschap een (nog) sterker verbindende rol spelen? Gaat dat onder de vlag van Van Gogh Nationaal Park gebeuren?

De kempen: waar het katholieke Brabant zich ontwikkelde tot suburbania, patchwork van vele functies.

Canon van het Nederlandse landschap, 2008

De Kempens: waar het katholieke Brabant zich ontwikkelde tot suburbania, patchwork van vele functies.

Herfotografie CvhNL versie 2.020
12.40 uur; 14-05-2020

Logboek-aantekeningen verkeners versie 2.020

H.v.B. (12.50 uur; 14-05-2020) *Het is uitgestorven hier. We vonden het bospad snel en ere stond deze keer geen watertank voor het hek naar ons perceel. In 2008 heeft boer Harry nog speciaal voor ons de tank verplaatst. We rijden als de opnames klaar zijn ook nog even naar de overkant van het dal. We komen over het bruggetje bij een kapelletje uit 1637, dat getal staat namelijk groot zwart op de witte muur gekalkt. Er is een infobord bij de klaphekken naar het pad langs de Beerze. Zou het landschap nu meer lijken op de situatie die Benthem en Sissingh in 1944 aantreffen tijdens hun inventarisatie*

voor hun eerste rapport over een Beerze-reservaat? Of was het toen meer een eenheid? De percelen aan de overkant van het Beerzedal zijn met mest geïnjecteerd. Dat stroomt via het grondwater allemaal de beek in.

M.P. (12.40 uur; 14-05-2020) *Heerlijk de beslotenheid van deze plek, alsof het zich heeft afgewend van de razende wereld. De variaties in het groen zijn overweldigend.*

Zie ook: ie ook: De Kempens, veelzijdig landschap waar het katholieke Brabant zich ontwikkelde tot suburbania, Karel Leenders, 2008. In: CvhNL 2008, Blz 132.

De panorama 360° foto

Beeld 56 van 60 Heuvelland bij Epen

N 50° 46' 39" E 5° 54' 32" / © HENK VAN BLERCK EN MICHIEL POTHOFF, 2008, 2020

Wat zien we?

Er zijn nieuwe fruitbomen bij geplant in het weilje. Ook rechts verderop. Verder staat er een nieuwe linde bij het kruisbeeld. De badkuip is weg. Meidoorn(?)haag en oude fruitbomen staan er nog. Het bord heeft meer richtingwijzers. Hek is deels vernieuwd. Het pad heeft een extra spoor, alsof er vaker verkeer over gaat. Weer wandelaars.

Wat weten we?

Epen, sportief en Bourgondisch

"Het met vijf sterren bekroonde wandel- en fietsgebied in het landschap van Geul en Gulp in Zuid-Limburg! In het pittoreske Epen vindt u diverse restaurants, winkeltjes, een supermarkt en enkele cafeetjes met terrasjes." Met dergelijke teksten presenteert dit gebied zich al meer dan een eeuw als aantrekkelijk gebied voor recreanten.

Levend cultuurlandschap

Natuurmonumenten zet zich in het Geuldal in om het bijzondere cultuurlandschap te behouden. We maaien de hooilanden en snoeien heggen, hagen, graften en holle wegen. We onderhouden hoogstamboomgaarden en gebouwen zoals het Hofke en de Volmolen. Met partners werken we aan waterveiligheid en aan verbindingen voor de bijzondere diersoorten die hier leven. We onderhouden wandel- en fietsroutes zodat je van dit prachtige dal kan genieten, en de natuur er wel bij vaart.

Geuldal, catwalk voor Europese topnatuur

Ark Natuurontwikkeling schrijft:

"Tussen 2014 en 2018 werkte ARK aan het project 'Geuldal, catwalk voor Europese topnatuur'. Dit project werd mogelijk gemaakt dankzij een bijdrage uit de extra trekking van de Nationale Postcode Loterij. Het Nederlandse Geuldal is goed beschermd, maar een deel van het bovenstroomse Belgische deel dreigt verloren te gaan. Zo snel als mogelijk ingrijpen is van groot belang om de verbinding met belangrijke natuurgebieden in België en Duitsland niet te verliezen."

Veiligheid en verkeer

In het gebied wordt meestal door bewoners gemaand om voorzichtig te zijn in het verkeer. Blijkbaar veroorzaakt de drukte, of de haast, gevaarlijk situaties. Er wordt ook geklaagd over groepen wielrenners die fietsen alsof ze in een wedstrijd meerijden.

Biologisch oet Limburg

"Boerderie Bewust! is ontstaan door onze passie voor het houden van speciale runderen, te weten Aberdeen Angusrunderen. We houden onze runderen op een bewuste manier. (...)

Onze runderen zijn sterk, gezond en genieten een natuurlijke levenswijze in een ruime en rustige omgeving. Wij verzorgen met passie een kwalitatief goed leven voor onze Aberdeen Angus runderen. Zo grazen ze bijvoorbeeld bijna het gehele jaar buiten in de bloem- en kruidenrijke graslanden van het mooie Zuid-Limburgse Heuvelland. Ook onze mannelijke Aberdeen Angus runderen, waarvan ons vlees voornamelijk afkomstig is, lopen bijna het gehele jaar buiten. Doordat wij kwaliteit verkiezen boven kwantiteit, hebben al onze runderen veel ruimte, rust en beweging. Hierdoor kunnen ze op een vriendelijke, rustige en natuurlijke wijze groeien. (...) Doordat we lokaal actief zijn, houden we ook bewust rekening met onze omgeving en het milieu.

Bron: website [Boerderie Bewust](#)

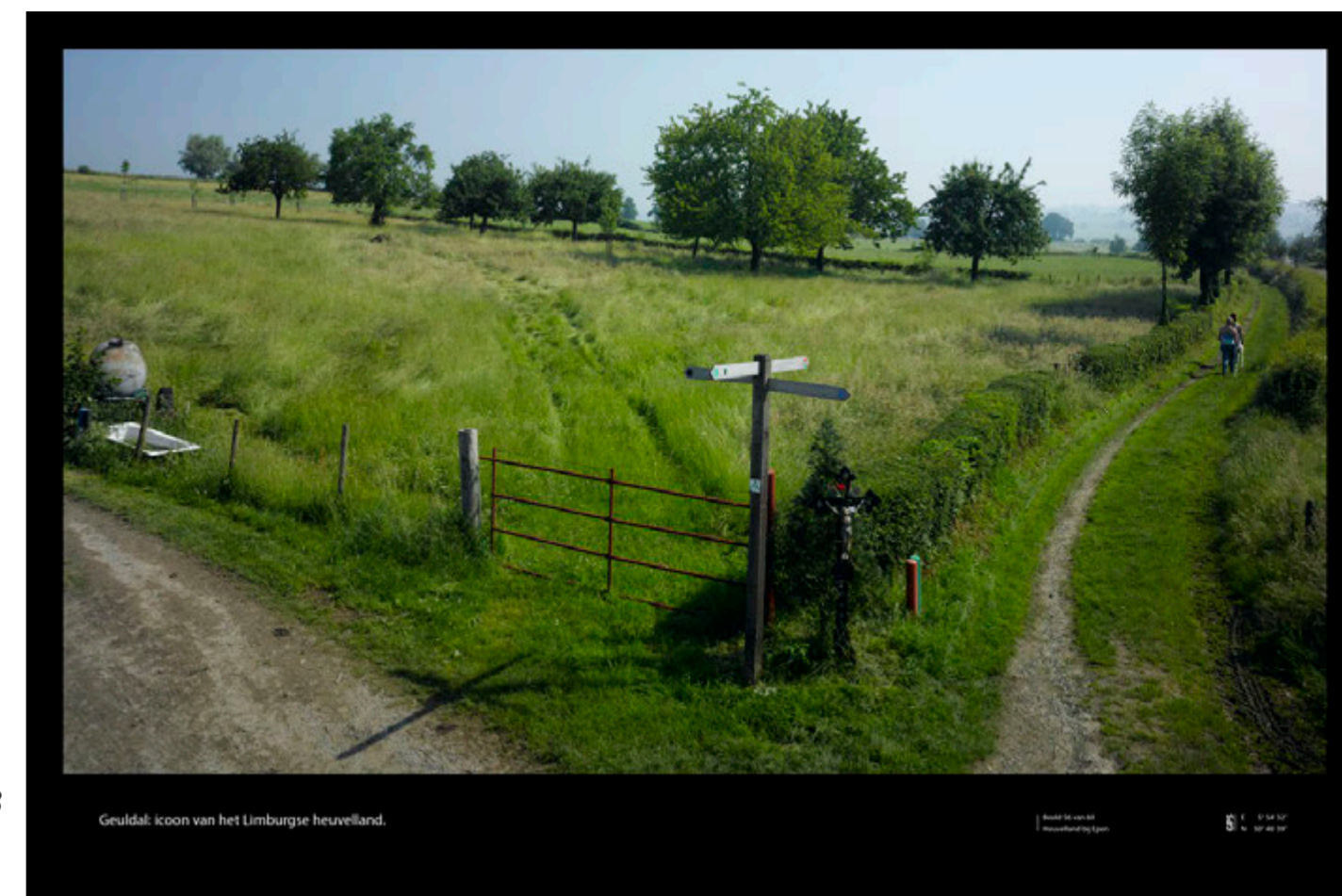
Wat verwachten we?

Heeft Corona blijvende veranderingen tot gevolg, of passen de horeca en de recreatie-ondernemers zich aan? Landschap blijft, dus ook de aantrekkelijkheid van het gebied.

Hoe ontwikkelt de landbouw zich hier. Of is Boerderie Bewust een uitzondering?

Geuldal: icoon van het Limburgse heuvelland.

Canon van het Nederlandse landschap, 2008

Herfotografie CvHNL versie 2.020
9.15 uur; 02-06-2020

Logboek-aantekeningen verkeners versie 2.020

H.v.B. (9.20 uur; 02-06-2020)

Je gaat linksaf vanuit de drukke straat met terrasjes en toeristische winkels en staat ineens midden in het heuvelland! De mevrouw die hiernaast woont vertelt dat haar zoon die fruitbomen heeft geplant. Zij vond dat mooi, want er waren in de omgeving ook de afgelopen jaren nog veel hoogstamboomgaarden verdwenen. Uitvloeisel van de "ruilverkaveling". Ze begon uit zichzelf over de spagaat van het landschap hier. Tussen al die bedrijvigheid die gebaseerd op het genieten van natuur en landschap is er

ook een intensivering van het agrarisch landgebruik. Op onze opname blijft het bord met: "HIER SPELEN WIJ!!!" buiten beeld. Op de 360 graden komt het er wel op toch. Zo zie je maar: je moet het landschap van meer kanten bekijken om het meer te begrijpen.

M.P. (9.15 uur; 02-06-2020)

Vrijwel zelfde standpunt, maar de linde dwingt ons de horizon lager te leggen. De vergezichten worden belemmerd door de volle bomen.

Zie ook: Geuldal, icoon van het Limburgse Heuvelland, Hans Renes, 2008. In: CvHNL 2008, Blz 135.

De panorama 360° foto

Beeld 57 van 60 Zilverzandwinning bij Heide Hof, Heerlen

N 50° 54' 46" E 5° 59' 22" / © HENK VAN BLERCK EN MICHIEL POTHOFF, 2008, 2020

Wat zien we?

De voorgrond en het middelspel zijn veranderd, omdat de zandwinning natuurlijk voort is gegaan. De rails en sorteertracés liggen nog wel op dezelfde plek. Op de achtergrond liggen groene delen van Parkstad en bebouwing van Heerlen. Moeilijk om de huidige situatie daarvan met die van 2008 te vergelijken. Verschillen of nieuwe ontwikkelingen zijn niet af te lezen.

Wat weten we?

Parkstad, stadsregio Limburg

"Stadsregio Parkstad is de bestuurlijke samenwerking tussen Beekdal, Brunssum, Heerlen, Kerkrade, Landgraaf, Simpelveld en Voerendaal. Er wordt grensoverschrijdend samengewerkt op de thema's economie & toerisme, wonen & herstructurering, ruimte en mobiliteit. Deze samenwerking werpt zijn vruchten af: de regio is volop in beweging en loopt voorop. Parkstad is steeds vaker laboratorium voor allerlei landelijke pilots. Den Haag roemt de regio voor zijn voortvarende aanpak als voorbeeld voor veel andere regio's."

"Parkstad Limburg heeft al ruim tien jaar een geleidelijk afnemend aantal inwoners. Tegelijkertijd loopt de economische ontwikkeling 'gewoon' mee met de ontwikkeling elders. Sterker nog, Parkstad loopt in. (...) In Parkstad werken nu 106.000 mensen bij bijna 15.000 bedrijven en instellingen. De Stadsregio zet in op het stimuleren van de sterke kanten van Parkstad. Speerpunten hierbij zijn nieuwe energie, toerisme en recreatie, zorg en de financieel-administratieve dienstverlening. (...) Deze combinatie betekent een keuze voor een duurzame mix van stuwende en verzorgende sectoren."

"Wereldprijs Op 7 april 2016 werd Parkstad Limburg uitgeroepen tot beste reisbestemming ter wereld en mochten we de prestigieuze [Tourism For Tomorrow Award](#) in ontvangst nemen. Het is de eerste keer dat deze Oscar van de reisindustrie naar Nederland ging. Een prijs die de regio onder meer won voor de duurzame, toeristische transformatie op 15 jaar tijd van 0 naar 368 miljoen euro en 5.800 voltijdse banen. Een transformatie die mede te danken is aan de samenwerking binnen de regio."

"Vandaag heeft minister Schouten van Landbouw, Natuur & Voedselkwaliteit, mede namens minister Ollongren van Binnenlandse Zaken & Koninkrijksrelaties, in een brief aan de Tweede Kamer bekend gemaakt welke aanvragen voor regiodeals zijn geselecteerd om nader uit te werken. Het voorstel voor de Regiodeal Transformatie Parkstad is vandaag geselecteerd als één van deze regiodeals. Tevens heeft de minister aangegeven dat voor de Regiodeal Transformatie van de regio Parkstad een maximale bijdrage van 40 miljoen euro uit de Regio Envelop beschikbaar is gesteld." (16 11 2018)

Bron: Website [Parkstad Limburg](#)

Zilverzandwinning

Heerlen Nieuws.nl: "De Sibelcogroeve, gelegen in de gemeenten Heerlen en Landgraaf, wordt na decennialange zilverzandwinning door Sibelco heringericht. Dat gebeurt volgens de voorschriften zoals opgenomen in de ontgrondingsvergunning. De inrichtingsverplichtingen zijn uitgewerkt in het door Gedeputeerde Staten van de Provincie Limburg goedgekeurde plan van de eindtoestand. Door de inrichting ontstaat een uniek gebied met maatschappelijke meerwaarde. (...) De groeve heeft een totaaloppervlak van zo'n 100 hectare, die gefaseerd worden ingericht als natuur- en recreatiegebied en vervolgens worden opengesteld en beheerd door Natuurmonumenten, de nieuwe eigenaar."

Met uitzondering van de uiterlijk medio 2020 op te leveren terreingedeelten (waaronder de Zuidplas), heeft Sibelco tot medio 2032 de mogelijkheid om zilverzand uit de groeve te winnen. Dat zilverzand wordt vooral gebruikt bij de fabricage van hoogwaardige producten zoals isolatieglas in de woningbouw, keramische kookplaten, zonnepanelen, windturbines en mobiele telefoons. Ook bij de productie van motorblokken en grof- en fijnkeramiek is zilverzand een onmisbaar onderdeel. (...) Behalve natuur en infrastructuur worden er op diverse plaatsen inrijmogelijkheden in de groeve gerealiseerd. Alsmede een verblijfplaats voor vleermuizen (in een holle transportbuis) en een hondenstrand aan de noordwestzijde van de Zuidplas.

Wat verwachten we?

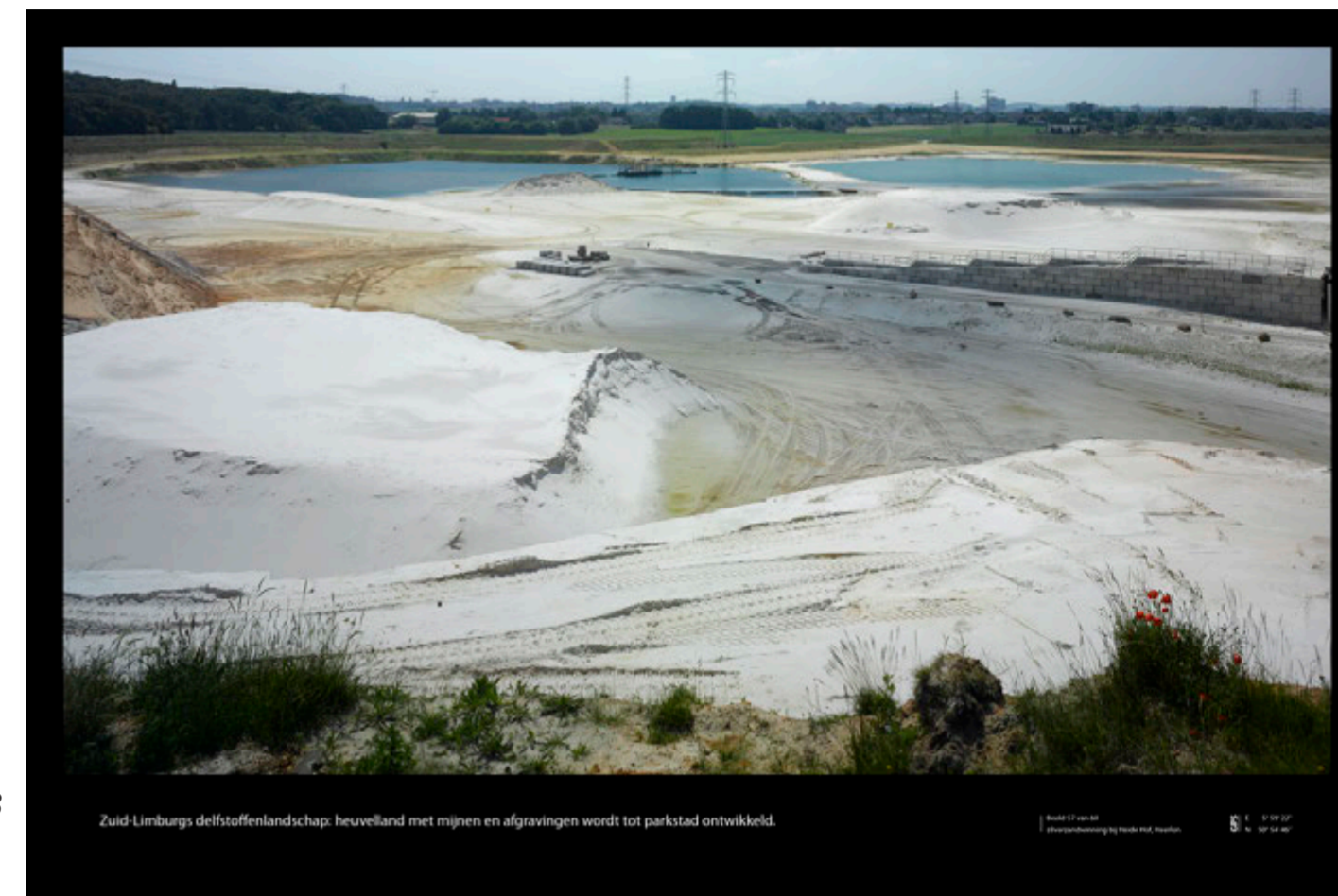
Parkstad ontwikkelt zich verder tot levendige stadsregio en zal wellicht zelfs weer gaan groeien in een tijd waarin (deels) thuiswerken de norm wordt.

Gedeputeerde Ruud Burlet heeft 'Ontgrondingen' in zijn portefeuille. "Het eindplan zoals dat nu door ons College is goedgekeurd kent een stevige maatschappelijke meerwaarde. Met dit plan wordt wat mij betreft een nieuw hoofdstuk geschreven in het verhaal van Sibelco. En eerlijk is eerlijk: daar was na een aantal onrustige en complexe jaren ook écht behoefte aan. Ik ben verheugd dat de gebieden nu fasegewijs overgedragen en opengesteld kunnen worden. Ik zie erg uit naar de dag dat ik in de voormalige groeve een prachtige wandeling kan gaan maken, waarbij natuur en historie centraal staan."

Erven aan de rand van een klif langs de afgraving. Op de achtergrond een 'heuvel' van sintels van de steenkoolwinning, nu grotendeels bebost geraakt.

Zuid-Limburgs delfstoffenlandschap: heuvelland met mijnen en afgravingen wordt tot parkstad ontwikkeld.

Canon van het Nederlandse landschap, 2008

Herfotografie CvHNL versie 2.020

Logboek-aantekeningen verkeners versie 2.020

H.v.B. (12.40 uur; 02-06-2020) Het pad voor de boerderijwinkels loopt dood op een hek. We kunnen niet op de oude plek komen. Die is er zelfs niet meer. Vlak achter het hek gaat het steil naar beneden. De enkele gebouwen met hun erven hangen hier als een schiereiland begrensd door kliffen in de afgraving. Over tien jaar is dat ook een plas geworden. Zou men bij de boerderijwinkels dan nog schepijs verkopen?

M.P. (12.05 uur; 02-06-2020) De opnameplek van de vorige keer is verdwenen. De bommenrij op de voorgrond helpt de fotograaf het beeld de diepte te geven. Het licht zorgt voor de nodige structuur in het zand.

Zie ook: Zuid-Limburgs delfstoffenlandschap, heuvelland met mijnen en afgravingen gaat verder als Parkstad, Hans Renes, 2008. In: CvHNL 2008, Blz 136

De panorama 360° foto

Beeld 58 van 60 Maas en Plassen van Wessem bij Maasbracht

N 51° 09' 14" E 5° 53' 08" / © HENK VAN BLERCK EN MICHIEL POTHOFF, 2008, 2020

Wat zien we?

Behalve dat de beplanting op de landstrook tussen Maas en plassen gegroeid zijn is er weinig verandering te zien. Kranen bij Maasbracht nog steeds in de verte.

Natuur

Om het gebied langs de Maas te beschermen tegen overstromingen wordt er langs de Maas op grote schaal aan rivierherstel gedaan. Mede door deze maatregelen komen verschillende soorten watervogels, vlinders, libellen, wilde bijen en bevers in het gebied voor. Door het schonere water nam de visstand in de Maas de voorbije jaren toe waardoor er weer 30 verschillende soorten vis in de rivier zwemmen, waaronder: karper, blankvoorn, baars, snoek, barbeel en paling. Doordat de rivier een regenrivier is, worden verschillende zaden van planten die meegevoerd worden door het water bij overstromingen afgezet op de oevers. Hierdoor ontstaat een uitbundige kruidengroei op de rivieroever.[1] Delen van het gebied zijn Europees beschermd als onderdeel van Natura 2000-gebied (habitatrichtlijngebied 'Uiterwaarden langs de Limburgse Maas en Vijverbroek' (BE2200037)).

Toerisme

Het toerisme in het RivierPark Maasvallei is voornamelijk gericht op fietsers, wandelaars en natuurliefhebbers.[1] De toegankelijkheid werd verbeterd door vanuit een aantal startpunten in de toegangsdorpen (Kessenich, Aldeneik, Stokkem, Leut en Oud-Rekem) wandelgebieden en grensoverschrijdende fietsroutes uit te werken. Alle dorpen alsook de stad Maaseik worden verbonden met een 35 km lange fietsroute. Verder zijn er ook mogelijkheden om te kajakken, kanoën, elektrische boottochten te maken en vissen.[1] De volgende natuurgebieden liggen in het park:

Bron: [Wikipedia Rivierpark Maasvallei](#)

Binnenvaart

Maasbracht is het landelijk centrum van de binnenvaart.

Wat verwachten we?

Geen grootscheepse andere koers. Uitbreiding watersport, toerisme. Wellicht wel meer door Corona?

Binnenvaart?

Maasplassen: een groot aaneengesloten watersportgebied, door grindwinning ontstaan.

Canon van het Nederlandse landschap, 2008

Maasplassen: een groot aaneengesloten watersportgebied, door grindwinning ontstaan.

Wat weten we?

RivierPark Maasvallei

Het RivierPark Maasvallei is een initiatief van de vzw Regionaal Landschap Kempen en Maasland met als doel de natuur- en cultuurwaarden in zowel de Belgische als Nederlandse Maasvallei ecologisch en toeristisch te versterken. Het RivierPark Maasvallei strekt zich uit langs de regenrivier de Maas. In de winter, bij o.a. zware regenval in de Ardennen, krijgt de rivier de ruimte om uit haar bedding te treden. Hierdoor ontstond een uitgebreid netwerk van rivierarmen, oeverwallen, stroomgeulen, grindplassen, struingebieden en uiterwaarden. 630 ha van dit landschap is ingericht als natuurgebied. Het effectieve beheer van de natuurgebieden aan Belgische zijde van de Maas gebeurt door het Limburgs Landschap vzw en Natuurpunt. Het RivierPark Maasvallei ambieert om de komende jaren verder uit te groeien tot een grensoverschrijdend ecosysteem van 2,500 ha.[1]

In 2006 werd een Plan van Aanpak gepresenteerd dat voorzorg in een 1200 ha groot park. De bedoeling daarvan was om verrommeling, die onder meer door de grindwinning was ontstaan, een halt toe te roepen en de natuurwaarden te ontwikkelen.

Herfotografie CvHNL versie 2.020
14.45 uur; 02-06-2020

Logboek-aantekeningen verkenners versie 2.020

H.v.B. (14.50 uur; 02-06-2020) Er is geen provincie waar zoveel is afgegraven. Dat er nog Limburg over is! Op de 360 zul je zien dat we hier eigenlijk in de periferie van een verlaten havengebied staan. In de nacht kun je hier een kampuurtje maken en zuipen. Veel paradijsvogels ook hier. Maar ook grote bedrijven. Kwamen André en Jannie daar nou langs varen?

En de brug ten zuiden hiervan zie je ook op de 360. Wat een bedrijvigheid langs de Maas. Het enorme watersporteilandenrijk is vlakbij, maar voelt veraf.

M.P. (14.45 uur; 02-06-2020) Het is en blijft een grote bak met water. Een beetje inzoomen was handig geweest, maar ja dat past niet in het strenge concept dat we in dit project toepassen.

Zie ook: Maasplassen, een groot watersportgebied, door grindwinning ontstaan, Hans Renes, 2008. In: CvHNL 2008, Blz 139.

De panorama 360° foto

Beeld 59 van 60 Ursulamolen in het Leudal bij Heythuizen

N 51° 15' 03" E 5° 56' 57" / © HENK VAN BLERCK EN MICHIEL POTHOFF, 2008, 2020

Wat zien we?

De molen ligt er nog steeds perfect gerestaureerd bij. Deze keer is ook het draaiende deel van de molen in beeld. Achter de molen zijn enkele grote bomen verdwenen: een hele grote naaldboom en een kleinere lichtgroene sierboom staan er niet meer. Linde en eik (inheems) bepalen nu het beeld en er is een lichte plek voor het huis naast de molen gekomen. Dat huis zag je in 2008 niet. Ook is er een bankje gekomen tegenover de boomgaard. Verandering in huisstijl van Staatsbosbeheer is te zien aan het bordje.

Wat weten we?

Leudal

Het Leudal is een natuurgebied in de Nederlandse provincie Limburg. Het is gelegen tussen de dorpskernen Haelen, Roggel, Neer, Nunhem en Heythuysen in de gemeente Leudal. Het natuurgebied omvat zo'n 900 ha, waarvan een groot deel (500 ha) als reservaat beheerd wordt door Staatsbosbeheer. Het gebied is met name bekend vanwege zijn beekdalen. Een gebied van 315 ha is aangewezen als Natura 2000-gebied. (...) Het hermeanderen van de beken in het Leudal is nog lang niet afgerond. Aan het herstel van een natuurlijke waterhuishouding in het Leudal en omgeving zitten nog meer problemen vast. Zo staan er verschillende watermolens in de omgeving: de Sint-Elisabethsmolen (ruïne), de Leumolen of Sint-Ursulamolen (gerestaureerd) en in Neer, direct benedenstrooms van het natuurgebied, de Friedesse Molen (gerestaureerd). Bij deze molens zijn vispassages nodig, die enkele jaren geleden zijn aangelegd.

Blogs van de boswachter

Op de site van Staatsbosbeheer is bij veel gebieden ook een blog van de boswachter in dat gebied opgenomen. Zo ook hier. In dit blog vertelt Niki Jasper over de letterzetter en legt zo uit waarom er werkzaamheden in het bos plaats zullen vinden. Door schade en schande wijs geworden communiceert Staatsbosbeheer uitgebreid met mensen om draagvlak en begrip bij de betrokken Nederlanders te wekken en behouden. Een ander voorbeeld vormen de berichten over de bever. "In 2002 zijn

bevers uitgezet in het natuurgebied Leudal, twee paartjes waarvan één stel met jong kregen de vrijheid. Bovendien had een maand eerder zich ook al een exemplaar spontaan gevestigd in het beekdalengebied. De dieren hebben burchten gebouwd, territoria gemarkeerd en beverkinderen gekregen. Het zijn vegetariërs en knagen complete bomen om teneinde zich te voeden met de schors en de takken. Maar onlangs richtte een innoverende bever zijn aandacht op het waterrad van de Leumolen. Aan acht schoepen van het rad heeft hij geknaagd. Misschien werd de bever aangetrokken door de smaak van de lijn-olie waarmee het hout is behandeld of hadden zijn altijd doorgroeiende tanden een slijp-beurt nodig. Of wilde het ambitieuze dier met het rad de maalsluis van de watermolen afdammen?"

Schone Lucht Akkoord (SLA)

Uit: [Leudal zet zich in voor nog schonere lucht](#)

Leudal.nieuws.nl Door: John Hölsgens Datum: 13 juli 2020

De ambitie is om in 2030 gezamenlijk 50 procent gezondheidswinst uit binnenlandse bronnen te realiseren ten opzichte van 2016. Leudal deelt ook die doelstelling. Concreet betekent dit dat het SLA de omslag gaat maken van het sturen op Europese grenswaarden naar het realiseren van gezondheidswinst voor iedereen, ook als de luchtkwaliteit al aan de EU-normen voldoet. Voor de gemeente Leudal betekent meedoen aansluiting bij de huidige samenwerking met de Peelgemeenten, de provincie en de veehouderijbranche. Er wordt ingezet op de pilot landbouw, die bestaat uit drie onderdelen. Daarbij komt er meer aandacht voor emissiedalingen, verbetering van de omgevingskwaliteit en de toekomstbestendigheid van de veehouderijsector.

Wat verwachten we?

Het natuurgebied en de recreatieve ontwikkelingen erin en eromheen zullen zich verder ontwikkelen. Communicatie met Nederlanders blijft belangrijk.

Hoe zal de relatie met het aanliggende cultuurlandschap zich ontwikkelen?

Komt er ook echt een schonere lucht?

Hier zijn bevers aan het werk geweest.

Ook bankjes in de Leugaard.

Beekdalenlandschap van midden-Limburg: landinrichting nieuwe stijl biedt ook toekomst aan kleinschaligheid.

Canon van het Nederlandse landschap, 2008

Herfotografie CvhNL versie 2.020
16.00 uur; 02-06-2020

Logboek-aantekeningen verkenners versie 2.020

H.v.B. (16.10 uur; 02-06-2020) Het stel op het bankje heeft daar de hele tijd gezeten. Zullen haar rode schoenen in beeld komen? Er kwamen de hele tijd wandelaars voorbij. Sommige keken even bij de molen en bij de fruitbomen. En naar Michiel op de bus. Iemand vertelde over de bevers. Wat een rust hier, ondanks het geklater van het water bij de molen. Ursula kijkt of het goed is, op de lange termijn in ieder geval. De mensen van Staatsbosbeheer heeft het ook hier weer goed voor elkaar in hun rol als onze schatbewaarders.

M.P. (16.00 uur; 02-06-2020) Gezien de zonnestand kunnen de we de houten watermolen meer aandacht geven. Het gebouwtje wordt onderdeel van een groter geheel en eist niet enkel alleen de aandacht op.

Zie ook: Beekdalenlandschap van Midden-Limburg, plaats voor kleinschaligheid in landinrichting nieuwe stijl, Hans Renes en Henk van Blerck, 2008. In: CvhNL 2008, Blz 140.

De panorama 360° foto

Beeld 60 van 60 De Niers bij Milsbeek

N 51° 42' 57" E 5° 57' 21" / © HENK VAN BLERCK EN MICHIEL POTHOFF, 2008, 2020

Wat zien we?

Op de voorgrond is de teen van de dijk rechter en bloemrijker (?). Dat is het verzwaarde deel. Het water staat hoger in de Niers, of is daar een stuk afgegraven om een flauwere oever te bewerkstelligen? Aan de overkant van de Niers loopt een pad over nieuwe dijken en bruggen. Er is ook een lange bank langs. De ruïne is nu beter te zien dan in 2008. Het pad loopt naar rechts in de richting van Milsbeek, Mook, Nijmegen.

De bakenbomen zijn er nog aan de Maas daarachter. Aan de overkant rechts het torenspitsje van Klooster Sint Agatha.

Wat weten we?

Niersdal en nationaal Park Maasduinen

De ontwikkeling van het gebied rond de monding van de Niers in de Maas met de Genneperstoren is deel van een reeks ontwikkelingen in Noord-Limburg en de regio Nijmegen. Die staan nu nog los van Nationaal Park Maasduinen, dat iets zuidelijker op de oostoever van de Maas ligt.

Staatsbosbeheer heeft de omgeving van het Genneperhuis, waar de Niers in de Maas stroomt, nieuw leven ingeblazen. Bij de ruïne van het Genneperhuis, verrees een [uitkijkpunt](#) van (roestkleurig) cortenstaal op de restanten van de voormalige burcht waar eeuwen terug menige slag is uitgevochten. Bovenop is een plateau van 3 bij 3 meter, via een trap te bereiken. Bezoekers kunnen er zo genieten van het uitzicht op de wijde omgeving. Zo zijn bovenop de restanten van het eeuwenoude fort onder meer de twee torens van de Cuijkse Martinuskerk, het Kruissherenklooster in Sint Agatha en de silo's van diervoederbedrijf Hendrix in Heijen goed te zien.

Om de historie zichtbaar te maken, zijn delen van de voormalige kroonwerken en grachten in het gebied rondom de ruïne hersteld. Ook zijn er bruggetjes aangelegd en is een nieuw uitzichtpunt gebouwd op de hoogste top van de ruïne. Vanaf deze toren heeft men zicht op drie provincies met een grote diversiteit aan landschappen, zoals de Maasheggen, de uiterwaarden, de monding van de Niers in de Maas en de beboste stuwwal van het Reichswald. Na een bezoekje aan de ruïne volgt men het laarzenpad langs de Niers richting Ottersum

Dijkversterking Milsbeek -Ven-Zelderheide

Uit de landelijke toetsronde van de primaire waterkeringen in Limburg uit 2006-2011 blijkt dat een deel van de dijken niet voldoet aan de wettelijke beschermingsniveau. Een deel is te laag of sluit niet aan op de hoger gelegen delen langs de Maas (de 'hoge gronden'). Tevens is de dijk niet stabiel genoeg, waardoor de kans bestaat dat het buitentalud afschuift.

Waterschap Peel en Maasvallei (WPM) beheert en onderhoudt de waterkeringen in Noord- en Midden-Limburg. Rijkswaterstaat (RWS) heeft het waterschap opdracht gegeven om de waterkeringen zodanig te verbeteren dat de dijkeringen voldoen aan het wettelijke beschermingsniveau. Hiertoe is het programma Prioritaire Dijkversterkingen gestart, binnen het programma Maaswerken van RWS. De veiligheid binnen deze prioritaire dijkeringen moet vóór eind 2020 op orde worden gebracht door aanpassingen en/of versterkingen van de verschillende dijktracés.

Het wegprofiel op de verzwaarde en verhoogde dijk. Naast de weg is de dijk nog een meter hoger.

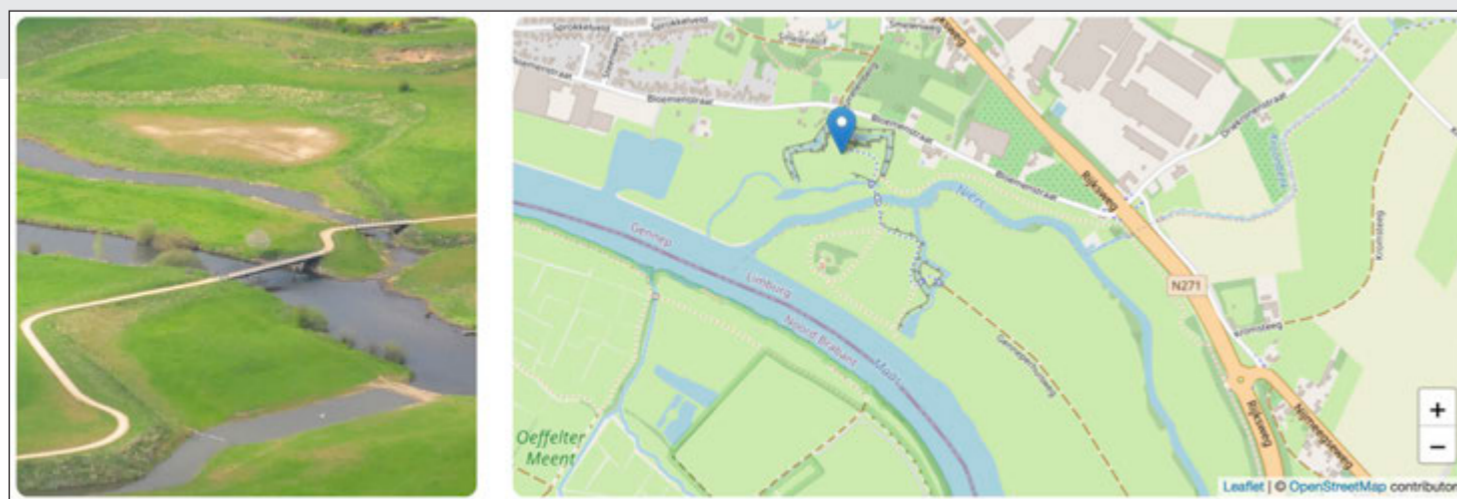
Bakenbomen

Bakenbomen, iedere 110 meter op de zomerdijk, gaven de vaargeul aan voor de Maasschippers bij hoogwater: ze fungeerden als bakens om schippers uit de ondiepe uiterwaarden te houden. De populieren en esdoorns zijn geplant toen in de jaren 1930 de Maas werd gekanaliseerd. Ze zijn niet meer nodig nu de beroepsvaart moderne navigatiesystemen heeft. Rijkswaterstaat hanteerde daarom vanaf eind jaren negentig een uitsterf beleid: dode bomen en omgezaagde werden niet herplant en Rijkswaterstaat pleegde geen onderhoud meer aan de exemplaren die er nog stonden. De bomen verdwenen ook door de natuurlijke oevers die Rijkswaterstaat de Maas geeft en de nevengeulen die zijn gegraven. Op veel plekken is de stenen oeverbescherming verdwenen of gaat dit nog gebeuren. De oever kalft dan af waardoor de bakenbomen omvallen. In 2020 wil Rijkswaterstaat 70 procent van de Maasoevers aan de natuur hebben teruggegeven.

Rijkswaterstaat staat niet langer negatief tegenover een herplant van verdwenen bakenbomen langs de Maas. Dat is het resultaat van overleg tussen een aantal Maasgemeenten, de provincies Noord-Brabant en Gelderland en Rijkswaterstaat. Al jaren sneuvelen bakenbomen omdat Rijkswaterstaat een [uitsterf beleid](#) voert. Tegen het verdwijnen van de bomen kwam veel verzet. 'RWS onderkent inmiddels de landschappelijke waarde van bakenbomen en staat niet op voorhand negatief tegenover de herplant of aanplant met/van nieuwe bomen', laat de gemeente Grave weten.

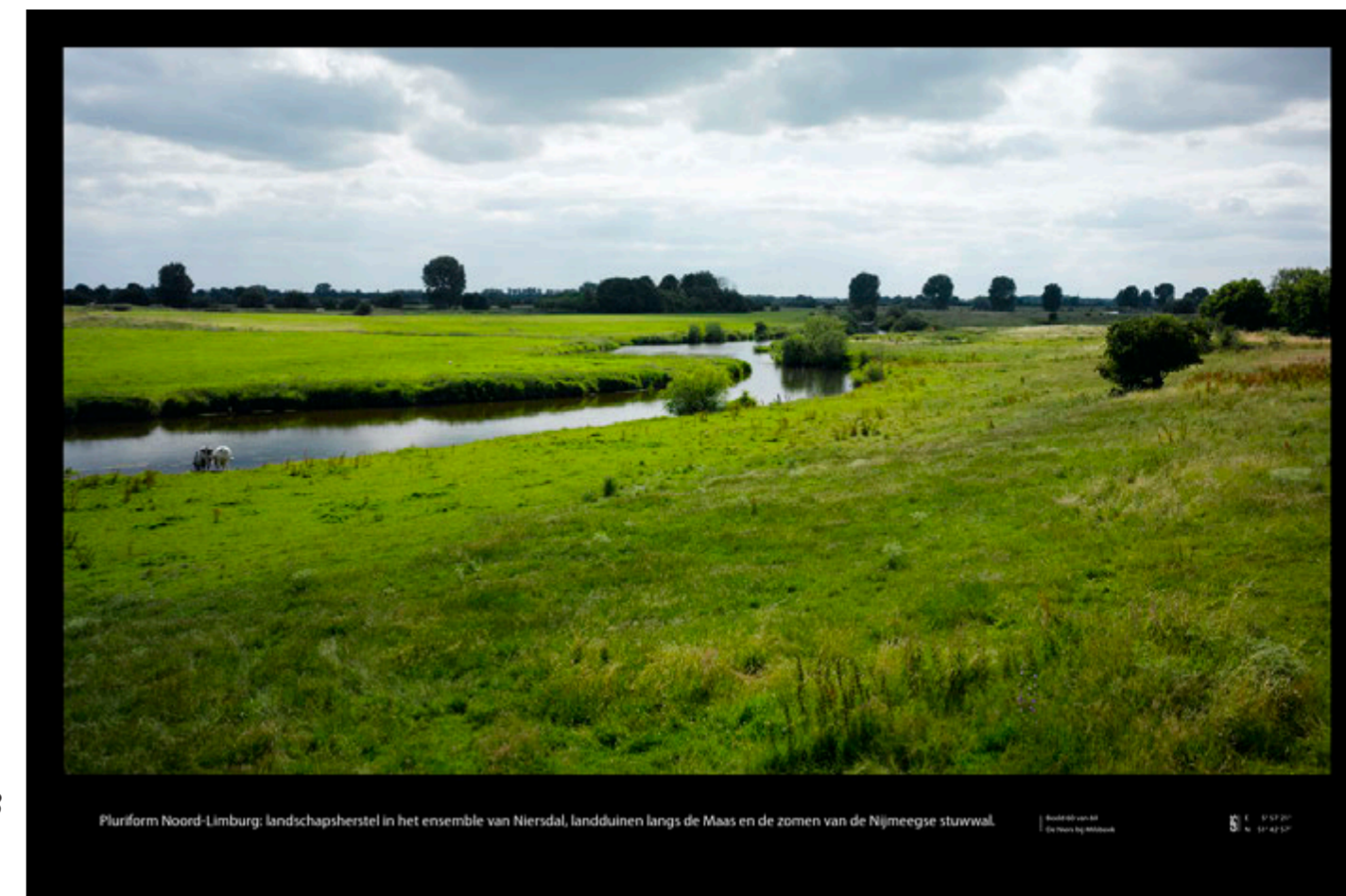
Wat verwachten we?

- Aan de vele wandelaars en fietsers te zien zal dit gebied bij die grote groep mensen geliefd blijven. Staatsbosbeheer blijft beheren.
- Bakenbomen aan de Maas blijven en worden herplant.
- Wordt Nationaal Park Maasduinen een echt Nationaal Park nieuwe stijl? En gaat het inderdaad de bredere omgeving in zijn ontwikkeling betrekken. Gaat de koppeling met het Niersdal en de regio Nijmegen gelegd worden?

www.visitnoordlimburg.nl

Pluriform Noord-Limburg: landschapsherstel in het ensemble van Niersdal, landduinen langs de Maas en de zomen van de Nijmeegse stuwwal.

Canon van het Nederlandse landschap, 2008

Herfotografie CvHNL versie 2.020
15.40 uur; 11-07-2020

Logboek-aantekeningen verkeners versie 2.020

H.v.B. (16.10 uur; 11-07-2020) We hadden de tocht vandaag afgeblazen, vanwege het slechte weer, maar rond 14.00 uur heb ik Michiel gebeld dat we toch zouden kunnen gaan. Op buienradar zag ik dat meerdere regenfronten overtrokken vanaf de Noordzee naar het oosten. In Rhenen was het helemaal opengebroken. Dat front zou verder naar het oosten schuiven en rond 15.30 uur

ten noorden van Milsbeek langs gaan. We zouden zeker een uur schitterend licht kunnen hebben bij de Niers. Even later waren we op weg. En het gebeurde.

M.P. (15.40 uur; 11-07-2020) Ongelooflijk, Schitterend! Net zo lang wachten tot het ook daadwerkelijk gaat regenen.

Zie ook: Zie ook: Noord-Limburg, veelzijdig landschap in het stroomgebied van de Maas. Hans Renes en Henk van Blerck, 2008. In: CvHNL 2008, Biz 143.

De panorama 360° foto

Schokland en water
Landschap ontwerp, beeld en verhaal
ir. H.J.J.C.M. van Blerck, landschapsarchitect

De Watertoren 5
3912 AK Rhenen
henk@schoklandenwater.nl
www.schoklandenwater.nl
06 814 62 734

Studio Pothoff
CONCEPT | creatie | fotografie

Wiltonstraat 24
3905 KW Veenendaal
0318 55 10 57

COLOFON

Monitor-dossier
“Herfotografie Canon van het Nederlandse landschap”

Zomer 2020

Opgesteld in opdracht van Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed door

Schokland en water

Henk van Blerck
Lisa Timmerman
Máire van Blerck (vormgeving)

in samenwerking met

Michiel Pothoff **Studio Pothoff**
Theo Fama **Studio Pothoff** (beeldbewerking)
Hanneke Baltjes **Buiten[ver]Beeld**

De samenstelling van dit Monitor-dossier vond plaats aanvullend op het project **Herfotografie versie 2.020 Canon van het Nederlandse landschap** uitgevoerd tussen april en september 2020 door Henk van Blerck en Michiel Pothoff,

in opdracht van het Staatsbosbeheer (Saskia de Mol Van Otterloo) en de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (Bert Groenewoudt en Henk Baas).

Beelden en concept Canon van het Nederlandse landschap (2008),
alsook de beelden van de Herfotografie (2020)
© Henk van Blerck en Michiel Pothoff

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd zonder toestemming van Henk van Blerck en Michiel Pothoff. Niet alle rechthebbenden van de gebruikte illustraties konden worden achterhaald. Belanghebbenden wordt verzocht contact op te nemen met Schokland en water.